

Juuso Riikonen

"VAHVEMPI KESTÄÄ SEN, MINKÄ HEIKOMPI VAATII"

Paternalismi ja liberalismi uutta alkoholilakia koskevassa eduskuntakeskustelussa

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Maaliskuu 2020

TIIVISTELMÄ

Riikonen, Juuso: ”Vahvempi kestää sen, minkä heikompi vaatii”- Paternalismi ja liberalismi uutta alkoholilakia koskevassa eduskuntakeskustelussa
Pro Gradu –tutkielma, 90s
Tampereen yliopisto
Sosiaalityön tutkinto-ohjelma
Maaliskuu 2020

Eduskunta hyväksyi uuden alkoholilain vuoden 2017 lopussa. Lain tavoitteena oli vähentää alkoholihaittoja ja samalla yksinkertaistaa lainsäädäntöä. Lain käsittely aiheutti paljon väittelyä kansanedustajien keskuudessa, sillä historiallinen lakiesitys mahdollisti enimmäisvahvuudeltaan 5,5-prosenttisten alkoholijuomien myynnin päivittäistavara-kaupoissa. Alkoholin uskottiin tulevan halvemmaksi, joten alkoholien kokonaiskulutuksen uskottiin nousevan ja alkoholihaittojen lisääntyvän.

Pro gradu-tutkielmani tavoitteena on selvittää kansanedustajien näkemyksiä siitä, millä tavoin kansalaisten alkoholinkäyttöä tulisi heidän mielestään ohjata alkoholipolitiikan keinoin. Aineistona on vuonna 2017 uudesta alkoholilaista käyty eduskunnan lähetekeskustelu, joka käytiin ennen lain hyväksymistä. Analysoin kansanedustajien puheenvuoroja saadakseni selville millaista alkoholipolitiikkaa he haluaisivat harjoittaa. Olin kiinnostunut selvittämään millä tavoin paternalismi ja liberalismi näkyisivät kansanedustajien puheenvuoroissa, sillä kiinnostukseni kohteena oli se, kuinka valtion tulisi pyrkiä ohjaamaan kansalaistensa valintoja kuluttajina. Halusin tutkia ovatko kansanedustajat vielä vuonna 2017 pohjoismaisen alkoholipolitiikan kannalla, vai nouseeko heidän puheissaan esiin halua liberalisoida alkoholipolitiikkaa.

Analysoin aineiston laadullisen sisällönanalyysin keinoin. Havaintojeni perusteella monet kansanedustajat suhtautuivat kriittisesti uuteen lakiin ja vastustivat vahvempien tuotteiden tuomista ruokakauppoihin. Useat puhujat toivat esiin alkoholista aiheutuvia mittavia yhteiskunnallisia haittoja ja kustannuksia. He kritisoivat alkoholien saatavuuden parantamista, koska tutkimustieto on osoittanut alkoholien hinnan alenemisen johtavan yleensä alkoholinkulutuksen kasvuun. Lakia arvostelleet kansanedustajat ilmaisivat haluavansa helpottaa yritysten toimintamahdollisuuksia, mutta korostivat, että kansanterveyden edistämisen ja heikompien tukemisen tulee olla alkoholipolitiikan ensisijainen tavoite. Toisaalta, useat puhujat toivat esiin liberaaleja mielipiteitä, ja katsoivat tiukkojen alkoholipolitiittisten rajoitusten olevan vanhanaikaisia. He puhuivat kevyemmän alkoholilainsäädännön puolesta, ja toivoivat että suomalaista alkoholikulttuuria kehitettäisiin luottamalla enemmän kansalaisiin.

Puheenvuorojen perusteella monet kansanedustajat suhtautuivat alkoholilainsäädännön keventämiseen epäillen, ja pohjoismaiselle alkoholipolitiikalle riitti tukea. Toisaalta keskustelussa näkyi myös halua kehittää suomalaista alkoholikulttuuria enemmän maltillisen ja ”eurooppalaisen” kulutuksen suuntaan, ja jotkut uskoivat alkoholilainsäädännön keventämisen voivan muuttaa suomalaista alkoholikulttuuria myönteisellä tavalla. Yleisesti ottaen puheiden sävy oli melko maltillinen ja varovainen. Paternalistiselle politikalle oli havaittavissa laajaa kannatusta, vaikka esiin tuli myös halua liberaalimman alkoholipolitiikan harjoittamiseen.

Avainsanat: alkoholipolitiikka, paternalismi, liberalismi, yksilönvapaus, eduskunta, alkoholinkäyttö, alkoholikulttuuri

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Riikonen, Juuso: "If the weak need it, the stronger should endure it" – Paternalism and liberalism in parliamentary speeches regarding the new alcohol act in Finland

Master's thesis

Tampere University

Social work study programme

March 2020

The new alcohol act was approved by the Parliament at the end of 2017. The aim of the new alcohol act was to reduce harms from alcohol and modernise legislation. The bill caused a heated debate among MPs, because the historical act allowed grocery stores to sell alcoholic beverages up to 5,5% by volume. It was widely believed that alcohol would become cheaper in Finland, and as a result total alcohol consumption and alcohol-related harm would increase.

The aim of my master's thesis is to study the views of MPs regarding the new alcohol act. I wanted to examine in which ways MPs wanted to direct citizens alcohol consumption by using alcohol policy measures. My data consists of a preliminary debate in plenary session held in September 2017. I analysed MPs speeches held in the preliminary debate to find out what kind of alcohol policy they would prefer to execute. I was interested in how paternalistic and liberal standpoints would appear in the arguments used by MPs. I wanted to focus on paternalism and liberalism, because my specific interest was in how the MPs see the role of the State when it comes to influencing consumers personal choices. My goal was to examine whether Finnish MPs are still in favour of Nordic alcohol policy, or if there could be seen an emergence of more liberal views.

I analysed the data by using qualitative content analysis. My main finding was that many MPs held a quite critical view towards the new alcohol act and were against the introduction of stronger beverages to grocery stores. Many speakers paid considerable attention to all social and health-related harm that could ensue if the bill was enacted. They criticised the proposal to increase the supply of alcohol in society, because the previous research has proved that a fall in alcohol prices tends to lead into increased alcohol consumption. Those critical MPs were open about their desire to simplify the legislation in order to make things easier for alcohol-related businesses. but stressed that improving the public health, and taking care of the vulnerable should be the primary aim of the alcohol policy. On the other hand, several MPs expressed more liberal opinions, and saw strict alcohol policy measures as somewhat old-fashioned. They argued for more deregulated alcohol sales, and wished to develop Finnish drinking culture by showing more trust in citizens.

In short, many MPs were suspicious about the proposed changes in legislation. There seemed to be considerable support for holding on to the traditional Nordic alcohol policy measures. However, there also seemed to be desire to influence the Finns to adapt to more moderate and "European" drinking habits. Some MPs saw the liberation of alcohol policy as a tool to change the Finnish drinking culture for the better. As a whole, the tone of the debate was reasonably moderate and cautious. There seemed to be a wide support for paternalistic alcohol policy measures, although there clearly was also support for more liberal policies.

Keywords: alcohol policy, paternalism, liberalism, individual liberty, Parliament of Finland, alcohol consumption, drinking culture

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 SUOMEN ALKOHOLIPOLITIIKAN KESKEISET PIIRTEET	4
2.1 Uusi alkoholilaki ja sen ennustetut vaikutukset	4
2.2 Alkoholipolitiikan toteuttamisen keinot	8
2.3 Pohjoismaisen alkoholipolitiikan periaatteet	10
2.4 Alkoholipolitiikka jakaa Suomessa mielipiteitä	13
3 PATERNALISMI NÄKÖKULMANA ALKOHOLILAISTA KÄYTÄVÄÄN KESKUSTELUUN	15
3.1 Paternalismin käsitteestä	16
3.2 Eduskunta alkoholilaista keskustelemassa	22
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	27
4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	27
4.2 Aineisto	28
4.3 Aineiston analysointi ja metodologiset valinnat	29
4.4 Eettiset kysymykset	32
5 KANSANEDUSTAJIEN NÄKEMYKSET ALKOHOLIPOLITIIKASTA	32
5.1 Luonteeltaan paternalistiset näkemykset	34
5.1.1 Asiantuntijoiden näkemyksillä tulisi olla merkitystä	34
5.1.2 Pahoinvointi ja eriarvoisuus lisääntyisivät	40
5.1.3 Alkoholipolitiikan tulee suojella heikompia ja käyttäjien läheisiä	46
5.1.4 Ei ole syytä muuttaa alkoholipolitiikan suuntaa	50
5.2 Luonteeltaan liberaalit näkemykset	55
5.2.1 Alkoholikulttuuria tulisi kehittää eurooppalaisemmaksi	55
5.2.2 Yksilöiden tulee saada tehdä omat valintansa	62
5.3 Taloudellisia vaikutuksia painottaneet näkemykset	65
6 YHTEENVETO	71
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	77
8 LÄHTEET	86

1 JOHDANTO

Pitkään suunnitteilla ollut alkoholilain kokonaisuudistus toteutui vuoden 2017 lopussa, kun eduskunta hyväksyi uuden alkoholilain. Laki astui voimaan vuoden 2018 alussa, ja sen pyrkimyksenä oli nykyaikaistaa alkoholilainsäädäntöä, sekä purkaa liiallista byrokratiaa ja säätelyä, jotta erilaisten alkoholin myynnin kanssa tekemisissä olevien yritysten toiminta tulisi helpommaksi. Lain eduskuntakäsittely herätti paljon huomiota, sillä niin kutsuttujen normien purkamisen lisäksi Juha Sipilän hallituksen toimesta suunniteltu lakiesitys sisälsi Suomen alkoholipolitiikan kannalta historiallisen merkittävän muutoksen: päivittäistavarakaupoissa myytävän alkoholin enimmäisvahvuus nostettaisiin 5,5 prosenttiin, joten jatkossa kaupoissa voitaisiin myydä myös vahvempia oluita ja muita juomasekoituksia.

Vaikka kansanedustajat suhtautuivat lakiesitykseen muuten positiivisesti, jakoi prosenttien nosto vahvasti mielipiteitä. Siinä missä moni saattoi tervehtiä liikettä tervetulleena signaalina alkoholipolitiikan vapautumisesta, kansanterveyden asiantuntijat tyrmäsivät ehdotuksen yksimielisesti, sillä lain ennustettiin lisäävän alkoholinkulutusta ja haittoja. Eduskunnan mielipiteet jakautuivat kahtia, ja lopulta vahvempien juomien saapuminen kauppoihin varmistui äänestyksessä vain niukan enemmistön turvin. Lakiesityksestä käytiin eduskunnassa tuntikausien mittaisia keskusteluja, joissa kansanedustajat argumentoivat lain puolesta ja vastaan. Alkoholidebatin keskeinen väantö käytiin kansanterveyden edistämisen ja yksilönvapauden kunnioittamisen välillä.

Eduskunnassa käyty keskustelu oli värikästä, mikä ei ollut yllätys, sillä alkoholipolitiikka herättää voimakkaita tunteita. Alkoholiin liittyy poliittisia jännitteitä, sillä alkoholiin liittyvissä kysymyksissä joudutaan neuvottelemaan kansalaisen ja valtion suhteesta. Kysymys siitä, missä määrin yksilön kulutustottumuksiin on oikeutettua puuttua, jakaa mielipiteitä ja tämä kansalaisen ja valtion suhdetta koskeva dilemma nousee usein esiin juuri alkoholin kohdalla. (Hellman & Katainen 2016, 455)

Alkoholia koskevassa julkisessa keskustelussa sekoittuu toisiinsa erilaisia mielipiteitä, joiden välillä on jännitteitä. Alkoholi ei ole kuin mikä tahansa tuote, vaan sen käyttöön sisältyy riskejä. Alkoholihaittoja voidaan ehkäistä alkoholipoliittisin keinoin, mutta alkoholiin kohdistettavat rajoitukset yhteiskunnan toimesta saavat usein aikaan huomattavaa vastustusta. Alkoholilla on kaikista sen negatiivisista puolista huolimatta myös vahva symbolinen arvo. Alkoholin käyttöön yhdistetään myös yksilön vapaus elää haluamallaan tavalla, mikä tekee alkoholin saatavuuteen kohdistuvien rajoitteiden soveltamisesta kaikkea muuta kuin yksinkertaista. Kuluttajat voisivat hyötyä alkoholiin liittyvien haittojen ennaltaehkäisystä, mutta toisaalta monet kansalaiset haluavat toimia itsenäisinä päätöksentekijöinä omia mielihalujaan koskevissa asioissa. Mikäli valtio yrittää

ohjata kuluttajia vähentääkseen alkoholiin liittyviä riskejä, toiminta nähdään helposti paternalismina ja loukkauksena yksilöiden autonomiaa kohtaan. (Sulkunen 1997, 1117)

Analysoin uudesta alkoholilaista eduskunnan täysistunnossa käytyä keskustelua paternalismin ja sen vastakohtan liberalismien kautta. Hyvin pelkistetyksi ja vapaamuotoisesti ilmaistuna paternalismilla viitataan siihen, että toinen taho pyrkii edistämään paternalismin kohteena olevan henkilön hyvinvointia jollakin hänen autonomiaansa rajoittavalla keinolla, esimerkiksi rajoittamalla käytössä olevia vaihtoehtoja, tai päättämällä hänen puolestaan. Teon motiivi on siis paternalismin kohteena olevan henkilön edun tavoittelu, mutta se tapahtuu usein puuttumalla kohteen yksilönvapauteen. Alkoholipolitiikan kontekstissa paternalismissa kyse on ennen kaikkea siitä, että valtio pyrkii lainsäädännöllisin keinoin vaikuttamaan siihen, millä tavoin ja mihin hintaan alkoholia on mahdollista yhteiskunnassa hankkia.

Tutkin uudesta alkoholilaista käytyä keskustelua analysoimalla siitä eduskunnan täysistunnossa käytyä lähetekeskustelua. Perehdyin kansanedustajien tuolloin esittämiin puheenvuoroihin, ja tarkoitukseni oli selvittää, millä tavoin kansalaisten alkoholinkäyttöä olisi kansanedustajien mielestä sopivaa ohjata, ja kuinka paternalistiset ja liberaalit mielipiteet tulevat puheenvuoroissa esiin. Olin kiinnostunut siis tutkimaan sitä, millaisia painotuksia alkoholikeskustelu sai vuonna 2017, ja minkälaisena puhujat valtion roolin näkivät alkoholipolitiikan osalta.

Suomalainen alkoholipolitiikka on perinteisesti sisältänyt paternalistisia elementtejä erilaisine alkoholien myyntiä koskevine rajoituksineen, mutta koska suomalainen yhteiskunta on muuttunut viime vuosikymmenien aikana paljon, halusin selvittää, vieläkö alkoholien saatavuutta rajoittavalle alkoholipolitiikalle on kannatusta, vai korostuvatko alkoholikeskustelussa toisenlaiset puheenvuorot. Vaikka paternalistisella alkoholipolitiikalla on voitu hillitä alkoholihaittoja väestötasolla, toimintatapa on kerännyt myös laajaa kritiikkiä, sillä sen on esimerkiksi koettu olevan nykyaikaan sopimaton, mennyttä maailmaa edustava konsepti, joka rajoittaa yksilönvapautta ja tuottaa ylimääräistä vaivaa niillekin, joilla ei ole ongelmia alkoholien kanssa.

Koen keskustelun valtion ja yksilön suhteesta kiinnostavaksi, sillä sosiaalityön opiskelijana olen pohtinut sitä, missä määrin virallisten instituutioiden edustajien on sopivaa pyrkiä vaikuttamaan yksilöiden henkilökohtaisiin mieltymyksiin. Milloin valtiolla tai yksittäisellä työntekijällä on oikeus käyttäytyä paternalistisesti toista kohtaan, ja pyrkiä ohjaamaan häntä johonkin suuntaan hänen hyvinvointia edistääkseen? Jokaisella on omat näkemyksensä siitä mitä elämältä haluaa, mutta kuinka määritellä, missä määrin valtio tai joku muu taho saa harjoittaa paternalismia toista henkilöä kohtaan? Katson alkoholia koskevan keskustelun kietoutuvan myös mielenkiintoisella tavalla yhteen

hyvinvointivaltion käsitteen kanssa. Alkoholipolitiikan keskeinen tavoite, eli ihmisten ohjaaminen mietojen alkoholijuomien pariin väestön alkoholin kulutuksen hillitsemiseksi, voidaan nähdä klassisena hyvinvointivaltion toteuttamana politiikkana. Tämä perustuu siihen, että kyse on sosiaalipolitiikasta, jolla pyritään edistämään koko väestön hyvinvointia sen sijaan, että yksilöille annettaisiin enemmän henkilökohtaisia vapauksia alkoholin hankkimisen suhteen. Yhteinen etu siis nousee henkilökohtaisen edun edelle.

Katson, että alkoholipolitiikka voi kertoa myös jotakin vallalla olevista arvoista. Ajatukseen pohjoismaisesta hyvinvointivaltiosta kuuluu kiinteästi idea siitä, että yhteiskunta pitää huolta niistäkin, jotka kokevat elämässä vaikeuksia ja huono-osaisuutta. Alkoholipolitiikan tapauksessa se tarkoittaa käytännössä sitä, että myös niiden, joille alkoholi ei ole ongelma, tulee solidaarisuudesta heikommassa asemassa olevia kohtaan mukautua lainsäädännöllisiin rajoitteisiin, koska niin toimimalla voidaan parantaa alkoholiongelmista kärsivien asemaa. Ei ole kuitenkaan itsestäänselvyys, että tälle ajattelumallille olisi poliitikkojen tai kansalaisten keskuudessa varauksetonta tukea, sillä vaikka ajatus on jalo, jotkut voivat kokea epäreiluksi ajatuksen heikommassa asemassa olevien vuoksi joustamisesta.

Mikäli kansanedustajat kuitenkin suhtautuisivat negatiivisesti väestötasolla tapahtuvaan sosiaalipolitiikkaan, heräisi ainakin itselleni kysymys siitä, voisiko koko kansan hyvinvoinnin edistämiseen kohdistettu alkoholi- tai sosiaalipolitiikka olla tulossa tiensä päähän joissakin asioissa? Rahallisilla etuuksilla ja julkisilla palveluilla on varmasti kannatusta jatkossakin, mutta onko tulevaisuudessa enää tilaa väestötason sosiaalipolitiikalle jokaisen yksilön rakentaessa omaa elämäntarinaansa? Alkoholi on hyvä esimerkki tuotteesta, jolla voidaan ilmaista henkilökohtaista makua, joten sen ympärillä käytävästä keskustelusta voi kenties päätellä jotain siitä, kuinka oikeutetuksi ihmisten vapauden rajoittaminen koetaan henkilökohtaisia elämäntapoja koskevissa asioissa.

2 SUOMEN ALKOHOLIPOLITIIKAN KESKEISET PIIRTEET

Tässä luvussa käyn läpi aluksi uuden alkoholilain keskeisiä muutoksia aiempaan lainsäädäntöön verrattuna, sekä sitä, millaisia yhteiskunnallisia vaikutuksia lailla odotettiin olevan. Lisäksi kuvailen yleisellä tasolla alkoholipolitiikan toteuttamisen keinoja, pohjoismaisen alkoholipolitiikan ominaispiirteitä, sekä Suomen alkoholipolitiikan asemaa nykymaailman kontekstissa.

2.1 Uusi alkoholilaki ja sen ennustetut vaikutukset

Aikomukset Suomen alkoholilainsäädännön uudistamisesta nousivat esiin jo vuonna 2011. Tarpeet uudistustyölle lähtivät aluksi siitä, ettei voimassa ollut lainsäädäntö sopinut yhteen vuonna 2000 säädetyn perustuslain kanssa. Lain uudistaminen lähti siis liikkeelle halusta päivittää vanhaksi käynnyttä lainsäädäntöä, mutta kyseisen prosessin käynnistäminen avasi samalla laajemman keskustelun suomalaisen alkoholipolitiikan olemuksesta. Lainsäädännön uudistamisesta tuli lopulta pitkä ja hyvin poliittinen prosessi, sillä uudistaminen avasi mahdollisuuksia alkoholipolitiikan uudelleen määrittelemiselle. Lakiesitystä valmisteltiin kauan, ja uusi esitys, joka olisi pitänyt alkoholia koskevat rajoitukset pitkälti ennallaan, oli melkein valmis tuotavaksi eduskunnan käsittelyyn keväällä 2014. Lain käsittely jäi tuolloin kuitenkin kesken, sillä tuolloin vallassa olleen Jyrki Kataisen (kok.) hallituksen suurimpien puolueiden kokoomuksen ja SDP:n puheenjohtajat vaihtuivat, ja pääministeriksi Kataisen tilalle tuli Alexander Stubb. Muutosten jälkeen lain käsittely keskeytettiin. (Karlsson & Tigerstedt & Mäkelä & Keskimäki 2020, 2–3.)

Uuden alkoholilain valmistelu jatkui kesällä 2015 Juha Sipilän hallituksen toimesta. Alkoholilain uudistaminen oli Sipilän hallitukselle tärkeä hanke, sillä yksi hallitusohjelman tavoitteista oli liiallisen byrokratian ja sääntelyn purkaminen yhteiskunnassa. Niin kutsutun normien purkamisen toivottiin osaltaan helpottavan liiketoiminnan harjoittamista Suomessa. Koska alkoholilainsäädäntö on perinteisesti sisältänyt paljon erilaista kansalaisia ja yrityksiä ohjaavaa säätelyä, lain uudistaminen nähtiin tärkeänä osana hallituksen pyrkimyksessä karsia liiallista byrokratiaa. Lain valmisteluvaiheessa myös alkoholiteollisuuden edustajat pyrkivät vaikuttamaan lain sisältöön ja esittivät toiveita vahvempien juomien tuomisesta ruokakauppoihin. (Emt.) Myös julkisessa keskustelussa ja sosiaalisessa mediassa alkoi tuolloin näkyä kasvavaa kritiikkiä alkoholipoliittisia rajoituksia kohtaan, ja niiden purkaminen rinnastettiin hyväksi esimerkiksi normien purkamisesta (Tigerstedt & Mäkelä & Karlsson 2018, 255–256).

Lain valmistelua johtanut perhe- ja peruspalveluministeri Juha Rehula (kesk.) esitteli helmikuussa 2016 ensimmäisen luonnoksen uudesta laista hallituksen ministereille. Ehdotuksen mukaan

lainsäädäntöä olisi yksinkertaistettu, mutta kaupoissa myytävän alkoholin enimmäisvahvuutta ei olisi korotettu. Kokoomuksen ja perussuomalaisten edustajat eivät olleet tyytyväisiä esitykseen. Toukokuussa 2016 hallituksen työryhmä, joka koostui kokoomuksen, keskustan ja perussuomalaisten edustajista, ehdotti ruokakaupoissa myytävän alkoholin enimmäisvahvuuden nostamista 5,5 prosenttiin. Hallitus sitoutui ehdotukseen, joten enimmäisvahvuuden nosto sisällytettiin lakiesitykseen. Lakiesitys sai lausuntokierroksella kansanterveyden asiantuntijoilta laajamittaista kritiikkiä, sillä sen uskottiin lisäävän alkoholihaittoja. (Karlsson & Tigerstedt & Mäkelä & Keskimäki 2020, 3.)

Lausuntoyhteenveto lakiesityksestä annetuista lausunnoista valmistui maaliskuussa 2017, ja tämän jälkeen lakiesityksen valmistelu jatkui sosiaali- ja terveysministeriössä. Lakiesitys annettiin lopulta eduskunnan käsiteltäväksi syyskuussa 2017. Eduskunta hyväksyi lakiesityksen niukalla enemmistöllä joulukuussa 2017, ja uusi alkoholilaki tuli kokonaisuudessaan voimaan 1.3.2018. (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2018) Hallitus satoi lain käsittelyn yhteyteen ehdotuksen alkoholiverotuksen korottamisesta noin 10 prosentilla, mikäli laki hyväksyttäisiin. Mikäli eduskunta olisi hylännyt enimmäisvahvuuden noston, veronkorotukset olisi peruttu. (Karlsson & Tigerstedt & Mäkelä & Keskimäki 2020, 3.) Lain aikaansaama historiallinen muutos, eli kaupoissa myytävän alkoholin enimmäisvahvuuden nosto 5,5 prosenttiin, ratkesi 15.12.2017 käydyssä äänestyksessä melko niukalla marginaalilla. Kansanedustajat äänestivät tuolloin enimmäisvahvuuden korottamisesta sen ennallaan säilyttämistä vastaan, ja korottamisen puolesta äänestäneet voittivat äänestyksen lukemin 98–94. Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta oli omassa mietinnössään esittänyt enimmäisvahvuuden pitämistä 4,7 prosentissa, mutta siitä huolimatta hallituksen esitys prosenttien korottamisesta voitti. (Helsingin Sanomat 15.12.2017)

Lakia edeltänyt alkoholilainsäädäntö perustui vuoden 1995 alussa voimaan tulleeseen alkoholilakiin, joka taas perustui rakenteeltaan vuoden 1932 väkijuomalakiin ja vuoden 1968 alkoholilakiin ja keskiolutlakiin. Lisäksi alkoholilakia täydensivät sen nojalla annetut 13 erillistä asetusta. (HE 100/2017 vp, 8.) Uuden alkoholilain tavoitteena oli päivittää alkoholilainsäädäntö nykyaikaan ja luoda lainsäädännöstä yhtenäinen ja kattava kokonaisuus. Uuden alkoholilain keskeisenä päämääränä oli aikaisemman lain tapaan alkoholihaittojen ehkäiseminen. Lisäksi lain pyrkimyksenä oli purkaa aiemmassa lainsäädännössä olleita tarpeettomiksi katsottuja normeja. (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2018)

Keskeisin alkoholin myyntiä koskeva muutos oli päivittäistavarakaupoissa myytävän alkoholin enimmäisvahvuuden korottaminen 4,7 prosentista 5,5 prosenttiin. Lisäksi myös muiden kuin käymisteitse valmistettujen juomien myynti sallittiin päivittäistavarakaupoissa. Tämän johdosta

kaupat, kioskit ja huoltamot voivat aiemmasta poiketen myydä hiukan vahvempia oluita ja siidereitä, sekä väkevästä alkoholista sekoitettuja long drink-juomia ja muita juomasekoituksia. Lisäksi pienille panimoille sallittiin omien käsityöläisöluiden myynti suoraan valmistuspaikalta. Myös Alkojen aukioloaikoja pidennettiin tunnilla klo 20:sta klo 21:een. Laki yhtenäisti anniskelulupia koskevia säädöksiä, ja antoi ravintoloille enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa aukioloaikoihinsa. Uuden lain myötä anniskelua saa jatkaa ravintolan oman ilmoituksen perusteella klo 04:ään saakka. Myös mainontaa koskevaa lainsäädäntöä muutettiin, ja esimerkiksi happy hour-tarjousten mainostaminen sallittiin. (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2018)

Hallituksen esityksessä uudella alkoholilailla arvioitiin olevan niin positiivisia kuin negatiivisia vaikutuksia. Lain katsottiin hyödyttävän etenkin panimoja ja päivittäistavarakauppaa, sillä myyntiä koskevien säännösten ennustettiin lisäävän alkoholijuomien myyntiä etenkin elintarvikemyymälöissä. Alkon myynnin ennustettiin sen sijaan vähenevän. Myynnin lisääntymisen odotettiin näkyvän juuri kaupoista ostetun alkoholin määrän kasvuna, eikä lain ennustettu tuovan kasvua anniskelumyyntiin. Lailla katsottiin kuitenkin olevan myönteisiä vaikutuksia ravintoloiden toimintaan, sillä laki keventäisi ja yksinkertaistaisi anniskelua koskevia säädöksiä. (HE 100/2017 vp, 7–8.)

Alkoholijuomien hintojen ennustettiin alenevan uuden lain myötä. A-oluen vahvuisten juomien hintojen arvioitiin voivan laskea jopa 40 prosenttia. Koska vahvempien oluiden ja vastaavien tuotteiden saatavuus paransi huomattavasti, tuotevalikoiman oletettiin laajenevan ja tuotteiden hintojen laskevan lisääntyneen kilpailun myötä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) realistisena pitämän arvion mukaan kaupoissa myytävän alkoholin keskivahvuus voisi nousta muutosten myötä 4,5 prosentista 5 prosenttiin, minkä vuoksi kansalaisten kulutus suuntautuisi kohti hiukan vahvempia juomia. Alkoholin kokonaiskulutus olisi noussut tämän arvion mukaan kuudella prosentilla, ja päivittäistavarakaupan alkoholimyynti lisääntynyt viidellä prosentilla. THL arvioi, että kulutuksen noususta noin 4 prosenttia johtuisi kulutuksen siirtymisestä vahvempiin tuotteisiin. Kokonaiskulutuksen kasvussa ei olisi siis kyse vain myyntimäärien lisääntymisestä. Alkoholin kulutuksen lisääntyminen olisi ollut niin päivittäistavarakaupan kuin panimoteollisuuden kannalta muutos positiiviseen suuntaan, sillä alkoholijuomien kysyntä on ollut Suomessa viime vuosina laskussa. (HE 100/2017 vp, 50–51, 60.)

Lakiesityksessä arvioitiin lain kasvattavan alkoholiverotuksen tuottoja, mutta toisaalta lisäävän sosiaali- ja terveydenhuollon kustannuksia. Jo viiden prosentin kasvu alkoholin kokonaiskulutukseen ennustettiin voivan lisätä alkoholihaittojen välittömiä kustannuksia arviolta 65 miljoonalla eurolla. Summa siis olisi vastannut alkoholiveron tuottojen kasvusta saatavaa rahamäärää. Koska lain

oletettiin lisäävän alkoholin kulutusta ja siitä johtuvia haittoja, lain kansanterveydellisten vaikutusten katsottiin olevan negatiivisia. Alkoholin kulutuksen lisääntyminen myös hyvin todennäköisesti kasvattaisi väestöryhmien välisiä terveysteroja entisestään. Vaikka uuden alkoholilain tavoite oli alkoholihaittojen vähentäminen, hallituksen esityksessä mainittiin empiirisen ja tieteellisen tiedon perustella olevan varmaa, että kokonaiskulutuksen odotettu lisääntyminen vaikuttaisi kielteisesti väestön hyvinvointiin. Saatavuuden lisääntymisen ja hintojen oletetun alenemisen uskottiin vaikuttavan kaikkiin kuluttajaryhmiin. Yhä useamman alkoholin kohtuukäyttäjän arvioitiin siirtyvän riskikäyttäjäksi, ja alkoholiongelmista jo kärsivien tilanne huonontuisi entisestään. Lakiesityksessä myös huomioitiin kaappoihin saapuvien uusien tuotteiden, etenkin nuorten kuluttajien suosiossa olevien erilaisten juomasekoitusten, voivan hidastaa alaikäisten alkoholinkäytön vähenemistä ja kääntää nuorten laskussa olleen kulutuksen jopa uudelleen nousuun. (HE 100/2017 vp, 56–58.) Lakiesityksessä todettiin lain vaikutusten olevan tulevaisuuden kannalta osin ongelmallisia. Lain kokonaisvaikutukset voisivat jäädä kansantalouden kannalta negatiivisiksi, ja laki olisi myös ongelmallinen hallituksen suunnitteleman sote-uudistuksen kannalta, sillä mikäli kokonaiskulutus kääntyisi kasvuun, sote-uudistuksen säästötavoitteisiin pääseminen vaikeutuisi entisestään. (HE 100/2017 vp, 60.)

Hallituksen lakiesityksessä siis huomioitiin lain voivan lisätä alkoholin kulutusta Suomessa, mutta puollettiin silti vahvempien alkoholijuomien tuontia kaappoihin. Kysymys kaupoissa myytävien tuotteiden enimmäisvahvuudesta jakoi mielipiteitä, sillä lakiesitykseen lausuntokierroksella annetuissa vastauksissa oli havaittavissa jakaantumista prosenttirajan suhteen. Lausunnoissa enimmäisvahvuuden nostoa 5,5 prosenttiin kannatti 11 kommentoijaa ja vastusti 37 kommentoijaa. Prosenttien nostoa kannattivat kokoomuksen eduskuntaryhmän lisäksi lähinnä elinkeinoelämän toimijat. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 31–32.)

Lakiesityksessä esitetyt huolet kokonaiskulutuksen nousun aiheuttamasta julkisen talouden menojen kasvusta olivat ymmärrettäviä, sillä alkoholista syntyvät sosiaaliset ja terveydelliset ongelmat tuottavat mittavia yhteiskunnallisia kustannuksia. Suomessa alkoholinkäytön kulutukset jaetaan välittömiin ja välillisiin kustannuksiin. Välittömiin kustannuksiin sisältyvät todelliset kustannukset. Alkoholista syntyy välittömiä kustannuksia etenkin julkiselle sektorille. Sosiaaliturvajärjestelmälle aiheutuneisiin välittömiin kustannuksiin luetaan muun muassa päihdehuollon, lastensuojelun ja erilaisten sosiaalietuuksien kuten toimeentulotuen, sairauspäivärahojen ja eläkkeiden kustannukset. Terveysturvan kustannuksiin kuuluvat perusterveydenhoidon ja erikoissairaanhoidon menot. Lisäksi alkoholi aiheuttaa huomattavia yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitoon liittyviä välittömiä kustannuksia. Alkoholinkäytön välillisillä kustannuksilla tarkoitetaan esimerkiksi

menetettyjen työpanosten ja ennen aikaisten kuolemien vuoksi menetettyjen elämien arvoa. (Karlsson & Kotovirta & Tigerstedt & Warpenius 2013, 36–39.) Esimerkiksi vuonna 2013 alkoholista aiheutuvien välittömien kustannusten summan arvioitiin olevan Suomessa 1,2 – 1,4 miljardia euroa. (HE 100/2017 vp, 22.)

2.2 Alkoholipolitiikan toteuttamisen keinot

Yleisellä tasolla alkoholipolitiikka voidaan määritellä sellaisten poliittisten toimenpiteiden tekemiseksi, joilla pyritään edistämään kansanterveyttä ja sosiaalista hyvinvointia. Alkoholipolitiikalla voidaan muun muassa pyrkiä vaikuttamaan väestön alkoholin kulutukseen, juomatapoihin sekä siihen millaisia palveluja alkoholiongelmallisille on saatavilla. Alkoholipoliittisilla toimenpiteillä vaikutetaan yleensä koko väestöön, mutta alkoholipolitiikalla voidaan vaikuttaa myös palvelujen järjestämiseen. Myös muut sosiaalipoliittiset toimenpiteet voivat olla alkoholipoliittisia, jos niillä pyritään vaikuttamaan alkoholista aiheutuvien sosiaalisten ja terveydellisten haittojen säätelyyn. Esimerkiksi humalassa ajamista ehkäisevä lainsäädäntö voitaisiin tulkita alkoholipoliittiseksi toimenpiteeksi, vaikka se ei suoranaisesti puuttuisikaan alkoholin saatavuuteen yhteiskunnassa. (Babor ym. 2010, 6–7.)

Tieteelliset tutkimukset ovat osoittaneet, että mikäli muut tekijät pysyvät muuttumattomina, alkoholin hinnan nousu tapaa johtaa kulutuksen laskuun jollain tasolla. Mikäli alkoholin hinta taas laskee, kulutuksella on yleensä tapana nousta. Myös kuluttajien käytössä olevien tulojen kasvun on havaittu olevan yhteydessä alkoholin kulutuksen nousuun ja tulojen vähentymisen kulutuksen laskuun. Näin ollen alkoholin on katsottu noudattavan kysynnän ja tarjonnan lakia, eli hinnalla on vaikutusta kysyntään. (Edwards ym. 1996, 114–115, 123–124.) Yleisin valtioiden käyttämä keino alkoholiongelmien torjumiseksi on hintojen ja verotuksen säätely. Kansainväliset tutkimukset ovat osoittaneet hinnankorotusten voivan vähentää alkoholin kulutusta, joten alkoholiverotuksella voidaan vaikuttaa kuluttajien käyttäytymiseen. On kuitenkin huomioitava, että vaikka hintojen säätely verojen avulla on kansainvälisesti katsottuna tavallinen alkoholipolitiikan keino, alkoholin hinta on laskenut viime vuosikymmenten aikana monissa maissa. Keskeinen syy tähän on inflaatio ja noussut elintaso. (Babor ym. 2010, 109–112, 125.)

Lukuisten kansainvälisten tutkimusten perusteella alkoholin hinnalla on siis yhteys alkoholin kulutukseen yhteiskunnassa, ja kuluttajilla on tapana reagoida alkoholin hinnan muutoksiin kaikissa kuluttajaryhmissä (Emt., 122–124). Chaloupka, Grossman ja Saffer (2002, 32–33) ovat analysoineet tutkimuksia, joissa on tutkittu alkoholin hinnan nousun vaikutuksia alkoholin kulutukseen ja alkoholihaittoihin. Heidän mukaansa enemmistö tutkimuksista osoittaa hintojen nousun olevan

yhteydessä alkoholin kulutuksen vähenemiseen. He huomauttavat, ettei kulutuksen väheneminen rajoitu vain vähän alkoholia käyttäviin, vaan hintojen nousun vaikutukset ulottuvat myös suurkuluttajiin.

Patra ja kumppanit (2012) ovat analysoineet kirjallisuuskatsauksessaan alkoholin hinnan tai alkoholiverotuksen muutosten seurauksia kulutukseen. He toteavat aiempien tutkimusten osoittavan, että muutokset alkoholin hinnassa tai verotuksessa vaikuttavat ihmisten alkoholinkäyttöön. Alkoholin hinnan tai verotuksen alentamisesta seuraa usein alkoholin käyttöön liittyvien ongelmien lisääntymistä yhteiskunnassa. Vastaavasti hintojen tai verojen nosto on näkynyt yleensä alkoholihaittojen vähenemisenä. Myös Wagenaar, Tobler ja Komro (2010) ovat tutkineet omassa kirjallisuuskatsauksessaan alkoholin hinnan ja verotuksen vaikutusta alkoholihaittoihin. Heidän mukaansa tutkimukset osoittavat erilaisten alkoholihaittojen kuten esimerkiksi sairauksien, kuolleisuuden ja väkivallan yleensä nousevam alkoholin hinnan laskiessa. Vastaavasti alkoholin hinnan nousun vaikutukset alkoholihaittoihin ovat päinvastaisia.

Toisaalta, esimerkiksi Nelson ja McNall (2016) analysoivat kirjallisuuskatsauksessaan tutkimuksia, jotka käsittelevät tilanteita, joissa alkoholin saatavuuteen tai hintaan oli tehty merkittäviä muutoksia eri maissa. He toteavat muutosten alkoholin hinnassa vaikuttavan tilanteesta riippuen erilaisin tavoin eri väestöryhmien alkoholinkäyttöön, joten erityisiin riskiryhmiin kohdennetulle alkoholipolitiikalle voisi olla tarvetta. Heidän mukaansa tutkimustieto viittaa siihen, etteivät korotukset hinnoissa aina yksinkertaisesti laske alkoholihaittojen määrää, vaan alkoholipolitiikan vaikutukset riippuvat kontekstista ja toimenpiteen kohteena olevasta populaatiosta.

Baborin (2010, 242–251) mukaan tutkimukset osoittavat verotuksen olevan yksi kaikista tehokkaimpia työkaluja alkoholin kulutuksen hillitsemiseksi, sillä korkea verotus vähentää niin paljon kuin vähän alkoholia käyttävien kulutusta ja tuo samalla valtiolle verotuloja. Myös alkoholin fyysisen saatavuuden rajoittaminen sekä myyntiaikojen että myyntipaikkojen määrää säätelemällä on todettu tehokkaaksi alkoholipoliittiseksi keinoksi. Muista alkoholipolitiikan keinoista muun muassa henkilökohtainen päihdehoito voi tuottaa myönteisiä tuloksia, mutta koska yksilöllisen hoidon piiriin päätyy vain pieni osa alkoholin käyttäjistä, yksilöllinen päihdehoito ei ole tehokas tapa hillitä alkoholista aiheutuvia ongelmia väestötasolla. Tehottomaksi arvioitu keino haittojen vähentämiseen on puolestaan alkoholin vaaroista kertova valistus.

Edwards ja kumppanit (1996, 206–212) eivät usko että alkoholista syntyvien ongelmien ratkaisuun on olemassa universaalisti toimivaa patenttilääkettä, sillä ongelmat esiintyvät eri konteksteissa ja saavat erilaisia muotoja. He katsovat, että alkoholiongelmiensa torjunnassa tulisi yhdistellä erilaisia

keinoja. Alkoholipolitiikan ei tulisi perustua vain ongelmakäyttäjien hoitamiseen, vaan sen tulisi heidän mielestään kohdistua koko väestöön, sillä ehkäisykeinot jotka vaikuttavat keskivertokäyttäjiin vaikuttavat usein samalla suurkuluttajiin. Heidän mukaansa alkoholipolitiikalla tulisi pyrkiä luomaan ympäristö, jossa ihmiset tekisivät todennäköisemmin terveellisiä valintoja kuluttajina. Sen lisäksi tulisi luoda toimintamalleja, jotka soveltuvat erityisen riskialttiin alkoholikäyttäytymisen torjuntaan.

2.3 Pohjoismaisen alkoholipolitiikan periaatteet

Jokaisella maalla on oma alkoholilainsäädäntönsä omine erityispiirteineen. Suomen alkoholipolitiikka on ollut historiallisesti samankaltaista kuin niin sanottu pohjoismainen alkoholipolitiikka. Pohjoismaisella alkoholipolitiikalla tarkoitetaan tietynlaista alkoholipolitiikkaa, jota on toteutettu Suomessa, Norjassa, Ruotsissa ja Islannissa. Tanskaa lukuun ottamatta kaikilla Pohjoismailla on pitkät perinteet keskimääräistä tiukemman alkoholipolitiikan toteuttamisessa. Pohjoismainen alkoholipolitiikka on perustunut kolmeen keskeiseen alkoholipoliittiseen keinoon, jotka ovat markkinoiden kontrollointi, alkoholin fyysisen saatavuuden rajoittaminen muun muassa monopoliliikkeiden avulla, sekä korkea alkoholiverotus. (Karlsson 2014, 30–31.) Suomessa, Ruotsissa, Norjassa sekä Islannissa toteutettu alkoholipolitiikka on verrattain tiukkaa, ja juuri näiden maiden alkoholipolitiikat arvioitiin vuonna 2010 selvästi Euroopan tiukimmiksi (Karlsson & Kotovirta & Tigerstedt & Warpenius 2013, 54–55). Vaikka kyseisten maiden alkoholipolitiikassa on tapahtunut muutoksia vuosien varrella, alkoholin saatavuuden rajoittamiseen pyrkivä politiikka on silti säilyttänyt asemansa kyseisissä maissa. Monopolijärjestelmät, myyntiin kohdistuvat rajoitukset, korkea alkoholin verotus ja tiukka valvonta ovat tehneet alkoholipoliittisista järjestelmistä kattavia ja yhtenäisiä. (Sulkunen & Sutton & Tigerstedt & Warpenius 2000, 243–245.)

Suomen alkoholipolitiikan peruspilarit, kuten alkoholikaupan rajoittaminen ja korkea verotus, eivät ole enää yhtä vahvoja kuin aiempina vuosikymmeninä, sillä EU:n sisämarkkinat edellyttävät tavaroiden vapaata liikkuvuutta ja kilpailun esteiden purkamista (Karlsson 2009, 36). Tigerstedt, Mäkelä ja Karlsson (2018, 255) katsovat, että Suomen 2000-luvun alkoholipolitiikassa on ollut kyse sopeutumisesta niin EU:n vaatimuksiin vapaista markkinoista kuin kotimaisen alkoholiteollisuuden yhä aktiivisempaan toimintaan politiikan taustalla. Alkoholiteollisuuden puolelta on esitetty toistuvasti vaatimuksia vapaamman alkoholin myynnin ja tuotannon puolesta. Toisaalta, alkoholipolitiikka ei ole myöskään muusta taloudellisesta ja kulttuurisesta kehityksestä irrallinen asia, vaan yhteiskunnalliset trendit vaikuttavat siihen, millainen alkoholipolitiikka on mahdollista ja perusteltua. Pohjoismaat ovat muuttuneet viime vuosikymmenien aikana huomattavasti myös

kulttuurisesti, eikä liian tiukan alkoholiin kohdistuvan kontrollin ole katsottu enää olevan kuluttajien toiveiden mukaista (Sulkunen & Sutton & Tigerstedt & Warpenius 2000, 245).

Alkoholin kokonaiskulutus on noussut Suomessa tasaisesti viimeisen 50 vuoden aikana. Suomen kehitys ei ole tyypillistä, sillä useimmissa läntisen Euroopan maissa kokonaiskulutus on pysynyt ennallaan tai laskenut 1970-luvun jälkeen. Pohjoismaista kulutus on kasvanut Suomessa, Norjassa ja Islannissa, mutta Ruotsi ja Tanska ovat pysyneet samalla tasolla kuin 1970-luvullakin. (Karlsson & Kotovirta & Tigerstedt & Warpenius 2013, 12–13, 16.) Alkoholinkulutuksen lasku on ollut maailmanlaajuinen trendi, ja monissa korkean kulutuksenkin maissa on havaittu alkoholin kokonaiskulutuksen laskeneen 1970-luvulta 2000-luvulle saakka (Babor ym. 2010, 28). Suomen kokonaiskulutuksen nousujohteisessa kehityksessä on ollut vain kaksi poikkeusta: 1990-luvun lama vähensi kulutusta noin 10 prosentilla, ja vuoden 2008 jälkeen alkoholinkulutus kääntyi laskusuhdanteeseen, joka on pysynyt yllä jo useita vuosia. (Karlsson & Kotovirta & Tigerstedt & Warpenius 2013, 20).

Vaikka kulutus kääntyi 1990-luvun lamavuosina laskuun, lama ei saanut aikaan pysyvää muutosta kulutuksen laskussa, vaan kulutus kääntyi uuteen nousuun 1990-luvun loppupuolella ihmisten ostovoiman ja alkoholin saatavuuden parantuessa. Vuoden 1995 alkoholilaki toi siiderit ja käymisteitse valmistetut long drinkit päivittäistavarakauppoihin, kioskeihin ja kahviloihin. Lisäksi vuonna 1995 sallittiin aiempaa suurempien alkoholimäärien verovapaa maahantuonti. (Karlsson & Mäkelä & Österberg & Tigerstedt 2010) Alkoholinkulutus saavutti tähänastisen huippunsa vuosina 2005 ja 2007, jolloin kulutettiin 12,7 litraa 100 % alkoholia 15 vuotta täyttäneeltä kohti. Kyseisten ennätyslukemien jälkeen kulutus kääntyi laskuun ja viime vuosien selkeä trendi on ollut alkoholin kulutuksen väheneminen. Kulutus on vähentynyt koko 2010-luvun ajan, ja vuoteen 2017 mennessä kulutus oli vähentynyt 19 prosentilla kymmenessä vuodessa. Vastaavaa laskua ei ole tapahtunut lähes sataan vuoteen. (Karlsson 2018; Tigerstedt & Mäkelä & Karlsson 2018, 251–253.) Kulutuksen laskuun voi vaikuttaa myös se, että lisääntyneiden alkoholihaittojen johdosta Suomessa korotettiin alkoholiverotusta yhteensä viidesti vuosien 2008 ja 2014 välillä (Karlsson 2014, 56). Vuonna 2017, eli ennen uuden alkoholilain voimaan tuloa, alkoholin kokonaiskulutus oli 10,3 litraa puhdasta alkoholia 15 vuotta täyttäneeltä asukasta kohti. Tilastoimattoman kulutuksen osuus vuoden 2017 kokonaiskulutuksesta on 1,9 litraa ja tilastoidun kulutuksen 8,4 litraa. (Päihdetilastollinen vuosikirja 2018, 20.)

Mäkelä ja Härkönen (2017, 522–524) toteavat vuoden 2008 jälkeisen kokonaiskulutuksen laskun näkyneen alkoholinkäytön vähentymisenä kattavasti eri väestöryhmissä. Vähentyneen kulutuksen myötä humalakulutuskin on vähentynyt viime vuosina. Alkoholin käyttäminen usein on tullut

harvinaisemmaksi, ja kulutuksen lasku on ollut selkeintä alle 30-vuotiaiden ikäryhmässä. Toisaalta he arvioivat, että mikäli kokonaiskulutus kääntyisi uudelleen nousuun, olisi perusteltua odottaa väestön kulutustottumusten kehittyvän päinvastaiseen suuntaan. Kulutuksen nousu olisi tällöin todennäköisesti suurinta suurkuluttajilla, mutta myös muiden väestöryhmien kulutus kääntyisi nousuun, sillä sekä vähän että paljon alkoholia käyttävien kulutuksella on ollut tapana kehittyä samansuuntaisesti.

Keskeinen osa alkoholipolitiikkaa on ollut pyrkimys hillitä koko väestön alkoholin käyttöä, eli pitää alkoholin kokonaiskulutus mahdollisimman alhaisena. Tämä johtuu siitä, että kokonaiskulutuksen on havaittu olevan yhteydessä eri kuluttajaryhmien kulutukseen. Mitä suurempi kokonaiskulutus on, sitä enemmän eri ryhmien edustajat keskimäärin nauttivat alkoholia. Tutkimustiedon perusteella voidaan arvioida, että kokonaiskulutuksen noustessa myös suurkuluttajien osuus väestöstä kasvaa. Kulutuksen nousu ei kuitenkaan rajoitu vain suurkuluttajiin, vaan kokonaiskulutuksen noustessa myös vähemmän alkoholia juovien kulutuksella on tapana lisääntyä. (Babor ym. 2010, 30–31)

Alkoholin kulutuksen tasoerot Euroopassa ovat viime vuosikymmeninä kaventuneet ja Suomen kulutus on tällä hetkellä eurooppalaista keskitasoa. Maiden väliset erot ovat suurempia juomatavoissa kuin kulutuksessa. Suomessa ja muissa pohjoisen Euroopan maissa käytetään alkoholia muuta Eurooppaa harvemmin, mutta kerralla tavataan nauttia keskimäärin suurempia määriä. Välimeren maissa taas juodaan alkoholia useammin, mutta pienempiä määriä yhden juomiskerran aikana. (Karlsson 2018, 20) Olisi kuitenkin harhaanjohtavaa ajatella, ettei alkoholia käytettäisi muualla Euroopassa juurikaan päihtymistarkoituksessa. Pohjoismaiset juomatavat eivät ole Euroopan mittakaavassa täysin ainutlaatuisia, vaan yhtä hyvin voitaisiin katsoa Etelä-Euroopan viinimaiden kulttuurin poikkeavan muusta Euroopasta. (Karlsson & Kotovirta & Tigerstedt & Warpenius 2013, 12.) Suurimman osan suomalaisten alkoholinkäyttökerroista arvioidaan koostuvan varsin pienistä alkoholimääristä, joten pelkästään suomalaisten humalahakuisesta juomatavasta puhuminen olisi liian yksinkertaistava kuvaus monimuotoisesta kulutuksesta (Mäkelä & Härkönen 2017, 523).

Suomalaisten alkoholinkäytölle on ollut historiallisesti katsoen jossain määrin tyypillistä humalahakuisuus ja juomisen painottuminen vain erityisiin tilanteisiin. Alkoholi ei ole muodostunut osaksi jokapäiväistä elämää tai aterioiden yhteydessä nautittavaksi juomaksi, vaan alkoholia on tavattu nauttia kerralla suuria määriä. Suomalaisten juomakulttuuri on kuitenkin muuttunut ajan saatossa, ja alkoholin käyttötavat ovat monipuolistuneet, mutta on silti tyypillistä että alkoholinkäyttö painottuu sosiaalisiin tilanteisiin ja viikonloppuihin. (Karlsson & Mäkelä & Österberg & Tigerstedt 2010, 502.) Alkoholin nauttiminen on kuitenkin tullut nykyaikana luontaiseksi osaksi myös suomalaisten arkirutiineja, eikä kulutus ole enää niin sidottua erityisiin tilanteisiin kuin ennen.

Suomalaiset eivät siis enää tarvitse erityistä syytä käyttääkseen alkoholia, vaan alkoholi yhdistetään rentoutumiseen arjessa. (Härkönen & Törrönen & Mustonen & Mäkelä 2013, 325)

2.4 Alkoholipolitiikka jakaa Suomessa mielipiteitä

Kun alkoholin kulutus Suomessa alkoi lisääntyä, tuli esiin erilaisia näkemyksiä siitä, millaista alkoholipolitiikan tulisi olla. Asiantuntijoiden ja poliitikkojen puheessa korostui kokonaiskulutuksen hillitsemiseen pyrkivä politiikka jota perusteltiin kansanterveydellisillä syillä. Toisaalta median edustajien, sekä kaupungeissa asuvien kansalaisten maallikkopuheessa korostuivat enemmän sävyllään liberaalit mielipiteet. Ajan kuluessa näistä toisistaan poikkeavista puhetavoista muodostui suomalaista alkoholipolitiikkaa koskevan keskustelun keskeinen vastakkainasettelu. Siinä missä saatavuuden rajoittamiseen perustuvaa alkoholipolitiikkaa on perusteltu sen kansanterveydellisillä vaikutuksilla, liberaalimpaa alkoholipolitiikkaa puoltavissa mielipiteissä on korostunut kansalaisten itsemääräämisoikeus ja vapaus päättää omista valinnoistaan. Kyseessä eivät kuitenkaan ole toisistaan selvästi erottuvat ääripäät, vaan molemmat ajattelutavat ovat kietoutuneet toisiinsa monimutkaisilla tavoilla menneiden vuosikymmenten aikana. (Törrönen 2000a, 21–24.) Alkoholipolitiikan liberalisoinnilla on ollut Suomessa kannatusta jo kauan, eivätkä toiveet alkoholipolitiikan vapauttamisesta ole uusia. Esimerkiksi 1990-luvun alussa esitettiin voimakkaita vaatimuksia uuden, vapaamman alkoholipolitiikan puolesta. Suomen integroituminen EU:hun herätti uskoa niin kutsuttujen eurooppalaisten juomatapojen leviämisestä Suomeen. Tuolloin nousi esiin toiveita siitä, että Suomen kansainvälistyminen muuttaisi suomalaisten suhtautumista alkoholiin ja alkoholin hohdon hiipussa sen kulutus vähenisi ja juomatavat muuttuisivat. (Karlsson 2009, 14.)

Suomalaisten alkoholipoliittiset mielipiteet ovat vaihdelleet viime vuosikymmeninä. Esimerkiksi 1990-luvun alussa alkoholipolitiikan liberalisoinnilla oli laajaa kannatusta, sillä monet toivoivat niin kutsuttujen eurooppalaisten juomatapojen saapuvan Suomeenkin. Liberalisoinnilla oli kuitenkin vastustajansa 1990-luvullakin, ja kriittisyys alkoholin vapauttamista kohtaan kasvoi 2000-luvun alkupuolella. Etenkin vuoden 2004 veronalennuksista aiheutunut alkoholin kulutuksen kasvu aiheutti kasvanutta vastustusta liberalisointia kohtaan. Mielipiteet kiristyivät vuoteen 2011 asti, mutta ovat sen jälkeen tulleet myönteisemmiksi vapaampaa alkoholipolitiikkaa kohtaan. (Karlsson & Kotovirta & Tigerstedt & Warpenius 2013, 57.) Suomalaisten suhtautumista alkoholipolitiikkaan tutkitaan vuosittain mielipidekyselyin. Siinä missä vuonna 2007 vain 10 prosenttia vastaajista toivoi väljempää lainsäädäntöä, vuonna 2015 jo 40 prosenttia kannatti kevyempää alkoholipolitiikkaa. Uuden alkoholilain tultua voimaan alkoholipolitiikkaa sopivana pitävien määrä on kasvanut. Vuonna 2019 rajoitusten tasoa piti sopivana 54 prosenttia, ja vapaampaa alkoholipolitiikkaa toivoi tuolloin 28

prosenttia vastaajista. Sukupuolten välinen ero on merkittävä: 36 % miehistä toivoi vielä väljempää alkoholipolitiikkaa, naisista politiikan keventämistä toivoi vain viidesosa. Tiukempaa alkoholipolitiikkaa puolestaan toivoi 12 prosenttia vastaajista. (Karlsson 2019)

Esimerkiksi Sulkunen katsoo keskitetyn alkoholipolitiikan kritiikin kiinnittyvän usein liberalismiin. Sallivat ja myönteiset asenteet vapaata alkoholipolitiikkaa kohtaan nähdään liberaaleina, kun taas vastakkaiset näkökulmat tavataan nähdä konservatiivisina ja paternalistisina. Vapaamman alkoholipolitiikan puolesta kuitenkin puhutaan erilaisin argumentein, eivätkä liberaalit mielipiteet muodosta selvää, yhtenäistä joukkoa. Liberalismi ei ole käsitteenä yksiselitteinen, mutta selkeimmin liberalismi ymmärretään poliittisena aatesuuntana, jossa korostetaan yksilöiden vapautta ja kykyä hallita itseään. Nykyään poliittisessa keskustelussa liberalismiin liitetään ennen kaikkea markkinaliberalismin ihanteet eli vapaa markkinatalous ja talouden esteiden purkaminen. Sulkunen kuitenkin huomauttaa, ettei markkinaliberalismi ole saanut missään vaiheessa merkittävää jalansijaa pohjoismaista alkoholipolitiikkaa koskevassa keskustelussa. (Sulkunen 2000, 67–69, 88–89.)

Hellman ja Katainen (2016, 454–455) katsovat, ettei suomalaisen alkoholipoliittisen liberalismiin suuressa kertomuksessa ole niinkään kyse uusliberalismista, vaan ennen kaikkea alkoholipolitiikan vapauttaminen nähdään sivilisaatioprosessina, jonka myötä alkoholi voitaisiin nähdä uudessa valossa. Keskeinen ajatus liberaalissa ajattelussa on se, että kun kansalaisten liiallisesta kontrolloinnista luovuttaisiin, alkoholiin voitaisiin alkaa suhtautua luonnollisemmin ja siitä tulisi arkinen asia. Arkipäiväistymisen myötä suomalainen alkoholikulttuuri voisi muuttua sivistyneemmäksi ja humalahakuinen juominen vähentyisi. Monet ovat Suomessakin unelmoineet jo kauan alkoholikulttuurin muuttumisesta mannereurooppalaiseksi, ja usein alkoholilainsäädännön liberalisointi nähdään edellytyksenä kulttuurin eurooppalaistumiselle. Liberaali alkoholipolitiikka symboloi puheissa eurooppalaisuutta, kansainvälisyyttä ja kyvykkäitä kansalaisia, jotka eivät tarvitse ulkopuolisia tahoja säätelemään käytöstään.

Alkoholipolitiikka on ollut hengeltään samankaltaista muun suomalaisen sosiaalipolitiikan kanssa. Pohjoismaissa toteutetun universaalien sosiaalipolitiikan periaatteena ovat olleet laajat, koko väestöä koskevat sosiaalipoliittiset ratkaisut. Idea pohjoismaisesta hyvinvointivaltiosta on usein kilpailevassa asetelmassa liberalististen diskurssien kanssa. Liberalistisissa diskursseissa korostuu lähtökohta, jossa valtio koostuu yksilöistä, joilla on omat henkilökohtaiset tarpeensa ja käsityksensä siitä millaista elämää haluavat elää. Valtion ei tulisi häiritä yksilöiden pyrkimyksiä hyvään elämään, vaan antaa yksilöiden mahdollisimman tehdä vapaasti haluamansa ratkaisut. (Törrönen 2000b, 140.) Länsimaissa demokratian ideaaliin liitetään nykyään usein implisiittisesti oletus siitä, että kansalaisten tulisi saada olla itsenäisiä yksilöitä. Yksilön autonomisuuteen yhdistetään samalla myös

oikeus tehdä valintoja mahdollisimman vapaasti itseä koskevissa asioissa. On tavallista, että tilanteet joissa yksilö saa valita vapaasti, nähdään ihanteellisina ja tavoiteltavimpina kuin tilanteet, joissa hallinto pyrkii tekemään valintoja yksilön puolesta. (Ben-Porath 2010, 16.)

Pohjoismaiden verovaroin tuottamat julkiset palvelut ja tulonsiirrot ovat kyenneet säilyttämään kannatuksensa vuosikymmenestä toiseen, mutta elämäntapoihin kohdistuva ohjaaminen on kohdannut ajan kuluessa alati kovenevaa vastustusta. Juuri alkoholipolitiikka on saanut osakseen paljon kritiikkiä, ja valtion roolia kansalaisten elintapojen ohjaajana on kyseenalaistettu. Individualismin lisääntymisen ja kulutusyhteiskunnan kehittymisen myötä alkoholipolitiikan on ollut vaikeampaa pysyä legitiiminä kansalaisten silmissä, sillä se voi näyttäytyä monille menneisyydessä kiinni olevana paternalistisena järjestelmänä, jolle ei ole enää tarvetta. Pohjoismaiset yhteiskunnat ovat muuttuneet huomattavasti, eikä valtion odoteta enää puuttuvan yksilöiden valintoihin, sillä monet kansalaiset tapaavat nähdä itsensä yksilöllisinä kuluttajina ja haluavat toimia markkinoilla omien halujensa mukaan. (Sulkunen & Sutton & Tigerstedt & Warpenius 2000, 8–12, 244–245.)

3. PATERNALISMI NÄKÖKULMANA ALKOHOLILAISTA KÄYTÄVÄÄN KESKUSTELUUN

Tarkoitukseni on tutkia paternalistisen ja liberaalin puheen esiintymistä alkoholilakia koskevassa eduskuntapuheessa. Pohjoismaisessa alkoholipolitiikassa on ollut vuosikymmenten ajan läsnä vahvasti paternalistinen, kansalaisia alkoholin riskeiltä suojeleva ote, mutta yhteiskunnan muuttuessa paternalistisen alkoholipolitiikan oikeutusta on myös kyseenalaistettu. Katson kansanedustajien alkoholipoliittisten mielipiteiden olevan merkittäviä, sillä he voivat puheenvuoroissaan ottaa näkyvästi kantaa siihen, onko paternalistiselle alkoholipolitiikalle enää tarvetta tulevaisuuden Suomessa. Koska eduskunta vastaa alkoholilainsäädännöstä, kansanedustajien mielipiteet ovat mielestäni merkittäviä politiikan suunnan määrittelemisen kannalta. Jos kansanedustajatkaan eivät enää kokisi pohjoismaisen alkoholipolitiikan noudattamista perustelluksi, voisi olettaa, että Suomessa saatettaisiin olla valmiita uudistamaan politiikan linjaa ja keventämään sääntelyn tasoa. Alkoholin myynti on suuressa osassa Eurooppaa vapaampaa kuin Suomessa, joten ei ole estettä sille, etteikö Suomessakin voitaisi tehdä toisenlaista alkoholipolitiikkaa, jos lainsäätäjät katsoisivat alkoholipoliittisten rajoitusten olevan liian tiukkoja kuluttajien kannalta. Toisaalta, mikäli vuoden 2017 eduskuntapuhe olisi luonteeltaan paternalistista, tarkoittaisi se sitä että toteutetulle alkoholipolitiikalle olisi olemassa vielä kannatusta.

3.1 Paternalismin käsitteestä

Olen valinnut tutkielmani keskeiseksi käsitteeksi paternalismin. Paternalismilla viitataan toimintaan, jossa jokin taho pyrkii vaikuttamaan toisen henkilön toimintaan toimiakseen hänen hyvinvointinsa eduksi. Paternalismin käsitteen määrittelyminen ei ole yksinkertaista, eikä ole olemassa yhtä universaalia määritelmää paternalismista, vaan pikemminkin erilaisia tulkintoja siitä kuinka paternalismi tulisi määritellä. On olemassa kapeita ja laajoja määritelmiä, ja se, millaiset teot luokitellaan paternalistisiksi, riippuu siitä kuinka laajaa määritelmää paternalismista sovelletaan. Laajemmissa määritelmissä teon tulkitseminen paternalistiseksi on helpompaa kuin kapeampia määritelmiä käytettäessä. (Le Grand & New 2015, 7–8.)

Clarcken (2002, 82–83) mukaan paternalismi voidaan määritellä yksinkertaisimmillaan toiminnaksi, jossa toisen henkilön vapautta rajoitetaan hänen oman etunsa vuoksi. Tavallinen esimerkki tällaisesta toiminnasta on vaikkapa laki, joka edellyttää moottoripyöräilijöitä käyttämään kypärää. Myös jonkin vaaralliseksi katsotun toiminnan, kuten vaikkapa huumeiden käyttämisen tai uhkapelaamisen kieltäminen on tyypillistä paternalismia. Clarcken määritelmästä käy ilmi paternalismin motiivi, eli se, että yksilön vapautteen puuttumalla tavoitellaan samalla yksilön hyvinvoinnin edistämistä. Clarke kuitenkin puoltaa laajempaa määritelmää paternalismille. Tarkemmassa määritelmässään hän katsoo toiminnan olevan paternalistista, mikäli henkilö X pyrkii poissulkemaan henkilöltä Y vaihtoehdon, joka olisi muuten ollut Y:lle mahdollinen, tai tekemään valinnan Y:n puolesta mikäli Y ei pysty valitsemaan itse. Olennaista määritelmässä on se, että siinä huomioidaan paternalismiksi vain toiminta, jossa paternalistisesti toimiva taho valitsee joko suoraan toisen henkilön puolesta tai rajoittaa hänen vaihtoehtojaan. Lisäksi toiminnan motiivina tulee olla paternalismin kohteena olevan henkilön edun tavoitteleminen. Mikäli yksilön käytettävissä olevia vaihtoehtoja rajoitettaisiin vedoten muihin syihin, kuten vaikkapa muiden hyvinvointiin, kyse ei olisi tämän määritelmän perustella enää paternalistisesta toiminnasta. On kuitenkin huomioitava, että usein niin yksilön kuin muiden henkilöiden hyvinvoinnin edistäminen voivat tapahtua samanaikaisesti. Käyttääkseni esimerkkinä alkoholia, alkoholin saatavuuden rajoittaminen voi tuottaa hyvää niin alkoholin käyttäjälle kuin hänen läheisilleen, vaikka läheiset eivät edes käyttäisi alkoholia. On olennaista huomioida, ettei mikä tahansa hyväntahtoinen teko ei ole Clarcken määritelmän mukaan paternalistinen. Mikäli hyvässä tarkoituksessa tehty teko ei rajoittaisi yksilölle tarjolla olevia vaihtoehtoja, kyseessä ei olisi paternalistinen teko, vaikka teolla olisikin positiivinen vaikutus sen kohteeseen.

Dworkin (2013, 29) puolestaan määrittelee paternalismin seuraavasti: henkilö X:n henkilöä Y kohtaan suorittama teko Z, tai teon Z tekemättä jättäminen, on paternalistinen, mikäli Z puuttuu Y:n autonomiaan, ja mikäli henkilö X tekee teon Z ilman henkilö Y:n suostumusta. Teon Z motiivina tulee olla Y:n hyvinvoinnin lisääminen tai Y:n edun tavoittelu. Beauchamp ja Childress (2009, 208) puolestaan määrittelevät paternalismin tarkoitukselliseksi toiminnaksi, jossa toinen toimija päättää jotakin toisen henkilön puolesta ohittaen tämän mieltymykset. Paternalistisesti toimiva henkilö oikeuttaa toimintansa vetoamalla siihen, että teko tuottaa toiselle toimijalle hyvää tai estää jonkin vahingollisen asian tapahtumista hänelle.

Lisäksi esimerkiksi Le Grand ja New (2015, 7) katsovat paternalismin olevan yksinkertaisesti määriteltynä ulkopuolisen tahon puuttumista toisen henkilön vapauteen. Paternalistisen teon tavoitteena on tuottaa hyvää sen kohteena olevalle henkilölle. Näin ollen paternalismin kaksi keskeistä elementtiä ovat vapauteen puuttuminen ja hyvän tavoittelu. Le Grandin ja New'n mukaan paternalismiin liitetään usein myös kolmas elementti, luvan puuttuminen, jolla viitataan siihen että paternalismin katsotaan tapahtuvan vastoin sen kohteena olevan henkilön tahtoa. Toisaalta esimerkiksi Clarke (2002, 86) katsoo teon voivan olla paternalistinen, vaikka sen kohde ei vastustaisikaan tekoa. Teon paternalistisuus ei täten riipu sen kohteena olevien ihmisten mielipiteestä. Esimerkiksi monet paternalistisiksi tulkittavat lait jakavat mielipiteitä. Paternalistisia elementtejä sisältävät lait ja säännöt herättävät usein osassa ihmisistä vastarintaa, mutta vastaavasti monet ihmiset voivat olla samaa mieltä lakien sisällöstä ja tyytyväisiä niiden paternalistiseen henkeen. Esimerkiksi monet moottoripyöräilijät käyttäisivät vapaaehtoisesti kypärää vaikka asiasta ei olisikaan säädetty lakia, mutta kypärän käytöstä määräävä laki on silti Clarken määritelmän mukaan kypärän käyttäjiäkin kohtaan paternalistinen, koska laki rajoittaa heidän mahdollisia vaihtoehtojaan.

Koska paternalismi voidaan määritellä eri tavoin, on olemassa paljon erilaisia tulkintoja siitä, milloin teko on paternalistinen ja milloin ei. Kun analysoin tässä tutkielmassa kansanedustajien puheenvuoroja paternalismin käsitteen avulla, lähdän ajatuksesta, että alkoholipoliittisen keskustelun kontekstissa paternalismi ilmenee haluna tehdä politiikkaa, jonka keskeisenä motiivina on lisätä kansalaisten hyvinvointia tai suojella kansalaisia alkoholihaitoilta. Olennainen osa näitä toimenpiteitä on kansalaisten vapauden rajoittaminen jollain tavalla, sillä valtion harjoittamana alkoholipoliittikka perustuu kansalaisten ohjaamiseen lakeja säätämällä. Kun arvioin eduskuntapuheen paternalistisuutta, kiinnitän huomioni ensisijaisesti siihen, perustellaanko ehdotettua toimintaa kansalaisten oman edun edistämiseksi, sekä siihen, missä määrin kansanedustajien ehdottamat toimenpiteet rajoittaisivat kansalaisten valinnanvapautta. Keskeistä on se, millä tavoin kansanedustajat haluaisivat ohjata kansalaisten käytöstä edistääkseen heidän hyvinvointiaan. Mikäli

ihmisten käytöksen ohjaamisen motiivina ei ole hyvinvoinnin edistäminen tai kansalaisten suojeleminen alkoholihaitoilta, en katso mielipiteen olevan paternalistinen.

Kaikenlaiset tahot valtioista yksityishenkilöihin voivat toimia paternalistisesti jotakin toista tahoa kohtaan. Kuten alkoholilainkin tapauksessa, paternalismin harjoittajana on kuitenkin usein valtio tai jokin muu toimija, jolla on mahdollisuus vaikuttaa konkreettisesti ihmisten saatavilla oleviin vaihtoehtoihin. Le Grand ja New katsovat hallinnon harjoittaman paternalismin (eng. government paternalism) perustuvan siihen, etteivät hallinnon edustajat luota yksilöiden omaan arvostelukykyyneen päätöksenteossa. Tällöin hallinnon edustajat olettavat paternalistisen politiikan olevan perusteltua, jotta kansalaiset tekisivät itsensä kannalta parempia päätöksiä. Hallinto voi harjoittaa paternalismia kansalaisia kohtaan monin erilaisin keinoin. Tavallisimpia keinoja kansalaisten käytökseen vaikuttamiseksi ovat pakottavien lakien säätäminen, verotuksen tai muiden taloudellisten kannustinten käyttäminen ja yksilöiden tietoisuuden lisääminen. Lisäksi niin kutsutun liberaalin paternalismin yleistymisen myötä myös valinta-arkkitehtuurin, eli yksilölle tarjolla olevien vaihtoehtojen esittämistavan tarkoituksellinen muokkaaminen on tullut tunnetuksi tavaksi toteuttaa paternalismia. (Le Grand & New 2015, 22–23, 42.) Häyry ja Takala (2010, 69) puolestaan listaavat kuusi erilaista keinoa, joilla julkinen valta voi teoriassa pyrkiä vaikuttamaan yksilöiden tekoihin:

- a) Julkinen valta voi kieltää jonkin asian tekemisen suoraan.
- b) Yksilöitä voidaan myös uhata ja pelotella tekojensa mahdollisista seurauksista jotta he toimisivat halutulla tavalla.
- c) Ihmisten käyttäytymiseen voidaan pyrkiä vaikuttamaan jakamalla harhaanjohtavaa informaatiota.
- d) Yksilöitä voidaan houkutellessa haluttuihin valintoihin kertomalla kuinka jokin teko koituu heidän hyödykseen tai haitakseen.
- e) Kansalaisia voidaan kouluttaa ja valistaa käyttäytymään halutulla tavalla.
- f) Luomalla oikeanlaisia olosuhteita halutulle käyttäytymiselle, jotta toivottu käyttäytyminen olisi todennäköisempää.

Paternalismin käsitteeseen yhdistetään usein oletus paternalismin pakottavuudesta. Pakottavuus ei kuitenkaan ole edellytys paternalismille – teko voi olla paternalistinen vaikka se ei olisikaan luonteeltaan pakottava sen kohdetta kohtaan. Monet paternalistiset toimenpiteet on suunniteltu ohjaamaan ihmisten valintoja toimenpiteiden toteuttajien toivomaan suuntaan, mutta toimenpiteet eivät silti ole pakottavia, koska niiden kohteena olevilla ihmisillä ei ole laissa määritettyä velvoitetta toimia paternalistien toiveiden mukaisesti, vaan heillä on täysi oikeus valita toisin. On luonnollisesti olemassa myös pakottavaa, lainsäädäntöön perustuvaa paternalismia, ja tästä on ensisijaisesti kyse alkoholilainkin tapauksessa. (Ben-Porath 2010, 38–40.)

Paternalismi voi saada eri konteksteissa erilaisia muotoja ja paternalististen toimenpiteiden voimakkuudessa on eroja. Paternalististen toimenpiteiden luokittelu niiden pakottavuuden mukaan on melko yleistä. Esimerkiksi Dworkin (2017) erottaa pehmeän paternalismin (eng. soft paternalism) kovasta paternalismista (eng. hard paternalism). Pehmeässä paternalismissa paternalistinen interventio katsotaan oikeutetuksi vain silloin, kun ei ole varmuutta siitä toimiiko yksilö vapaaehtoisesti. Mikäli yksilö toimii vapaaehtoisesti ja on tietoinen siitä mitä tekee, hänen toimintaansa ei tulisi puuttua, vaikka toiminta voisikin olla hänelle haitaksi. Dworkinin määritelmässä kova paternalismi eroaa pehmeästä paternalismista siten, että kovassa paternalismissa yksilön toiminnan rajoittaminen katsotaan sallituksi silloinkin kun toiminta on tulkittavissa vapaaehtoiseksi.

Conlyn (2013, 5–6, 176) mielestä paternalismin jakaminen kovan ja pehmeän kategorioihin on haastavaa. Hän katsoo että käsitteillä voidaan viitata eri asioihin. Ensinnäkin niillä voidaan kuvata paternalismin voimakkuutta – kova paternalismi sallii asioiden kieltämisen ja vaihtoehtojen rajaamisen kun taas pehmeässä paternalismissa keinot ovat lähinnä ohjaavia, jolloin paternalismin kohteen valinnanvapauteen ei puututa. Kovan ja pehmeän paternalismin käsitteitä voidaan käyttää myös kuvaamaan sitä, kuinka paternalisti suhtautuu kohteensa tahtoon. Tällöin pehmeällä paternalismilla tarkoitetaan paternalismia, jossa pyritään käyttämään toimenpiteitä jotka saisivat henkilön toimimaan niin kuin hän haluaisikin toimia, mutta ei jostain syystä ole kyennyt toimimaan. Kovassa paternalismissa kohteen mielipiteellä ei ole merkitystä, vaan siinä henkilöön kohdistetaan paternalistisia toimenpiteitä vaikka hän ei haluaisikaan toimia niiden mukaan.

Yleistynyt pehmeän paternalismin muoto on liberaali paternalismi, jossa yksilöiden vaihtoehtoja ei lähtökohtaisesti rajoiteta, mutta heitä pyritään ohjaamaan kohti tiettyjä valintoja. Liberaali paternalismi perustuu ajatukseen siitä, että ihmisiä voidaan huomaamatta työntää kohti niitä valintoja joita he syvimmällä sisimmässään haluaisivat tehdä, mutta eivät välttämättä onnistu oikeassa elämässä tekemään. Ihmisten valintoihin pyritään vaikuttamaan liberaalissa paternalismissa niin kutsutun valinta-arkkitehtuurin kautta. Valinta-arkkitehtuurin käsitellä tarkoitetaan sitä, miten eri vaihtoehdot esitetään yksilölle valintatilanteessa. (Dworkin 2017) Liberaalissa paternalismissa ihmisten valintoja pyritään ohjaamaan niin kutsutuina tönäisyinä (eng. nudge). Tönäisyet toimivat työkaluina, joilla pyritään ohjaamaan huomaamattomasti ihmisten käyttäytymistä valintatilanteissa. (Sunstein 2014, 16–23)

Kuten jo yllä mainitsemistani paternalismin määritelmistä voi päätellä, suomalaisessa alkoholipolitiikassa on jo lähtökohtaisesti paternalistisia piirteitä. Alkoholit on tehty kalliiksi verotuksen avulla, ja ihmisten mahdollisuuksia hankkia alkoholia on rajoitettu rajaamalla väkevät

juomat Alkon myymälöihin, ja määrittämällä lakisääteiset myyntiajat kaupoissa myytävälle alkoholille. Jos alkoholihaittojen kitkeminen perustuisi taas alkoholin saatavuuden rajoittamisen sijaan vaikkapa valistukseen ja henkilökohtaiseen päihdehoitoon, alkoholipolitiikka ei olisi samalla tavalla paternalistista, koska ihmisten mahdollisuuksia päättää valinnoistaan ei rajattaisi samalla tavalla kuin nyt.

Yksi tunnetuimmista paternalismin kritiikeistä on vaikutusvaltaisen filosofin John Stuart Millin vahinkoperiaate (eng. harm principle). Mill esitteli vahinkoperiaatteen vuoden 1859 klassikkoteoksessaan *On Liberty*, ja periaatteesta on tullut sittemmin yksi keskeisimmistä antipaternalistisista ajatuksista. Vahinkoperiaate perustuu ajatukseen siitä, ettei valtion tule lähtökohtaisesti puuttua yksilön elämään kuin erityisissä tilanteissa. Millin mielestä yhteiskunnan puuttuminen yksilön toimintaan on hyväksyttävää vain silloin, kun yksilö aiheuttaa toiminnallaan haittaa muille ihmisille. Vaikka muut ihmiset eivät pitäisikään yksilön tekemistä valinnoista, heillä ei tulisi olla oikeutta puuttua yksilön elämään niin kauan kuin yksilön toiminta ei aiheuta harmia muille. Yhteiskunnalla, eikä muilla ihmisillä ole Millin mukaan oikeutta puuttua yksilöiden elämään silloinkaan kun intervention motiivi on paternalistinen. Millin mielestä yksilöä voidaan esimerkiksi suostutella ja kannustaa toimimaan toisin, mutta yksilöä ei pitäisi voida pakottaa toimimaan muiden määrittelemällä tavalla itseään koskevissa asioissa. Millin mukaan yksilön itselleen aiheuttamat haitat ja ongelmat ovat siis pienempi paha kuin vapauden rajoittaminen muiden toimesta. Vahinkoperiaatteen mukaan yksilöllä tulee olla oikeus tehdä vapaasti haluamiaan valintoja vastaten kuitenkin itse tekojensa seurauksista. Mikäli yksilö aiheuttaa toiminnallaan vahinkoa muille, häntä on hyväksyttävää rangaista tapauskohtaisesti laissa säädetyllä rangaistuksella. Vahinkoperiaate ei koske lapsia, tai muita henkilöitä, joiden ei katsota olevan kykeneväisiä huolehtimaan itsestään. (Mill 1982, 68–71, 119–120, 142–143, 163.)

Yhteiskunnalla on Millin (1982, 146–149) mukaan siis oikeus puuttua yksilön käytökseen tilanteen edellyttämällä tavalla. Mill myöntää monien tekojen vaikuttavan tekijän lisäksi myös muihin ihmisiin, sillä ihmiset harvoin elävät eristyksissä toisistaan. Esimerkiksi päihteiden käyttö ei tekona kuulu muille ihmisille tai yhteiskunnalle mikäli siitä ei ole haittaa kuin käyttäjälle itselleen, mutta siihen on oikeutettua puuttua, mikäli päihteet aiheuttavat haittaa henkilön läheisille. Mill kuitenkin korostaa mahdollisten interventoiden olevan oikeutettuja vain siltä osin kuin teko on muille haitallinen. Hansson (2015, 736–738) huomauttaa merkittävän osan ihmisten teoista olevan sellaisia että ne koskettavat muitakin ihmisiä kuin pelkästään toimijaa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että yhteiskunnalla olisi Millin vahinkoperiaatetta noudattaessaankin oikeus puuttua moniin kansalaisten tekoihin, koska esimerkiksi yksilön päihteiden käyttö tai uhkapelaaminen koskettavat usein myös

ulkopuolisia. Hanssonin mukaan Mill kuitenkin katsoo, että yksilön toimintaan voisi puuttua vain sellaisten syiden perusteella, jotka perustuvat muiden henkilöiden suojelemiseen.

Millin vapauskäsitteille on olennaista yksilön näkökulman korostaminen. Yksilön edun toteutumisesta tulee tällöin sosiaalipolitiikan hyödyllisyyden mittari. Koska yksilöt ovat kiinnostuneita oman etunsa tavoittelemisesta ja tuntevat itsensä parhaiten, muilla ihmisillä tai yhteiskunnalla ei tule olla oikeutta määrittää kuinka yksilön tulisi käyttäytyä. Mill ei väitä ihmisten valitsevan aina onnistuneesti, mutta valinnanvapaus on itsessään arvokas asia. Vaikka yksilö tekisi itsensä kannalta huonoja päätöksiä, hänellä tulisi olla täysi oikeus tehdä niin. Millin hengessä monet liberalismiin kannattajat katsovat, että yksilöiden tulee saada tehdä vapaasti riskialttiitakin valintoja, mikäli he ovat vain tietoisia toimintansa riskeistä. (Gostin & Gostin 2009, 215.)

Suomalainen alkoholipolitiikka on aina ollut paternalistista, eikä uusi alkoholilakiaan missään nimessä poistanut sen paternalistista henkeä, sillä alkoholipolitiikan keskeiset mekanismit säilyivät ennallaan. Katson antipaternalististen näkökulmien liittyvän kuitenkin myös Suomessa alkoholin ympärillä käytävään keskusteluun. Alkoholin juominen on yksilöllistä toimintaa, minkä vuoksi alkoholin saatavuuden rajoittaminen aiheuttaa helposti kritiikkiä yksilönvapauten kajoamisesta. Eräs keskeinen kysymys on se, onko valtiolla oikeutta rajoittaa yksilön oikeutta hankkia alkoholia, jos yksilö toimii vapaaehtoisesti eikä aiheuta toiminnallaan haittaa muille? Vaikka Millin vahinkoperiaate tuntuu sellaisenaan suomalaisesta perspektiivistä katsottuna kaukaiselta ajatukselta, se on kuitenkin vahva argumentti yksilönvapauden puolesta, ja siten yhteydessä myös tässä ajassa käytäviin keskusteluihin valtion ja yksilön välisestä suhteesta. Vahinkoperiaatetta on vaikea siirtää sellaisenaan nyky maailmaan, koska ihmisten käytöstä rajoitetaan erilaisin tavoin elämän eri osa-alueilla heidän turvallisuutensa vuoksi. Mikäli yhteiskunnallisessa keskustelussa kuitenkin korostuisivat enemmän mielipiteet, joissa valtiolta vaadittaisiin mahdollisimman vähäistä puuttumista kansalaisten yksityisasioihin, on mahdollista, että alkoholipolitiikka voisi Suomessakin muuttua luonteeltaan selvästi sallivammaksi.

Paternalismi on jollain tasolla väistämätöntä, sillä kuten Ben-Porath (2010, 40–42, 63–64) toteaa, valtiot säätävät joka tapauksessa lakeja ja sitä kautta määrittelevät mikä on yhteiskunnassa sallittua. Kulloinkin vallitsevalla lainsäädännöllä on suoria vaikutuksia ihmisten toimintamahdollisuuksiin, joten mikäli ihmisten käytöksen ohjaamista haluttaisiin välttää, olisi käytännössä pyrittävä järjestämään yöpartijavaltion kaltaiset olosuhteet, jossa valtion rooli on minimoitu. Sen sijaan paternalismin taso, eli mihin raja yksilönvapauten puuttumisen osalta kulloinkin vedetään, on asia, josta lainsäätäjät voivat neuvotella.

Mitä alkoholipoliittiseen liberalismiin tulee, katson, että Suomessa käytävässä alkoholipoliittisessa keskustelussa on voinut perinteisesti havaita piirteitä, joissa alkoholipolitiikan toivotaan olevan sen suojelevan hengen sijaan enemmän klassisen liberalismiin periaatteiden mukaista. Klassinen liberalismi ei ole yhtenäinen teoria, vaan kattokäsite erilaisille suuntauksille, joilla on omat eroavaisuutensa. Yhteistä klassisen liberalismiin eri teorioille on niiden myönteinen suhtautuminen muun muassa yrittäjyyteen, vapaaseen markkinatalouteen ja yksilöiden vapauteen. (Harisalo & Miettinen 1997, 33.) Eräs klassisen liberalismiin keskeisistä periaatteista on se, että ihmisen tulee olla vapaa tekemään elämässä omat valintansa. Ihmisen tulee saada toteuttaa omia elämänsuunnitelmiaan ja tehdä haluamiaan asioita. Ihmisten vapautta ei pitäisi rajoittaa keinotekoisesti, eikä lainsäätäjien tulisi pyrkiä ohjaamaan kansalaisten valintoja lakien avulla, sillä mikäli yksilöiden vapautta rajoitetaan keinotekoisesti lainsäädännöllä, ihmiset eivät voi välttämättä tehdä asioita joita oikeasti haluaisivat tehdä. (Emt., 37–40.)

3.2 Eduskunta alkoholilaista keskustelemassa

Tutkimukseni kohteena on eduskunnan täysistunnossa uudesta alkoholilaista käyty lähetekeskustelu, joten aineistoni on poliittista puhetta, jota on tuotettu erityisessä kontekstissa. Uusista laeista päätetään eduskunnan täysistunnossa, ja lähetekeskustelu on osa lainsäädäntöprosessia. Suurin osa laeista, kuten myös uusi alkoholilaki, syntyy hallituksen esityksistä. Kun hallitus tuo valmistelunsa lakiesityksen eduskuntaan, käydään täysistunnossa ensin lähetekeskustelu esityksen pohjalta. Lähetekeskustelussa ei tehdä lain sisältöä koskevia päätöksiä, vaan lähetekeskustelun tarkoitus on käsitellä lakiesityksen sisältöä yleisellä tasolla ja evästää lakiesitystä käsittelevää valiokuntaa. Lähetekeskustelun päätyttyä täysistunto päättää mihin valiokuntaan lakiesitys lähetetään käsiteltäväksi. Esitystä käsittelevä valiokunta, eli alkoholilain tapauksessa sosiaali- ja terveysvaliokunta, laatii lakiesityksestä oman mietintönsä, jossa valiokunta voi esittää muutoksia ja korjauksia lakiesitykseen. Valiokuntakäsittelyn valmistuttua lakiesitys palaa eduskunnan käsiteltäväksi. Lait käsitellään eduskunnassa kahdessa käsittelyssä, ja valiokunnan muutosehdotukset muodostavat pohjan lain käsittelylle eduskunnan täysistunnossa. Ensimmäisessä käsittelyssä käydään aluksi täysistunnossa yleiskeskustelu laista, jonka jälkeen lakiehdotus otetaan yksityiskohtaiseen käsittelyyn, ja tuolloin lakiesitykseen voidaan ehdottaa valiokunnan mietinnöstä poikkeavia muutoksia. Toisessa käsittelyssä lakiin ei enää tehdä muutoksia, vaan silloin vain äänestetään lain lopullisesta hyväksymisestä tai hylkäämisestä. (Eduskunta, 2018)

Eduskunnalla on ratkaiseva rooli lakien hyväksymisessä, sillä mitään lakia ei hyväksytä ilman eduskunnan päätöstä. Toisaalta, lakien sisältö valmistellaan suureksi osaksi virkamiesten toimesta.

Kun kansanedustajat pääsevät täysistunnossa tai valiokunnissa käsittelemään lakialoitetta, lain sisältö on jo pitkälti valmis. (Wiberg 2006, 165–167.)

Uskon täysistunnossa käytävän keskustelun tarjoavan hyvän näkymän siihen, kuinka kansanedustajat ajattelevat asioista, vaikka on toki huomioitava että tilanteen julkisuus oletettavasti vaikuttaa puheiden tyyliin. Lähetekeskustelussa ei tehdä päätöksiä, mutta se on tilanne, jossa kaikilla paikalla olevilla kansanedustajilla on mahdollisuus ilmaista mielipiteensä lain puolesta tai vastaan. Koska lähetekeskustelu käydään ennen lain viemistä valiokuntaan, se on tilanne, jossa yksittäiset kansanedustajat voivat halutessaan nostaa esiin asioita joita haluaisivat hallituksen lakiesityksessä muuttaa. Kansanedustajat voivat luonnollisesti kommentoida lakiesityksen sisältöä myös lain tultua valiokunnasta uudelleen täysistunnon käsiteltäväksi.

Lähetekeskustelussa halukkaat puhujat esittävät puheenvuoronsa varausjärjestyksessä, ja tilaisuuden luonne mahdollistaa aiheen kommentoimisen tarvittaessa yksityiskohtaisellakin tasolla. Lähetekeskustelussa kansanedustajat voivat argumentoida kantansa puolesta julkisesti ja vapaasti. Vaikka puolueen linjauksilla on usein merkitystä kansanedustajien äänestyskäyttäytymisen kannalta, katson lähetekeskustelun olevan muun täysistuntopuheen tapaan tilanne, jossa kansanedustaja voi melko luontevasti ilmaista omia mielipiteitään. Toisaalta, on syytä muistaa että kansanedustajien toiminnan taustalla vaikuttaa monia tekijöitä. Pekonen (2011, 22) huomauttaa, että vaikka edustajat voivatkin ilmaista mielipiteitään vapaasti, heidän asemaansa liittyy silti erilaisia jännitteitä. Heidän odotetaan edustavan valitsijoitaan ja pitävän vaalilupauksistaan kiinni, mutta toisaalta heidän toimintaansa sitoo eduskunnassa vallitseva toimintakulttuuri. Puolueet, eduskuntaryhmät ja hallituksen ja opposition välinen jako voivat vaikuttaa merkittävästi siihen, millä tavoin edustaja voi käytännössä toimia. Kansanedustaja voi joutua tekemään kompromisseja sen suhteen, mitä itse pitää tavoiteltavana politiikkana ja mitä taas puolue häneltä toivoo. Kansanedustajien tulee siis sovittaa toiminnassaan yhteen äänestäjiensä edustaminen, puolueen edustaminen, koko kansan edustaminen sekä parlamentin jäsenenä toimiminen.

Palosen (2012, 88–89) mukaan parlamentaarisisessa politiikassa on merkittävää, että asialistan kysymykset ovat etusijalla henkilöiden välisiin jakoihin verrattuna. Parlamentaarisisessa menettelyssä on kyse ennen kaikkea asioiden puntaroimisesta eri näkökulmista, ja se tarjoaa jokaiselle parlamentin edustajalle mahdollisuuden toimia suostuttelijana tai suostuteltavana. Palosen mukaan jokainen uusi asialistan kysymys, puheenvuoro ja äänestys antaa mahdollisuuden jakaa parlamentin jäsenistön uudella tavalla. Vaikka edustajat ovat jossain määrin sidottuja puolueidensa linjaan, he kuitenkin äänestävät ja puhuvat yksilöinä. Parlamentin jäsenet kuitenkin vastaavat aina itse siitä missä asioissa ja milloin puhuvat parlamentissa. He voivat yleensä puhua melko vapaasti, sillä monet käsiteltävät

asiat ovat luonteeltaan sellaisia, ettei puoluekuri estä mahdollisuuksia vapaaseen toimintaan. Ja vaikka joissakin kysymyksissä puolueen kanta sitoisikin edustajan toimintamahdollisuuksia, on edustajilla kuitenkin mahdollisuus itsenäisiin valintoihin sen suhteen, kuinka tarkasti noudattavat puolueen kantaa puheissaan. Uskon että kansanedustajien puheessa esiintyvät paternalistiset ja liberaalit näkemykset ovat melko pitkälle heidän omiaan, sillä alkoholipolitiikka on aihe, jonka suhteen yksittäisten kansanedustajien näkemykset voivat poiketa puoluejohdon preferensseistä.

Suomessa poliitikkojen suhtautuminen alkoholipolitiikkaan ei tapaa noudattaa selkeitä puoluerajoja. Puolueet saattavat ottaa alkoholipolitiikkaan kantaa puolueohjelmissaan, mutta kansanedustajat eivät ole lähtökohtaisesti sidottuja puolueen kantaan alkoholipoliittisissa kysymyksissä, vaan saavat äänestää vapaasti omantuntonsa mukaan. Tämän johdosta alkoholipolitiikassa ei ole selkeää vasemmiston ja oikeiston välistä rajaa, vaan puolueiden eduskuntaryhmien sisältä löytyy toisistaan eroavia mielipiteitä. (Lindeman & Karlsson & Österberg 2013, 520.) Vaikka alkoholi jakaa poliitikkojen mielipiteitä yli puoluerajojen, on perinteistä oikeistoa edustavien puolueiden katsottu olleen taipuvaisempia painottamaan kaupankäynnin esteiden purkamista kuin vasemmistopuolueiden (Sulkunen & Sutton & Tigerstedt & Warpenius 2000, 246).

Proksch ja Slapin (2015, 1–3, 17) katsovat parlamenttien istunnoissa käytävien keskustelujen olevan tärkeitä demokratian toteutumisen kannalta. Laeista äänestämistä edeltää aina edustajien kesken käytävä keskustelu, mikä antaa kaikille edustajille ainakin teoreettisen mahdollisuuden vaikuttaa päätöksentekoon argumentoimalla asian puolesta tai vastaan. Mikäli puhuja onnistuu suostuttelemaan muita edustajia oman argumenttinsa taakse, hänellä on mahdollisuus saada aikaan muutoksia käsiteltävään asiaan. Keskustelu antaa edustajille mahdollisuuden tuoda äänestäjilleen tärkeitä asioita julkiseen keskusteluun, ja näin parlamenteissa käytävä debatti voi muodostaa linkin äänestäjien ja päätöksenteon välille. Puheiden julkisuus on tärkeää demokratian toteutumisen kannalta, sillä täysistuntoja lukuun ottamatta edustajien työskentely tapahtuu lähinnä suljettujen ovien takana esimerkiksi valiokunnissa. Julkiset puheet sen sijaan antavat niin medialle kuin kansalaisille mahdollisuuden seurata ja arvioida edustajien toimintaa.

Lähetekeskustelu – kuten muukin laista äänestämistä edeltävä keskustelu - on tilanne, jossa kansanedustajat yrittävät vakuuttaa toisensa siitä, miksi laki tulisi hyväksyä tai hylätä tai kuinka lakiesitystä tulisi muuttaa. Teoriassa yksittäisetkin edustajat voivat vaikuttaa toistensa mielipiteisiin ja edesauttaa erilaisten näkökulmien huomiointia lain valmistelussa. Katson, että lähetekeskustelu voi siis omalta osaltaan edistää deliberaation toteutumista päätöksenteossa. Tarkoitan tässä yhteydessä deliberaatiolla eräänlaista poliittisen keskustelun ideaalitulannetta, jossa edustajat yhdessä keskustellen pyrkivät saavuttamaan parhaan mahdollisen lopputuloksen poliittista päätöstä

tehdessään. Poliittisessa deliberaatiossa on kyse keskustelusta jonka tavoitteena on päätöksenteko. Deliberatiivisessa keskustelussa valmistaudutaan päätöksen tekemiseen, ja keskustelun tavoitteena on kuulla asianosaisia huolellisesti, ja punnita eri näkökulmia ennen lopullisten päätösten tekemistä. Tällaisessa keskustelussa puhujat pyrkivät vaikuttamaan muiden keskusteluun osallistuvien mielipiteisiin esittämällä perusteluja oman mielipiteensä tueksi. Deliberatiivisen keskustelun katsotaan olevan mielekästä silloin, kun keskustelijat ovat valmiita muuttamaan omia mielipiteitään mikäli eri mieltä olevien argumentit antavat siihen aihetta. Tällöin keskustelijat voivat oppia uutta ja jopa muuttaa mielipidettään keskustelun seurauksena. Toisaalta, vaikka keskustelijat eivät muuttaisikaan mielipiteitään, jo toisenlaisten näkökulmien kuuleminen voi auttaa heitä silti ymmärtämään asiakokonaisuutta paremmin. Ihanteellisessa tilanteessa lopullisiin poliittisiin päätöksiin päädyttäisiin mahdollisimman monipuolisen keskustelun ja väittelyn jälkeen. (Pekonen 2011, 40–52.)

On huomioitava, että todellisuudessa parlamenttipuheet kuitenkin harvoin muistuttavat deliberaation ihannetta, jossa puhujat kävisivät harkittua keskustelua parhaasta ratkaisusta. Usein täysistunnossa esitettävät puheet on valmisteltu etukäteen, minkä johdosta niissä on kyse pikemminkin edustajan oman argumentin esittämisestä kuin luonnollisesta reagoinnista keskustelussa aiemmin esitettyihin puheenvuoroihin. Deliberaation toteutumista vaikeuttaa sekin, etteivät keskustelun aikana esitetyt argumentit useinkaan onnistu vaikuttamaan lopullisiin päätöksiin. Lisäksi on melko tavallista että keskusteluihin osallistuu vain osa edustajista, eivätkä läheskään kaikki edustajat ole läsnä täysistunnoissa. (Proksch & Slapin 2015, 20.)

Kyösti Pekonen on tutkinut eduskunnassa työskennelleiden kokemuksia eduskuntapuheesta. Hänen haastattelemansa henkilöt kokivat, ettei deliberaatio toteudu hyvin eduskunnan täysistunnoissa. Usein täysistunnoissa korostuvat kiistely ja monologit puntaroivan keskustelun sijaan, eikä puheenvuoroilla aina pystytä vaikuttamaan muiden edustajien mielipiteisiin. Jotkut näkevät täysistuntopuheiden olevan kuin teatteria, jossa kansanedustajat keskittyvät esittämään jotakin roolia katsojille, eli kansalaisille ja medialle, aidon ongelmanratkaisun sijaan. Osasyyn tähän on se, että täysistunnossa käsiteltävien asioiden suuret linjat on luonnosteltu jo toisaalla. Täysistunnoissa median läsnäolo ja istuntojen tallentaminen videolle ja pöytäkirjaan vaikuttavat edustajien käytökseen, sillä siellä pidetyt puheet voivat tavoittaa parhaimmillaan suurenkin yleisön. Kun puheen yleisönä ovat media ja kansalaiset, puheenvuorojen tyyli muodostuu erilaiseksi kuin suljettujen ovien takana käydyissä keskusteluissa. (Pekonen 2011, 69, 98–105.)

Koska media takaa alkoholilain kaltaisessa merkittävässä ja mielipiteitä herättävässä asiassa huomattavan näkyvyyden kansanedustajien puheenvuoroille, voidaan olettaa että sillä on vaikutuksensa lähetekeskustelussa esitettyjen puheenvuorojen tyyliin. Jokisen mukaan (2016, 182) argumentoinnissa ei ole kyse vain argumenttien esittämisestä sellaisenaan, vaan se on samalla puhetta yleisölle, eli niille ihmisille, jotka puhuja toivoo argumenteillaan vakuuttavansa. Poliitikot voivat määritellä yleisönsä kukin omalla tavallaan, mutta yleisellä tasolla poliittisten puheiden keskeisenä yleisönä pidetään oletettua äänestäjäkuntaa ja muita poliitikkoja.

Täysistunnossa kansanedustajat esiintyvät yksilöinä, mutta ei tule unohtaa taustalla vaikuttavaa hallituksen ja opposition välistä jännitettä. Raunio ja Wiberg (2014, 30–31) huomauttavat Suomen hallitusten olleen yleensä poikkeuksellisen laajapohjaisia verrattuna moniin muihin Euroopan maihin. Laajapohjaiset hallitukset ovat heikentäneet opposition asemaa. Raunio ja Wibergin mukaan parlamentit voidaan luokitella sen perusteella, millaisia mahdollisuuksia niillä on vaikuttaa politiikan sisältöön. On parlamentteja, jotka luovat politiikkaa (policy-making legislature), vaikuttavat politiikkaan (policy-influencing legislature) tai ovat vailla mahdollisuuksia vaikuttaa politiikkaan (legislatures with little or no policy effect). Poliitiikkaa luova parlamentti pystyy hylkäämään hallituksen esityksiä, muotoilemaan hallituksen esityksiä tai korvaamaan niitä omilla esityksillään. Poliitiikkaan vaikuttava parlamentti kykenee muuttamaan hallituksen esityksiä ja hylkäämään niitä, mutta ei korvaamaan niitä omilla esityksillä. Vallattomat parlamentit kykenevät vain lähinnä antamaan hyväksyntänsä hallituksen esityksille. Eduskunnan voidaan katsoa muistuttavan eniten parlamenttia, joka voi vaikuttaa politiikkaan. Se ei siis ole voimaton enemmistöhallitusten edessä, vaan sillä on mahdollisuuksia vaikuttaa tehtävään politiikkaan. Uusi alkoholilaki syntyi Juha Sipilän hallituksen aikakaudella. Kun lakia alettiin jälleen valmistella uuden hallituksen toimesta, hallituksessa olivat keskusta, kokoomus ja perussuomalaiset. Kun alkoholilaki saapui lopulta syksyllä 2017 eduskunnan käsiteltäväksi, hallituksessa istuivat perussuomalaisten eduskuntaryhmän hajoamisen johdosta keskusta, kokoomus ja Sinistä tulevaisuutta edustanut Sininen eduskuntaryhmä. Eduskunta on siis lähinnä politiikkaan vaikuttava lainsäädäntöelin, eikä niinkään politiikkaa aktiivisesti luova parlamentti. Eduskunnan toiminnassa on kyse enemmänkin hallituksen esityksiin reagoimisesta kuin uuden politiikan luomisesta. Kansanedustajilla on silti mahdollisuus vaikuttaa hallituksen esityksiin, ja saada niihin muutoksia, vaikka hallituksen valta onkin merkittävä. (Wiberg 2006, 164.) Täten katson, että vaikka opposition edustajien mahdollisuudet vaikuttaa hallituksen politiikkaan ovat rajalliset, lähetekeskustelulla ja muulla parlamentaarisella puheella on painoarvoa, sillä eduskunta ei ole suinkaan voimaton hallituksen suunnasta tulevien avausten edessä.

Vaikka täysistuntopuheeseen on helppo suhtautua kriittisesti, kansanedustajien puhe ei ole silti mitä tahansa puhetta, vaan he ovat lakien säätäjinä erityisessä valta-asemassa. Vaikka yksittäisen kansanedustajan vaikutusmahdollisuudet ovat melko rajalliset, kansanedustajat voivat kielenkäytöllään vaikuttaa siihen millaisena asioiden tila yhteiskunnassa nähdään. Kansanedustajien mielipiteet välittyvät median välityksellä kansalaisille, joten ei ole täysin merkityksetöntä millaisin sanavalinnoin asioista puhutaan. Kuten Jokinen, Juhila ja Suoninen (2016, 47) toteavat, kielenkäyttö ei ole vain asioiden kuvaamista, vaan kielenkäytössä on myös lisäksi kyse todellisuuden rakentamisesta kielen avulla. Kielenkäyttö on luonteeltaan funktionaalista toimintaa, sillä kielen avulla tuotetaan erilaisia seurauksia.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Alkoholipoliittista keskustelua voidaan lähestyä erilaisista näkökulmista. Oma kiinnostukseni kohdistui ennen kaikkea siihen, millä tavoin valtion tulisi lainsäätäjien mielestä pyrkiä vaikuttamaan kansalaisten alkoholinkäyttöön. Koska alkoholilla voi tunnetusti olla melko negatiivisia seurauksia yksilöiden ja heidän läheistensä kannalta, koen kiinnostavaksi pohdinnat valtion oikeudesta suojella kansalaisiaan alkoholin vaaroilta. Lähdin analysoimaan aineistoa siitä lähtökohdasta, että Suomen alkoholipolitiikka on ollut perinteisesti luonteeltaan paternalistista. Koska uusi alkoholilakikaan ei muuttanut alkoholin myyntiä koskevaa lainsäädäntöä radikaalisti, oletukseni oli, että alkoholipolitiikassa olisi jossain määrin jäljellä kansanterveyttä suojelevaa henkeä aiemmin tehdyn politiikan tapaan. Halusin kuitenkin selvittää, oliko paternalismilla enää vuoden 2017 täysistuntokeskustelussa laajaa tukea, vai alkoivatko keskustelussa painottua alkoholipolitiikan liberalisointia puoltavat äänenpainot. Halusin myös tietää millaiseksi valtion roolin tulisi muodostua jatkossa kansalaisten käyttäytymisen ohjaamisen suhteen. Näkisivätkö kansanedustajat kovan paternalismin harjoittamisen oikeutetuksi, vai olisivatko he halukkaita antamaan yksilöille enemmän henkilökohtaista vapautta ja vastuuta valintojen tekemiseen? Keskeinen minua kiinnostanut asia oli siis se, missä määrin valtion olisi soveliaista puuttua kuluttajien henkilökohtaisiin mieltymyksiin. Kiinnostusteni pohjalta muodostin seuraavat tutkimuskysymykset:

- Millä tavoin valtion tulisi ohjata kansalaisten käyttäytymistä alkoholinkäyttöön liittyvissä asioissa?
- Millä tavoin paternalismi ja liberalismi näkyivät kansanedustajien puheissa?

Tutkimus on laadullinen tutkimus, sillä katson aiheen sopivan hyvin laadullisen tutkimuksen kohteeksi. Alkoholipoliittista keskustelua voisi tutkia myös kvantitatiivista näkökulmaa painottaen selvittämällä sitä, millä tavoin erilaiset mielipiteet kansalaisten ohjaamisesta tulivat määrällisesti esiin aineistossa. Oma analyysini ei kuitenkaan sisällä aineiston kvantifiointia, vaan keskityn kuvaamaan puheenvuorojen sisältöä sisällönanalyysin keinoin. Koska oma aineistoni koskee vain yhtä osaa kaikesta uutta alkoholilakia koskevasta keskustelusta (eli täysistunnon lähetekeskustelua), ei liene mielekäästä tehdä liian pitkälle meneviä tilastollisia johtopäätöksiä eduskunnan alkoholipoliittisista kannoista pelkän lähetekeskustelun perusteella. Vain osa kansanedustajista käytti puheenvuoron lähetekeskustelussa. Tarkoitukseni on siis keskittyä siihen, millä tavoin kansanedustajat perustelivat sitä, millaista alkoholipolitiikkaa valtion tulisi harjoittaa kansalaisia kohtaan.

4.2 Aineisto

Käytin aineistona 19.9.2017 käytyä lähetekeskustelua, joka käytiin hallituksen lakiesityksen HE 100/2017 pohjalta. Aineiston hankinta oli vaivatonta, sillä eduskunnan täysistunnoissa pidetyt puheenvuorot ovat julkisia. Kaikki täysistunnot tallennetaan niin videoiksi kuin kirjalliseen muotoon, ja täysistunnoista muodostetut pöytäkirjat ovat kaikkien saatavissa eduskunnan kotisivuilta. Eduskunnan sivuilta tallentamani 82-sivuinen pöytäkirja (PTK 89/2017 3 vp) lähetekeskustelusta oli itsessään riittävä analyysin tekemiseen, sillä kaikki tuolloin pidetyt puheenvuorot on kirjattu siihen kaikkia yksityiskohtia myöten.

Alkoholilain ympärillä käytiin täysistunnossa laaja ja perusteellinen debatti. Lakiesitys tuli ensimmäisen kerran täysistunnon käsiteltäväksi lähetekeskustelussa. Tällöin laista keskusteltiin noin kuuden tunnin ajan. Kun lakiesitys palasi joulukuussa 2017 sosiaali- ja terveysvaliokunnasta uudelleen eduskuntaan, pidettiin lain ensimmäinen käsittely. Lain ensimmäinen käsittely alkoi 14.12.17, ja tuolloin keskustelua käytiin lähinnä myöhään illalla ja yöllä yhteensä noin kuuden tunnin ajan. Eduskunta äänesti laista heti seuraavana aamupäivänä 15.12, jolloin vahvempien juomien tulo kaappoihin hyväksyttiin. Eduskunta keskusteli laista vielä noin tunnin ajan samana iltapäivänä. Seuraavan kerran laki oli esillä täysistunnossa 18.12.17 lain toisen käsittelyn myötä. Tuolloin laista keskusteltiin noin neljän tunnin ajan. Lopullisesti laista äänestettiin 19.12.17, mutta lain sisältö oli toisen käsittelyn kohdalla jo lyöty lukkoon.

Koska kansanedustajat keskustelivat aiheesta laskelmieni mukaan yhteensä noin 17 tunnin ajan, katsoin parhaaksi rajata aineistoa, sillä en katsonut järkeväksi sisällyttää kaikkea täysistuntosalissa tuotettua puhetta tutkielmaan. Tämä olisi tehnyt aineiston hallitsemisesta hankalaa aineiston runsaan

määrän vuoksi. Halusin tutkia prosessin alkuvaiheessa esitettyjä puheita, sillä ajattelin silloin pidettyjen puheenvuorojen olevan hedelmällisempiä tutkimuskysymykseni kannalta. Koska lopulliset päätökset olivat alussa vielä auki, oli kansanedustajilla tuolloin enemmän syytä keskittyä vakuuttamaan toisensa siitä millaista alkoholipolitiikan tulisi olla. Oletukseni oli, että lain toisen käsittelyn yhteydessä keskustelu muuttuisi helpommin kiistelyksi siitä, mitä on päätetty, joten päätin olla sisällyttämättä mitään toisesta käsittelystä tutkimukseen.

Päätin pitäytyä lähete keskustelun käsittelemisessä, enkä sisällyttänyt tutkimukseen lain ensimmäisen käsittelyn yhteydessä (14.12. ja 15.12.) käytyjä keskusteluja. Katsoin lähete keskustelun tarjoavan itsessään runsaasti materiaalia analysoitavaksi. Koska selvä enemmistö 14.12.2017 käydyssä keskustelussa puhuneista oli ottanut osaa jo lähete keskusteluun, ajattelin, että heidän keskeiset mielipiteensä olisivat tulleet esiin jo lähete keskustelussa. Lisäksi 14.12. käyty keskustelu sisälsi elementtejä, joita en pitänyt hyvinä oman tutkimuskysymykseni kannalta. Tuolloin keskusteltiin pitkään muun muassa alkoholin etämyyntiä koskevasta lainsäädännöstä, mutta kyseinen keskustelu ei tarjonnut oman aiheeni kannalta juuri materiaalia, sillä olin kiinnostunut ihmisten ohjaamisesta myyntiä koskevan lainsäädännön sijaan. Silloisessa keskustelussa esitellyt argumentit olivat muutenkin hyvin samankaltaisia jo lähete keskustelussa esitettyjen kanssa.

Eskola ja Suoranta (1998, 62–63) puhuvat aineiston kylläntymisestä eli saturaatiosta. Saturaatioissa on kyse siitä, että tietty määrä aineistoa riittää tuomaan esiin olennaisen tiedon tutkimuskohteesta, jolloin lisäaineiston kerääminen ei juuri tuota uutta tietoa, vaan aineistosta löytyvä sisältö alkaa toistaa itseään. Saturaation määrittäminen ei ole helppoa, eikä se ollut sitä alkoholikeskustelunkaan osalta materiaalin runsauden vuoksi. Katsoin kuitenkin lähete keskustelun sisällön tuoneen kattavasti esiin erilaisia mielipiteitä alkoholipolitiikasta, ja päätin siksi rajata analyysin vain lähete keskustelun käsittelemiseen. Eskolan ja Suorannan mukaan laadullisessa tutkimuksessa aineistoa tulisi kyetä rajaamaan niin, että se olisi teoreettisesti edustava esimerkki yleisestä (Emt., 64–65). Ajattelen lähete keskustelun olevan omalta osaltaan edustava otos alkoholilain ympärillä käydyistä poliittisista keskustelusta, vaikka se ei katakaan kuin osan kaikesta aiheesta tuotetusta puheesta. Kuten jo totesin, tavoitteenani ei ollut tehdä tilastollisesti pätevää kuvausta alkoholipoliittisista mielipiteistä, vaan löytää keskustelusta ne keskeiset mielipiteet, joita kansanedustajilla on kansalaisten käyttäytymisen ohjaamiseen liittyen.

4.3 Aineiston analysointi ja metodologiset valinnat

Analysoin aineiston sisällönanalyysillä, koska se sopi hyvin tutkimukseni luonteeseen ja tavoitteisiin. Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jonka avulla voidaan tehdä monenlaista tutkimusta. Se

mahdollistaa dokumenttien järjestelmällisen ja objektiivisen analysoinnin. Sisällönanalyysiä käytetään aineiston järjestämisessä selkeään muotoon, jotta tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä voitaisiin tehdä luotettavia johtopäätöksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103, 117, 121–122.) Laadullinen sisällönanalyysi on väline, jonka avulla voidaan tulkita aineistoa ja antaa sille merkityksiä. Aineistot eivät itsessään sisällä merkityksiä, jotka olisivat valmiiksi tutkijan poimittavissa käyttöön. Sen sijaan tutkija tuottaa itse aineistosta merkityksiä omien havaintojensa ja tulkintojensa pohjalta. Tämä on monimutkainen prosessi, ja siihen miten tutkija aineiston näkee, vaikuttavat monet taustatekijät kuten tutkijan omat tiedot aiheesta, tutkimuksen teon konteksti ja niin edelleen. (Schreier 2012, 2.)

Pyrin siis sisällönanalyysiä hyödyntämällä löytämään runsaasta ja polveilevasta täysistuntopuheesta tutkimuskysymyksen kannalta olennaiset asiat ja järjestämään ne selkeään muotoon. Sisällönanalyysi sopi menetelmäksi myös siksi, että vaikka analyysini kohteena on poliittinen keskustelu, en tee retorista tutkimusta. En siis analysoi puheissa käytettyjä retorisia keinoja, joilla kansanedustajat yrittivät vakuuttaa yleisön. Koska haluan tietää millaista politiikkaa kansanedustajat haluavat tehdä, analysoin puheiden sisältöä, en sitä kuinka edustajat rakentavat puheenvuoronsa retorisesti. Kuten Tuomi ja Sarajärvi (2018, 117) toteavat, sisällönanalyysi soveltuu hyvin menetelmäksi analysoitaessa puheen merkityksiä. Sisällönanalyysi eroaa näin ollen diskurssianalyysistä, jossa painotus on siinä, kuinka merkityksiä tuotetaan.

Sisällönanalyysi voi olla lähtökohdiltaan aineistolähtöistä, teorialähtöistä tai teoriaohjaavaa. Aineistolähtöisessä analyysissä ei käytetä etukäteen päätettyjä analyysiyksiköitä, vaan analyysi tapahtuu aineistosta löytyvien havaintojen ehdoilla. Teorialähtöisessä analyysissä sen sijaan korostuu aikaisemman teorian merkitys aineiston analyysin kannalta. Teorialähtöinen analyysi perustuu siihen, että jokin aikaisempi teoria tai malli ohjaa analyysiä, eli aineistoa tulkitaan valmiiksi valittuihin teoreettisiin lähtökohtiin peilaten. Teoriaohjaava analyysi taas kytkeytyy joihinkin ennalta valittuihin teoreettisiin lähtökohtiin, mutta analyysi ei muotoudu suoraan teorian pohjalta, vaan teorian rooli pikemminkin ohjaa analyysiä. Teoriaohjaavassa analyysissä analyysiyksiköt valitaan aineistosta aineistolähtöisen analyysin tapaan, joten ne eivät määräydy teorian perusteella. Valittu teoria vaikuttaa siihen, kuinka aineistoa analysoidaan, mutta analyysissä ei ole teorian testaamisesta, vaan teorian hyödyntämisestä analyysin tukena. Analyysi on siis eräänlainen aineistolähtöisen analyysin ja teorian soveltamisen yhdistelmä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 107–113.)

Oma analyysini on luokiteltavissa teoriaohjaavaksi analyysiksi. Tiesin jo ennen analyysin tekemistä, että haluan analysoida alkoholikeskustelua ennen kaikkea paternalismin käsitteen kautta, joten halusin hyödyntää käsitettä analyysissä. Ja koska lähestyin aineistoa paternalismin kautta, oli selvää,

että tutkisin samalla sitä missä määrin paternalismin vastinpari liberalismi näkyy puheissa. Analyysini ei siis ollut puhtaasti aineistolähtöistä, koska lähdin tutkimaan aineistoa sillä oletuksella, että osa keskustelusta lienee hengeltään paternalistista tai liberaalia. En kuitenkaan katsonut järkeväksi rajata analyysiä vain sen testaamiseen, kuinka paternalistista tai liberaalia puhetta lähete keskustelussa tuotettiin. Ajattelin, että liian tiukka sitoutuminen aineiston tutkimiseen paternalismin käsitteen kautta voisi saada minut hukkaamaan olennaisia asioita keskustelusta. Tarkoitan tällä sitä, että mikäli olisin ottanut tavoitteekseni yksinkertaisesti selvittää kuinka paternalistisia tai liberalistisia puheenvuorot olivat, osa kansalaisten ohjaamista koskevista puheenvuoroista olisi voinut jäädä helposti analyysin ulkopuolelle. Oletukseni oli, että monimuotoinen keskustelu sisältäisi myös materiaalia, joka ei olisi suoraan luokiteltavissa puhtaasti paternalistiseksi tai liberalistiseksi. Käytännössä lähestyin aineistoa siis aineistolähtöisesti, mutta tutkin sitä jo analyysiä tehdessäni valitsemani teoreettisen näkökulman kautta.

Analyysini noudatti aluksi aineistolähtöisen sisällönanalyysin vaiheita. Ennen aineistolähtöisen sisällönanalyysin tekemisen aloittamista tulee määrittää analyysiyksikkö, joka voi olla yksittäinen sana, lause tai ajatuskokonaisuus, joka sisältää useita lauseita. Sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe on alkuperäisen aineiston pelkistäminen, eli kaiken tutkimustehtävän kannalta epäolennaisen karsiminen pois. Pelkistämisen jälkeen aineisto ryhmitellään, eli siitä löydettyt alkuperäisilmaukset käydään läpi ja ryhmitellään tilanteeseen sopiviksi luokiksi. On tyypillistä muodostaa samaa ilmiötä kuvaavista käsitteistä alaluokkia, joita yhdistämällä saadaan yläluokkia. Yläluokkien kautta taas voidaan lopulta muodostaa pääluokkia, jotka nimetään ilmiötä kuvaavan aiheen mukaan. Lopulta pääluokista voidaan yhdistellä yhdistäviä luokkia. Ryhmittelyllä aineisto saadaan tiiviimpään ja ymmärrettävämpään muotoon, ja samalla ryhmittely muodostaa pohjan tutkimuksen rakenteelle. Ryhmittelyn jälkeen seuraa aineiston käsitteellistäminen, jossa edetään aineistosta löytyneiden havaintojen pohjalta teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. (Tuomi & Sarajarvi, 122–126.)

Toteutin analyysin lukemalla aineiston ensin useita kertoja läpi. Sen jälkeen aloin etsiä puheenvuoroista ajatuskokonaisuuksia, joissa otetaan jollain tapaa kantaa siihen, millä tavoin kansalaisia tulisi ohjata alkoholipolitiikan keinoin. Muodostin näistä ajatuskokonaisuuksista pelkistettyjä ilmauksia, jotka listasin erilliseen asiakirjaan. Kun olin käynyt aineiston useaan otteeseen läpi, ja siirtänyt pelkistetyt ilmaukset erilleen, aloin tutkia luomiani pelkistettyjä ilmauksia. Ryhmittelin pelkistetyt ilmaukset samankaltaisuuden perusteella, ja muodostin niistä alaluokkia niissä esiintyneiden teemojen perusteella. Tämän jälkeen yhdistelin alaluokkia toisiinsa, ja muodostin niistä yläluokkia. Lopuksi yhdistin yläluokkia toisiinsa niin, että jäljelle jäi seitsemän pääluokkaa, joiden katsoin kuvastavan keskeisimpiä näkemyksiä siitä, millä tavoin valtion tulisi ohjata kansalaisia

alkoholipolitiikan saralla. Ala- ja yläluokkien yhdistäminen toisiinsa ei ollut aina yksinkertaista, mutta pyrin yhdistäessäni niitä pohtimaan mikä on kunkin ala- tai yläluokan keskeinen teema, ja millä luokilla on eniten yhteistä toistensa kanssa. Koska paternalismin ja liberalismien käsitteet ohjasivat analyysiä, käytin niitä käsitteellistäessäni aineistoa, ja kirjoitin analyysin ja johtopäätökset näitä käsitteitä tiiviisti hyödyntäen. Paternalismi ja liberalismi olivat siten keskeisessä roolissa siinä, millä tavoin aineistoani analysoin.

4.4 Eettiset kysymykset

Koska käyttämäni aineisto on julkinen, ja kenen tahansa vapaasti luettavissa, minulla ei ollut tarvetta huolehtia puhujien yksityisyyden suojelemisesta. Käytän analyysissä huomattavan määrän suoria lainauksia kansanedustajien puheista, jotka on lainattu suoraan lähetekeskustelun pöytäkirjasta. Päätin olla sisällyttämättä puhujien nimiä lainauksiin, sillä en nähnyt puhujien yksilöimiselle erityistä tarvetta. En ole tekemässä puoluepoliittista tutkimusta, joten analyysini kannalta ei ole olennaista se kuka sanoo, vaan mitä sanotaan.

Pyrin tulkitsemaan kansanedustajien puheita mahdollisimman puolueettomasti. Lienee selvää, että laadullisessa tutkimuksessa näkyy myös tutkijan henkilökohtainen tulkinta, mutta omalla kohdallani pyrkimystä puheenvuorojen objektiiviseen tulkintaan helpottaa se, ettei minulla ole vahvoja mielipiteitä alkoholipolitiikasta. En kiinnostunut tutkimastani aiheesta siksi, että alkoholipolitiikka olisi minulle henkilökohtaisesti tärkeä poliittinen kysymys. Sen sijaan koin kansalaisten ohjaamisen alkoholipolitiikalla mielenkiintoiseksi aiheeksi, koska siihen ei ole helppoa antaa oikeita ja yksiselitteisiä vastauksia. On silti todettava, että oma positionikin varmasti vaikuttaa siihen kuinka näen asioita. Olen työskennellyt sosiaalityöntekijänä aikuisten parissa, enkä sosiaalityön kentällä näkemieni asioiden perusteella olisi erityisen innoissani, mikäli alkoholi yhteiskunnassa muuttuisi selvästi nykyistä halvemmaksi. Henkilökohtaisella tasolla maassa toteutettava alkoholipolitiikka ei kuitenkaan ole minulle tärkeä asia.

5 KANSANEDUSTAJIEN NÄKEMYKSET ALKOHOLIPOLITIIKASTA

Tässä luvussa analysoin kansanedustajien lähetekeskustelussa pitämiä puheenvuoroja. Olen kiinnittänyt puheenvuoroissa huomioni erityisesti siihen, millä tavalla kansalaisten käyttäytymistä tulisi edustajien mielestä ohjata alkoholipolitiikan keinoin. Tarkoitukseni on tutkia sitä, millä tavoin valtion toivottaisiin ohjaavan kansalaisten alkoholin käyttöä ja kulutusta, ja millaista alkoholipolitiikan tulisi silloin olla. Esittelen seuraavissa alaluvuissa lähetekeskustelun keskeisimmät teemat, joista käy ilmikeskustelussa esiin tulleita näkemyksiä siitä, minkälaista roolia valtion tulisi

jatkossa ottaa alkoholipolitiikassa. Korostan, että olen kiinnittänyt huomioni siihen, millä tavoin kansanedustajat haluaisivat ohjata yksityisten ihmisten käyttäytymistä. Analyysini ei siis paneudu siihen, millä tavoin ravintoloiden, panimoiden, tapahtumajärjestäjien ja muiden vastaavien toimijoiden toimintaedellytyksiin pitäisi jatkossa lainsäädännöllä vaikuttaa. Tiedostan liiketoiminnan harjoittamiseen liittyvien asioiden olevan keskeinen osa alkoholilainsäädäntöä ja alkoholin ympärillä käytävää keskustelua, mutta koska olen kiinnostunut alkoholikeskustelun paternalistisuudesta, olen keskittynyt analysoimaan sellaista puhetta, jossa otetaan kantaa kansalaiseen vaikuttamiseen tasolla. Katson että valtion harjoittamassa paternalismissa on kyse ennen kaikkea kansalaisten hyvinvoinnin edistämisestä, ei yritysten kannattavuuden tukemisesta.

Lähetekeskustelu käytiin 19.9.2017, ja se kesti noin kuusi tuntia. Kuten odottaa saattoi, kansanedustajat osallistuivat keskusteluun aktiivisesti, sillä kyseessä oli lakialoite, jolla oletettiin olevan merkittäviä taloudellisia ja kansanterveydellisiä vaikutuksia. Puheenvuoron käytti 75 kansanedustajaa, ja siinä pidettiin yhteensä 123 puheenvuoroa. On huomioitava, että puhujien osallistumisen tasossa oli huomattavia eroja. Siinä missä aktiivisimmat kuitenkin puhujat pitivät useita puheenvuoroja, osa puhujista käytti vain yhden puheenvuoron. Lisäksi puheenvuorojen pituuksissa oli paljon eroavaisuuksia, ja jotkut puhuivat paljon pidempään kuin toiset. Keskustelulle oli leimallista se, että puhujien argumentit vaikuttivat melko huolellisesti etukäteen valmistelluilta, sillä puheissa vedottiin usein melko tarkasti hallituksen lakiesityksessä mainittuihin asioihin tai johonkin muuhun tilastotietoon tai asiantuntijan arvioon. Aiempiin tutkimuksiin perustuvaa tietoa käytettiin runsaasti argumenttien tukena, mikä viestii siitä, että puheet olivat etukäteen valmisteltuja ja paikan päällä keksittyjen argumenttien osuus oli vähäisempi.

Lienee sinänsä luonnollista, että lakiesityksen sisältö vaikutti vahvasti keskustelussa esitettyihin argumentteihin, sillä lähetekeskustelussa kansanedustajat keskustelivat hallituksen antaman lakiesityksen HE 100/2017 pohjalta. Lakiesityksessä esitettiin kattavasti arvioita lain odotetuista taloudellisista ja kansanterveydellisistä vaikutuksista, joten hallituksen esityksessä esitetyillä tiedoilla oli olennaista merkitystä lähetekeskustelussa pidettyihin puheenvuoroihin - lakiesitys siis käytännössä loi perustan käydylle keskustelulle.

Puheenvuoroista ei juurikaan muodostunut dialogia eri puhujien välille, vaan puhujat keskittyivät pääsääntöisesti oman kantansa esittämiseen, vaikka joskus viittasivatkin toistensa sanomisiin. Keskustelussa keskityttiin suurimmaksi osaksi itse asiaan, eivätkä edustajat juurikaan jääneet väittelemään keskenään yksityiskohdista. Lähetekeskustelussa ei ollut merkkejä suuresta vastakkainasettelusta, sillä suuressa osassa puheenvuoroja kansanedustajat toivat melko rakentavaan sävyyn esille niin hyviä kuin huonoja puolia uuteen alkoholilakiin liittyen. Puheenvuoroissa ei siis

juurikaan esiintynyt mustavalkoista vastakkainasettelua, vaan katson suuren osan puhujista tuoneen esiin realistiseen sävyyn alkoholipolitiikkaan liittyviä ristiriitoja joita syntyy kaupallisten intressien edistämisen ja kansalaisten alkoholinkäytön vähentämisen välillä.

Keskustelu oli monipuolista, mutta silti huomionarvoista oli se, että samat teemat toistuivat useissa puheenvuoroissa, ja puheenvuoroissa keskityttiin voimakkaasti tiettyihin asioihin. Vaikka esitys uudesta alkoholilaista sisälsi useita alkoholin myyntiä ja anniskelua koskevia uudistuksia, lähete keskustelussa keskityttiin puimaan etenkin lakiesityksen eniten mielipiteitä jakanutta kysymystä, eli kaupoissa myytävän alkoholin enimmäisvahvuuden nostamista totuttua 4,7 prosentin rajaa korkeammaksi. Muihinkin lakiesityksen sisältämiin keskeisiin uudistuksiin otettiin puheenvuoroissa kantaa, mutta niistä vallitsi enimmäkseen yksimielisyys paikalla olleiden kesken, eivätkä muut uudistukset juuri jakaneet mielipiteitä.

Muodostin aineistossa esiintyneiden teemojen pohjalta erilaisia pääluokkia. Esittelen seuraavaksi alaluvussa 5.1 pääluokat, joihin kuuluneet teemat olivat hengeltään paternalistisia. Sen jälkeen käyn läpi alaluvussa 5.2 pääluokat, jotka koostuvat liberaaleista näkemyksistä. Alaluvussa 5.3 esittelen mielipiteitä, joissa ihmisten käyttäytymisen ohjaamisen motiivit eivät olleet selkeästi paternalistisia tai liberaaleja, vaan ennen kaikkea taloudellisia.

5.1 Luonteeltaan paternalistiset näkemykset

5.1.1 Asiantuntijoiden näkemyksillä tulisi olla merkitystä

Kansanedustajien puheenvuorot sisälsivät runsaasti erilaisia näkemyksiä siitä, millä tavoin kansalaisten alkoholin käyttöä olisi suositeltavaa ohjata. Hyvin usein esiin noussut argumentti oli se, ettei alkoholin saatavuuteen tulisi tehdä muutoksia, sillä parantunut saatavuus johtaisi väistämättä alkoholin kokonaiskulutuksen nousuun. Kokonaiskulutuksen nousu taas tulisi näkymään alkoholihaittojen lisääntymisenä, mikä tarkoittaisi pahoinvoinnin lisääntymistä ja lisää kustannuksia yhteiskunnalle. Kulutuksen kasvusta aiheutuvat haitat saivat huomattavan paljon huomiota lähete keskustelussa, sillä usea puhuja nosti esiin lain odotetut vaikutukset, ja perusteli haittojen lisääntymisellä sitä miksi alkoholin saatavuutta ei tulisi parantaa. Näiden puheenvuorojen keskeinen viesti oli se, että koska tutkimustieto kertoo vahvempien juomien tuomisen ruokakauppoihin olevan haitaksi kansalaisten terveydelle ja hyvinvoinnille, kansanedustajien ei pitäisi päättää vastoin asiantuntijoiden suosituksia.

Lakiesityksen voimakkaimmin mielipiteitä jakanut kohta liittyi pyrkimykseen parantaa alkoholin fyysisistä saatavuutta muuttamalla päivittäistavarakaupoissa myytävän alkoholin

enimmäisvahvuudeksi 5,5 prosenttia. Alkoholin fyysisellä saatavuudella tarkoitetaan sitä, kuinka helppoa erilaisten alkoholijuomien hankkiminen on. Saatavuuden rajoittamiseen pyrkivät toimenpiteet perustuvat oletukseen siitä, että mitä helpompaa alkoholin hankkiminen yksilöille on, sitä enemmän sitä kulutetaan. Tyypillisiä keinoja fyysisen saatavuuden rajoittamiseen ovat myyntipaikkojen määrän sääntely ja rajoitukset myyntiajoissa. Lisäksi myös ikärajoitukset ja myytävien juomien alkoholipitoisuuden rajoittaminen ovat tyypillisiä tapoja vaikuttaa siihen, minkälaisia alkoholijuomia on kulloinkin mahdollista hankkia. (Babor ym. 2010, 127–146.) Keskiolutta vahvempien juomien myyminen vain Alkon myymälöissä on rajannut merkittävästi vahvempien juomien fyysistä saatavuutta Suomessa. Koska Alkon myymälöitä on selvästi harvemmassa kuin ruokakauppoja, vahvempien juomien hankkiminen on vaatinut kuluttajilta enemmän vaivannäköä. Olennaista on se, että mikäli myös tavallisissa ruokakaupoissa voitaisiin myydä keskiolutta vahvempia juomia, tulisivat vahvemmat juomat huomattavasti suuremman ihmisjoukon saataville. (Mäkelä & Karlsson 2019, 622.) Enimmäisvahvuuden nosto sai runsaasti kritiikkiä, ja monet puhujat toivat näkyvästi esiin sitä, kuinka mittavia negatiivisia vaikutuksia toimenpiteellä olisi kansanterveyden kannalta.

Ote 1. Mutta mitä hallitus on ajatellut, kun nostetaan ruokakaupoissa myytävien juomien prosenttirajaa? On itsestään selvää, että Suomessa, missä yli puolet alkoholin saannista tulee oluen juonnista, prosenttirajan nosto lisää alkoholin kokonaiskulutusta. Suurimmassa riskiryhmässä ovat keski-ikäiset miehet, ja limuviinon — pinkin värisine etiketteineen — tuominen ruokakauppoihin ja kioskeihin on taas iso houkutus nuorille naisille. THL, Lääkäriliitto, Ehkäisevä päihdetyö ja muut tahot ovat yhdellä suulla todenneet, että tämä vääjäämättä lisää alkoholin kokonaiskulutusta ja terveydellisiä ja sosiaalisia haittoja. Kun muualla Euroopassa alkoholin myynnin rajoja kiristetään, Suomessa tehdään päinvastoin. Haluaako hallitus ottaa tällaisen vastuun? Oletteko miettineet asiaa ihan loppuun?

Enimmäisvahvuuden nostoa arvostelleissa puheenvuoroissa vedottiin usein siihen, että kansanterveyden asiantuntijatahot olivat suhtautuneet hyvin kriittisesti lakiesitykseen enimmäisvahvuuden korottamisen osalta. Koska alkoholin saatavuuden yhteyttä kulutukseen on tutkittu laajasti, ja koska alkoholipoliittista tutkimusta on tehty Suomessakin paljon, asiantuntijoilla katsottiin olevan käytössään parasta saatavilla olevaa tietoa lakiesityksen haittavaikutuksista. Koska asiantuntijat olivat lausunnoissaan kattavasti perustelleet lain potentiaalisia negatiivisia seurauksia, useat puhujat vetosivat siihen, että asiantuntijoiden huolia kuunneltaisiin vakavasti, eikä säädettäisi lakia josta koituu merkittäväälle osalle kansalaisista haittaa.

Asiantuntijat saivat suuren arvon monissa puheenvuoroissa, ja sain vaikutelman siitä, että heitä pidettiin puolueettomina tilanteen arvioijina, jotka kykenevät analysoimaan lakiesityksen vaikutuksia

objektiivisesti ja tieteelliseen näyttöön perustuen. Alkoholipolitiikan asiantuntijoiden mielipiteet enimmäisvahvuuden nostamisen suhteen olivat käytännössä yksimieliset.

Kun lakiesityksestä oli pyydetty aiemmin asiantuntijalausuntoja, sosiaali- ja terveysalan toimijat sekä kansanterveyden asiantuntijatahot vastustivat sitä yksimielisesti (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 12). Huomionarvoista on sekin, että myös varsinaisessa lakiesityksessä oli arvioitu lain lisäävän alkoholin kulutusta, ja monet puhujat viittasivat asiantuntijoiden lausuntojen lisäksi myös hallituksen lakiesityksen sisältöön suoraan. Lakiesityksessä pidettiin todennäköisenä, että alkoholin kulutus kääntyisi kasvuun saatavuuden parantuessa. Lakiesityksessä arvioitiin A-oluiden vahvuisten juomien hinnan voivan laskea jopa 40 prosenttia, ja THL arvioi alkoholin kokonaiskulutuksen voivan nousta kuudella prosentilla. (HE 100/2017 vp, 50–51.) Kansanterveyden asiantuntijat arvioivat laissa ehdotettujen muutosten lisäävän vahvemman oluen, siiderin ja muiden juomasekoitusten kysyntää, sillä vuonna 2017 melkein 60 prosenttia kaikesta Suomesta myydystä alkoholista koostui miedoista alkoholijuomista. Kun keskioluen vahvuisten juomien tilalla nautittaisiin entistä useammin vahvempaa tuotetta, kokonaiskulutus ja alkoholihaitat todennäköisesti nousisivat. (Karlsson & Mäkelä & Tigerstedt & Keskimäki 2020, 4.)

Koska asiantuntijat pitivät lakiesityksen vaikutuksia kansanterveyteen negatiivisina, kansanedustajien oli helppoa argumentoida aiemman enimmäisvahvuuden säilyttämisen puolesta vetoamalla yksinkertaisesti asiantuntijoiden näkemyksiin. Tällöin argumenteilla oli vahva uskottavuus, sillä katson asiantuntijatiedon pohjalta argumentoimisen olevan luonteeltaan uskottavampaa kuin puhujan omiin tunteisiin tai uskomuksiin pohjautuva puhe. Alkoholipolitiikka on asia, josta lähes jokaisen täysi-ikäisen on helppoa muodostaa jonkinlainen oma mielipide, mutta asiantuntijoihin vetoamalla puhujat saattoivat perustella selkeästi ja vakuuttavasti, miksi lievennyksiä alkoholipolitiikkaan ei tulisi tehdä. Asiantuntijoiden näkemykset saivat siis erityisen aseman, ja puhujat vetosivat heidän näkemyksiinsä verrattain usein esittäessään kritiikkiä lakiesitystä kohtaan.

Kuten otteen 2 puhuja toteaa, alkoholipoliittisissa kysymyksissä ei pitäisi siis liikaa luottaa omiin tuntemuksiin asioista, vaan kuunnella asiantuntijoita, ja tehdä linjaukset heiltä saatujen tietojen pohjalta.

Ote 2. Tähän keskusteluun me emme kuitenkaan tarvitse Turmiolan Tommia, sillä me tiedämme asiantuntija-arvioiden perusteella, mitä tämä kaupassa myytävän alkoholin prosenttirajan nosto tarkoittaa. Asiantuntijat ovat siitä hyvin yksimielisiä: hinnan alentaminen ja saatavuuden parantaminen tarkoittaa lisää kulutusta, lisää alkoholihaittoja, lisää yhteiskunnallisia kustannuksia ja lisää sosiaalisia ongelmia. Me kaikki olemme tietysti kokemusasiantuntijoita alkoholiasioissa, mutta meidän on kuunneltava tutkijoita ja tehtävä päätöksemme tutkimusperusteisesti.

Monien kansanedustajien puheenvuoroissa näkyi siis vahvana kriittinen suhtautuminen ruokakaupoissa myytävän alkoholin enimmäisvahvuuden korottamiseen, sillä muutoksen uskottiin lisäävän pahoinvointia yhteiskunnassa. Huomionarvoista oli, että monet puhujat puhuivat melko varmaan sävyyn kulutuksen ja haittojen tulevasta noususta, eikä näissä puheenvuoroissa juuri jätetty sijaa sille vaihtoehdolle, ettei kulutus nousisikaan saatavuuden parantuessa. Kulutuksen nousua ei nähty niinkään hypoteettisena mahdollisuutena, vaan asiana joka tulee todella tapahtumaan. Ainakin alkoholikeskustelussa kansanedustajien luotto tutkimustietoon näkyi vahvana, sillä lain vaikutuksista tehtyjen arvioiden kyseenalaistaminen oli melko vähäistä. Tämä lisäsi vaikutelmaa siitä että tutkimustietoon luotettiin, ja alkoholipolitiikkaa haluttiin tehdä aiempien havaintojen pohjalta.

Asiantuntijoihin vedonneiden mielipiteissä korostui halu pitää alkoholipolitiikka entisen kaltaisena päivittäistavarakaupoissa tapahtuvan myynnin osalta. Lukuisissa puheenvuoroissa ilmennyt vahva luottamus asiantuntijatieta kohtaan loi vaikutelmaa siitä, että asiantuntijoiden mielipiteiden ja tutkimustiedon tulisi olla alkoholipolitiikan suuntaa määrittävä taho, eikä merkittäviä muutoksia politiikkaan tulisi tehdä ilman asiantuntijoiden puoltavaa kantaa.

Koska merkittävä osa lähetekeskustelussa puhuneista edustajista vetosi asiantuntijoihin ja puolsi enimmäisvahvuuksien säilyttämistä ennallaan, voidaan sanoa, että alkoholipolitiikan keventämiseen suhtauduttiin näissä puheenvuoroissa epäilevästi, eikä monilla kansanedustajilla ollut suurta luottoa siihen, ettei lakiesityksessä ehdotetuista muutoksista seuraisi harmia. Koska saatavuuden paranemisen uskottiin muuttavan kuluttajien käyttäytymistä, keskustelussa oli selvästi havaittavissa haluttomuutta ottaa turhia riskejä kulutuksen nousemisen suhteen. Prosenteista käydyn keskustelun perusteella monet kansanedustajat katsoivat perustelluksi toimia lainsäätäjän asemassa paternalistisesti kansalaisia kohtaan, ja suojella heitä alkoholin haitoilta. Koska heillä oli päättäjinä käytössään paras mahdollinen tutkimustieto muutosten vaikutuksista, tulisi heidän hyödyntää tätä asiantuntijatieta ja toimia tavalla, joka estäisi alkoholihaittojen kasvun kansalaisten keskuudessa.

Katson paternalistisen ajattelun tulleen vahvasti esiin näissä tutkimustietoa korostaneissa puheenvuoroissa, sillä niissä toivottiin kansanedustajilta konkreettisia tekoja, jotta laki ei menisi sellaisenaan läpi ja pahoinvointi lisääntyisi. Sen sijaan että he olisivat olleet valmiita jättämään kulutuksen suunnan kuluttajien ja markkinoiden ratkaistavaksi, he osoittivat halua suojella kansalaisia lisääntyviltä alkoholihaitoilta ennaltaehkäisevästi, koska he katsoivat tietävänsä mikä olisi kansalaisten kannalta paras ratkaisu.

Tutkimustiedon valossa monien kansanedustajien haluttomuus saatavuuden parantamiselle on hyvin ymmärrettävää, sillä aiempi tutkimustieto puhuu kulutuksen lisääntymisen puolesta saatavuuden

parantuessa. Toisaalta lukuisat asiantuntijatietoon vedonneet puheenvuorot jättivät alkoholin saatavuuden ja kulutuksen suhteesta melko vaihtoehdottoman kuvan. Katson kulutuksen lisääntymisen näyttäytyneen joissakin puheenvuoroissa kuin luonnonvoimana, joka tapahtuu väistämättä riippumatta ajasta ja paikasta. Skenaario, jossa kulutus ei nousisikaan, ei saanut tutkimustiedon puolesta puhuneiden puheissa suurempaa huomiota, vaan kulutuksen nousuun vaikutettiin suhtautuvan melko luottavaisesti. Mainittakoon tosin, että jotkut yksittäiset lakiesitystä kannattaneet edustajat ilmaisivat suhtautuvansa kriittisesti kulutuksen noususta tehtyihin arvioihin, ja toivat esiin sitä, etteivät asiantuntijat ole välttämättä oikeassa hintojen laskun ja kulutuksen nousun suhteen. He huomauttivat, ettei alkoholipolitiikan tarvitse olla sidottua THL:n kaltaisten asiantuntijoiden näkemyksiin, vaan politiikkaa voidaan tehdä myös asiantuntijoiden mielipiteistä poiketen. Saatavuuden lisäämistä vastustaneet vaikuttivat kuitenkin luottavan vakaasti ennusteiden toteutumiseen, eivätkä osoittaneet niitä kohtaan skeptisyyttä.

Vaikuttaa siltä, etteivät enimmäisvahvuuden nostoa kritisoineet uskoneet kulutustottumusten muuttuneen vielä siinä määrin, että alkoholin saatavuutta olisi järkevää vapauttaa. Vaikka alkoholin kokonaiskulutus oli ollut laskussa edeltävinä vuosina, puhujat eivät vaikuttaneet luottavan siihen, että laskeva trendi kantaisi, mikäli myyntiä lisättäisiin ja juomat tulisivat edullisemmiksi. Tutkimustietoon viitanneissa puheissa siis vaikutettiin uskovan että kansalaisten alkoholin kulutus noudattaisi tietynlaista ennustettavaa kaavaa.

Ote 3. Tätä esitystä lukiessa nousee mieleen, että eikö historiasta ole opittu. Kyllä meidän historiamme osoittaa ihan vääjäämättömästi, että alkoholihaitat lisääntyvät suorassa suhteessa kokonaiskulutukseen. Keskioluen vapauttaminen 69 ei vähentänyt väkevien juomista, millä sitä perusteltiin, vaan lisäsi kokonaiskulutusta ja haittoja. Samoin kävi vuoden 95 muutoksen yhteydessä. Ja kun Vanhasen hallitus vuonna 2003 alensi alkoholiveroa 30 prosentilla, silloin tuon esityksen perusteluissa arvioitiin, että se aiheuttaisi noin 600 alkoholikuolemaa vuosittain lisää, ja valitettavasti tuo ennustus toteutui ihan tuollaisenaan. Sen vuoksi on hyvin uskottavaa, että tämäkin ennustus 150 lisäkuolemasta valitettavasti toteutuu, jos tämä esitys menee läpi.

Otteen 3 puheenvuoro kuvastaa sitä, kuinka jotkut edustajat vetosivat aiempiin kokemuksiin alkoholipolitiikan keventämisestä. Näissä puheissa uskottiin historian todennäköisesti toistavan itseään alkoholin saatavuuteen liittyvissä päätöksissä. Alkoholin saatavuutta parantaneet muutokset ovat aiemmin johtaneet kulutuksen kasvuun, joten aiempiin tapahtumiin viitanneet uskoivat että ihmisten käyttäytyminen noudattaisi myös 2010-luvun kontekstissa aiemmista muutoksista tuttua logiikkaa – halvempi alkoholi saisi ihmiset käyttämään alkoholia enemmän. Näin ollen kansanedustajien tulisi ottaa opiksi aiemmista kokemuksista, ja pidättäytyä merkittävien saatavuuteen vaikuttavien muutosten tekemisestä, koska niistä on aikaisemminkin seurannut terveydellisten ja sosiaalisten haittojen lisääntymistä.

Historian esiin tuominen on sinänsä ymmärrettävää, sillä aikaisemmat kokemukset alkoholin hintaa alentavista toimenpiteistä eivät ole Suomessa olleet positiivisia kansanterveyden näkökulmasta. Alkoholiveroa alennettiin vuonna 2004 keskimäärin 33 prosenttia, josta seurasi selvää alkoholihaittojen lisääntymistä. Vahvojen alkoholijuomien verotusta alennettiin tuolloin suhteellisesti enemmän kuin oluen ja viinin, ja niin ruokakaupoissa kuin Alkoissa myydyn alkoholin hinnat alenivat huomattavasti. (Mäkelä & Österberg 2009, 554–556.) Alkoholiveron alentamisen ja samaan aikaan toteutuneen EU:n sisäisten maahantuontia koskevien rajoitusten poistumisen jälkeen alkoholin kokonaiskulutus kääntyi nousuun. Vuonna 2003 alkoholia oli kulutettu 9,4 litraa asukasta kohden, mutta kulutus nousi 10 prosenttia vuonna 2004 ja lisäksi vielä 2 prosenttia vuonna 2005. (Herttua & Mäkelä & Martikainen 2008, 1111) Kulutuksen nousun myötä alkoholista syntyneiden järjestyshäiriöiden ja rikosten määrä lisääntyi. Myös terveydelliset ongelmat lisääntyivät, sillä esimerkiksi alkoholista johtuvissa kuolemissa, etenkin maksasairauksiin liittyvissä, tapahtui selvää kasvua veronalennusten jälkeen. Alkoholikuolleisuuden nousu oli voimakkainta 50–69 vuotiaiden miesten ja naisten keskuudessa. (Mäkelä & Österberg, 2009; Herttua & Mäkelä & Martikainen, 2008)

Ote 4. Tässä lakiesityksessä on paljon kannatettaviakin asioita, mutta terveystieteellisestä näkökulmasta katsoen tätä on mahdotonta tällaisenaan hyväksyä. Lakiesityksessä on erityisesti kaksi kohtaa, joista suurin osa haitallisista seurauksista johtuu. Ne ovat vahvempien alkoholijuomien sekä niin sanottujen limuviinon myynnin salliminen ruokakaupoissa, kioskeissa ja huoltoasemilla. THL:n mukaan lakimuutoksen arvioidaan vaikuttavan suomalaisten kuluttamien alkoholijuomien litramäärään ja väkevyyteen. Tiedämme hyvin, että saatavuuden parantaminen ja monipuolistuminen lisäävät lähes minkä tahansa tuotteen kulutusta, ja alkoholi tuskin lienee tästä mikään poikkeus.

Keskeinen havainto kulutuksen nousua sivunneista puheista on siis se, että monissa puheenvuoroissa kulutuksen ennakoitiin nousevan kuin minkä tahansa tuotteen kulutus, jonka saatavuus paranisi ja hinta alenisi. Keskustelu siitä, onko suomalaisten keskuudessa kysyntää kasvavalle alkoholin kulutukselle, ei sen sijaan noussut niin vahvana esiin. Kansalaisten kulutuskäyttäytymisen arvioitiin toimivan luonnollisesti niin että kulutus kääntyisi nousuun, vaikka alkoholin kokonaiskulutus onkin ollut viime vuosina laskussa. Useissa puheenvuoroissa huomioitiin etenkin nuorten viime vuosina alentunut kulutus, mutta kokonaiskulutuksen muutokseen ei vaikuttanut olevan vielä vankkaa uskoa, vaan sen uskottiin kääntyvän nousuun lisääntyvän tarjonnan myötä. Toisaalta on huomioitava sekin, että osan kokonaiskulutuksen kasvusta arveltiin selittyvän jo pelkästään sillä, että ruokakaupoista ostettava keskiolut, siiderit ja long drinkit vain korvataan tuotteilla joiden alkoholipitoisuus on hiukan korkeampi. Kaikki kasvu ei siis tulisi siitä että ihmiset joisivat enemmän, vaan osa selittyisi sillä, että ihmiset korvaisivat aiemmin nauttimansa keskioluen vahvuiset juomat hiukan vahvemmilla tuotteilla.

Katson tutkimustiedon näytelleen suurta roolia käydyn keskustelun kannalta. Asiantuntijoiden arviot muodostivat pohjan monien puheenvuorojen argumenteille, ja asiantuntijoiden näkemyksiin viitattiin usein. Vaikutti siltä että ainakin alkoholikysymyksessä monien kansanedustajien luotto asiantuntijoihin oli vahvaa, ja lakiin kriittisesti suhtautuneet toivat vahvasti esiin asiantuntijoiden mielipiteiden merkitystä. Asiantuntijoiden näkemysten haluttiin määrittävän alkoholipolitiikan suuntaa, ja lainsäädännön tulisi rakentua tutkitun tiedon pohjalle. Alkoholipolitiikan kohdalla tämän periaatteen kunnioittaminen tarkoittaisi käytännössä paternalistisen alkoholipolitiikan toteuttamista jatkossakin, sillä alkoholin myynnin laajamittaisella vapauttamisella ei ole asiantuntijoiden näkyvää tukea.

5.1.2 Pahoinvointi ja eriarvoisuus lisääntyisivät

Lähetekeskustelussa tuotiin useaan otteeseen esiin lakiesityksen ennakoituja haittoja, ja kuten jo mainitsin, asiantuntijoiden arviot lain negatiivisista kansanterveydellisistä vaikutuksista saivat merkittävästi tilaa puheenvuoroissa. Koska lain ennakoitiin lisäävän alkoholin kokonaiskulutusta ja alkoholihaittoja, useat kansanedustajat ilmaisivat, ettei valtio voi yksinkertaisesti harjoittaa pahoinvointia lisäävää politiikkaa kansalaisiaan kohtaan.

Koska pahoinvoinnin lisääntyminen oli lakiesityksen perusteella todennäköistä, jotkut kansanedustajat vaikuttivat katsovan, että heidän tulee lainsäätäjinä toimia ennaltaehkäisevästi niin, ettei odotettuja haittoja pääse syntymään. Heidän puheenvuoroissaan korostui halu harjoittaa suojelevaa politiikkaa kansalaisia kohtaan – koska lisääntyvään alkoholin käyttöön liittyy niin paljon potentiaalisia haittavaikutuksia, valtion tulisi toimia haittojen ehkäisemiseksi ja perääntyä enimmäisvahvuuden nostosta.

Ote 5. Perustuslain 19 §:n 3. momentti antaa julkiselle vallalle tehtäväksi edistää väestön terveyttä ja tukea perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointia sekä yksilöllistä kasvua. Tämä velvoite asettuu yksilönvapauden vahvaksi vastapainoksi lakiesitystä punnittaessa. Jos hyväksymme nyt lähetekeskustelussa olevan hallituksen esityksen sellaisenaan, teemme sen tietoisina muun muassa siitä, että kulutus nousee, lisääntyvät alkoholihaitat aiheuttavat merkittäviä lisäkustannuksia, poliisin hälytystehtävät kasvavat ja lisäresurssien tarve on noin 10–15 miljoonaa euroa, suurkuluttajien määrä kasvaa ja nuorten juominen lisääntyy. Olemmeko me valmiit hyväksymään nämä seuraukset yksilönvapauden tai kuluttajajhyödyn kasvun varjolla? Se, mikä toisille on kasvavaa yksilönvapautta ja siksi tavoiteltavaa, on kuitenkin monille perheille ja työyhteisöille suurta haittaa ja viime kädessä yhteiskunnalle lisäkustannuksia.

On hyvä muistaa, että alkoholi on tällä hetkellä vakavin yksittäinen terveyden ja hyvinvoinnin uhkatekijä Suomessa. Alkoholipolitiikalla me pystymme halutessamme vaikuttamaan haitallisen alkoholinkulutuksen vähentämiseksi ja edistämään siten hallitusohjelman tavoitteita.

Ote 5 on tyypillinen esimerkki haittoja korostavasta puheesta. Koska kokonaisvaltainen pahoinvointi lisääntyisi lakiesityksen hyväksymisen myötä, poliitikkojen tulisi toimia vastuullisesti, ja tehdä ratkaisuja, jotka eivät lisäisi alkoholin kulutusta, vaan vähentäisivät sitä.

Kielteisiä vaikutuksia esiin tuoneissa puheenvuoroissa tuotiin selkeästi esiin sitä, etteivät vahvempien juomien saatavuuden parantamisesta saatavat edut olisi riittävä syy ottaa riskiä terveydellisten ja sosiaalisten haittojen lisääntymisestä. Keskeistä tällaiselle haittoja korostaneelle puheelle oli ajatus siitä, että kansan hyvinvoinnin edistäminen ajaa muiden toimijoiden tarpeiden ja elinkeinoelämän intressien edelle, ja valtion tulisi olla oikeutettu asettamaan yksilöitä kohtaan jonkinlaisia rajoituksia silloin kun se on tarpeen. Yksilönvapauden edistäminen ei siis olisi riittävä peruste säätää lakeja, joista seuraisi pahoinvointia. Tällaiset kannat olivat hengeltään paternalistisia, sillä niissä kansanedustajien toivottiin lainsäätäjinä tekevän ratkaisuja, jotka palvelisivat eniten kansalaisten yleistä hyvinvointia.

Vaikka odotettuja haittoja korostaneissa puheissa vedottiin usein melko suoraan esimerkiksi alkoholikuolemien lisääntymiseen ja lasten lisääntyvään pahoinvointiin, puheenvuoroissa ei tullut esiin myöskään halua toteuttaa entistä kovempaa paternalismia alkoholiasioissa. Koska alkoholin käytön ankarampi rajoittaminen ei liene Suomen yhteiskunnallisessa kontekstissa realistista, eikä sille todennäköisesti olisi kannatusta kansalaisten keskuudessa, puheissa ei noussut juuri esiin halua tehdä alkoholin hankkimisesta entistä hankalampaa, vaikka mahdollisimman kireä alkoholipolitiikka todennäköisesti johtaisikin alkoholin kulutuksen vähenemiseen. Harvoja yksittäisiä puheenvuoroja lukuun ottamatta keskustelussa ei tuotu esiin halua laskea ruokakaupoissa myytävien juomien enimmäisvahvuutta esimerkiksi 3,5 prosenttiin Ruotsin tapaan. Vaikutti siis siltä, että monet kansanedustajat halusivat välttää enimmäisvahvuuksiin kajoamista, ja pyrkiä säilyttämään saatavuuden entisellään, vaikka muuten olisivatkin kannattaneet muita lain tuomia uudistuksia. Monien puheenvuorojen keskeinen viesti vaikutti olevan, että valtion tulisi pyrkiä pitämään kiinni jo käytössä olleista alkoholipoliittisista keinoista suurempien muutosten tekemisen sijaan, sillä esitetyistä muutoksista seuraisi kansalaisille enemmän huonoa kuin hyvää. Haittoihin keskittyvä puhe oli hyvin samankaltaista tutkimustiedon merkitystä korostaneen puheen kanssa, ja usein vaatimukset tutkimustietoon nojaamisesta ja haittojen merkittävästä lisääntymisestä tulivatkin samanaikaisesti ilmi samojen puhujien toimesta.

Ote 6. Tämä on ehkä ristiriitaisin lakiesitys, jonka olen koskaan lukenut. Lakiesityksen ehkä paras osa on se, että se on itsensä vastustaja. Niin kuin täällä on todettu, 60 sivua perustelee, miksi tämä on huono laki. Tästä voisi siis sanoa, että se on harvinaisen hyvin tehty huono lakiesitys. Se sisältää niin paljon tietoa esityksen haitoista, että se nostaa vääjäämättä lukijassa ja kuulijassa kysymyksen siitä, miksi tuoda esitys, joka tuottaa niin paljon kärsimystä, kuolemia, järjestysvalvonnan häiriöiden

kasvua, rattijuopumusta ja niin edelleen ja niin edelleen. Miksi tuoda lakiesitys, josta jo perustelutekstissä sanotaan, että se aiheuttaa yli 150 lisäkuolemaa? Minkälainen eduskunta on se eduskunta, joka kokee, että tämä on eettisesti ja moraalisesti oikein erinomainen esitys, kun pystymme tällä tavalla tuottamaan lisää kuolemia? Kysyn vain, en moralisoi. Kysyn vain.

Joissakin lakiesitystä kritisoineissa puheenvuoroissa tuotiin esiin myös lakiesityksen ristiriitaisuutta. Uuden alkoholilain tavoitteena oli vähentää alkoholihaittoja aiemman alkoholilainsäädännön tapaan, mutta ehdotettujen lakimuutosten ennustettiin silti lisäävän alkoholihaittoja. Ristiriitaisuuden huomioineet edustajat toivat esiin sitä, etteivät politiikan tavoitteet voi olla keskenään ristiriidassa, vaan politiikan tulisi olla johdonmukaista. Näissä puheenvuoroissa alkoholipolitiikan ensisijaiseksi tehtäväksi nähtiin – lakiesityksen tapaan - alkoholihaittojen vähentäminen, minkä vuoksi politiikan tulisi keskittyä kulutuksen ja haittojen vähentämiseen. Se, että alkoholihaittoja yritettäisiin vähentää lisäämällä samalla alkoholin saatavuutta, nähtiin epärealistisena ja kyseenalaisena ideana, jonka toteuttamiselle ei ollut esitetty riittäviä perusteita. Puhujat eivät katsoneet, että sekä tuotevalikoiman parantamista kuin haittojen vähentämistä voitaisiin toteuttaa samanaikaisesti, joten kansanterveyden edistämisen tulisi olla etusijalla valintatilanteessa. Lisäksi lakiesityksen huomautettiin olevan ristiriidassa hallituksen virallisten tavoitteiden kanssa, sillä Sipilän hallituksen hallitusohjelmassa tavoiteltiin myös suomalaisten hyvinvoinnin lisääntymistä, ja terveys- ja hyvinvointierojen kaventumista seuraavan 10 vuoden aikana (HE 100/2017 vp, 8, 40). Alkoholipolitiikka nähtiin siis asiana, jonka perusluonnetta ei tulisi muuttaa, vaan sen tulisi keskittyä ydintehtäväänsä eli haittojen vähentämiseen. Katson vallinneen alkoholipolitiikan puolesta puhuneiden nähneen esityksen enimmäisvahvuuden korottamisesta aiemmasta alkoholipoliittisesta linjasta poikkeavana liikkeenä, joka ei olisi ollut linjassa pohjoismaisen alkoholipolitiikan eetoksen kanssa. Myös näissä argumenteissa välittyi haluttomuus liiallisten riskien ottamiseen alkoholilainsäädännön kohdalla.

Haittoihin vedonneet puhujat toivat puheissaan kattavasti esiin mihin kaikkeen kulutuksen nousu voisi vaikuttaa. On kuitenkin olennaista huomioida, ettei haittoja korostaneessa puheessa tullut mielestäni suuressa määrin ilmi paniikinomaista suhtautumista myynnin vapautumista kohtaan. Kulutuksen noususta seuraavat haitat saivat paljon huomiota, ja asiantuntijoiden arvioita käytettiin tuomaan uskottavuutta puheiden taakse. Puhujat toivat hyvin näkyvästi esiin sitä, kuinka paljon erilaiset alkoholihaitat lisääntyisivät ja kuinka paljon siitä koituisi harmia niin alkoholin käyttäjille kuin heidän läheisilleen. Väitteitä perusteltiin kuitenkin usein asiantuntija-arvioiden ja lakiesityksen pohjalta, eikä pelkästään kansanedustajien omien oletusten, vaikka joissakin puheenvuoroissa edustajat esittivät sangen värikkäitä skenaarioita siitä, mihin kaikkeen uusi alkoholilaki voisi johtaa.

Osa alkoholihaittoja painottaneista puhujista toi myös esiin huolensa hyvinvointierojen mahdollisesta lisääntymisestä. Koska alkoholihaitat korostuvat usein alemmissa sosioekonomisissa ryhmissä, politiikan ei heidän mukaan tulisi sallia erojen kasvamista entisestään. Alkoholipolitiikka nähtiin yhtenä keinona hyvinvointierojen kasvamisen estämiseksi, eikä valtion tulisi olla käyttämättä tätä keinoa. Ajatus alkoholipolitiikan käyttämisestä hyvinvointieroja tasoittavana tekijänä on luonteeltaan paternalistinen, sillä toiminnan tavoitteena on yhteiskunnassa heikommassa asemassa olevien hyvinvoinnin lisääminen ja suojeleminen.

Joissakin puheissa oli havaittavissa logiikkaa, jonka perusteella olisi kohtuullista toimia niin, että politiikkaa tehtäisiin huomioiden etenkin heikommassa asemassa olevat, eli ne, kenelle liiallinen alkoholinkäyttö voi tuottaa ongelmia. Jos alkoholipolitiikka nähdään ennen kaikkea heikompien auttamisena, olisi luontevaa ajatella, että yksilöiden vapautta hankkia alkoholia voitaisiin rajoittaa yhteisen hyvän vuoksi, mikäli se tukisi vaikeammassa tilanteessa olevien hyvinvointia. Katson tällaisessa ajattelussa korostuvan näkemys alkoholipolitiikasta sosiaalipoliittisena keinona hyvinvointierojen kaventamiseen. Ajatus siitä, että niin sanotusti vahvemman tulee olla valmis joustamaan heikomman hyvinvoinnin puolesta, sisältää vahvaa paternalistista henkeä, ja on kannanotto koko kansaan kohdistuvan alkoholipolitiikan puolesta.

Ote 8. Niin kuin sanoin, minusta tämä tasapaino elinkeinopolitiikan ja kansanterveyden näkökulmista ei ole balanssissa, ja itse lakiesityksen perusteluissakin todetaan, että uudistuksella lisätään alkoholin kokonaiskulutusta ja uudistuksen vaikutukset ihmisten hyvinvoinnille ja terveydelle ovat negatiiviset. Tämä vaikuttaisi väestöryhmien välisiä terveyseroja lisäävästi ja tällä olisi myös aikamoisia tasa-arvovaikutuksia nimenomaan lisäten miesten syrjäytymistä ja toisaalta lisäämällä naisiin kohdistuvaa lähisuhdeväkivaltaa ja naisten turvattomuutta julkisilla paikoilla.

Jotkut puhujat kiinnittivät myös huomiota syrjäytymisen ja eriarvoisuuden lisääntymiseen terveyshaittojen ohella. Puheissa, joissa kannettiin huolta eriarvoisuuden kasvusta, tuotiin esiin huolta esimerkiksi miesten syrjäytymisestä sekä nuorten välisistä hyvinvointieroista. Vaikka nuorten raitistumisesta on puhuttu viime vuosina paljon, osa nuorista käyttää silti paljon päihteitä, joten alkoholipolitiikan keventämisen pelättiin vain lisäävän nuorten välisiä hyvinvointieroja. Lisäksi joissakin puheissa myös muistutettiin monien lasten kasvavan perheissä, joissa käytetään ongelmallisesti alkoholia, minkä vuoksi monet lapset kärsivät alkoholin haitallisista vaikutuksista jo pienestä pitäen. Vanhempien ongelmallinen alkoholinkäyttö asettaa lapsia keskenään eriarvoiseen asemaan, joten kulutuksen kasvu voisi lisätä eroja lasten kasvuympäristöjen turvallisuudessa. Eriarvoisuuden kasvun torjumisen katsottiin näissä puheissa vaativan siis alkoholipolitiikan säilyttämistä ennallaan, sillä lainsäädännön keventäminen voisi pahentaa tilannetta entisestään.

On sinänsä ymmärrettävää, että huoli heikommassa sosioekonomisessa tai terveydellisessä asemassa olevien tilanteesta nousi tasaisesti esiin alkoholilakia koskevassa keskustelussa, sillä on tunnettua, etteivät alkoholihaitat jakaudu tasaisesti väestön kesken. Esimerkiksi Mäkelä (1999) on havainnut sosioekonomisten tekijöiden olevan Suomessa yhteydessä alkoholikuolleisuuteen. Alemmassa sosioekonomisessa asemassa olevien on havaittu kuolevan selvästi useammin alkoholista johtuvista syistä kuin ylemmissä asemissa olevien. Myös Mäkelä, Herttua ja Martikainen (2015, 666–667) ovat analysoineet suomalaisia tutkimuksia sosioekonomisen aseman vaikutuksesta vakavien alkoholihaittojen esiintymiseen. Heidän mukaansa alkoholista johtuvia sairaalahoitajaksoja ja kuolemia on esiintynyt selvästi enemmän alempiin sosioekonomisiin ryhmiin kuuluvilla. Eri ryhmien välillä on eroja kulutustottumuksissa ja juomatavoissa, ja alimpiin sosioekonomisiin ryhmiin kuuluvat ovat alttiimpia erilaisille alkoholihaitoille. Sosioekonomiset erot alkoholikuolleisuudessa ovat kasvaneet entisestään viime vuosikymmeninä, ja etenkin yhteiskunnan köyhin viidennes on jäänyt jälkeen muusta väestöstä. Pelko esitetyn lain haitallisten vaikutusten kohdistumisesta yhteiskunnan köyhimpiin ja huono-osaisimpiin on perusteltu, sillä esimerkiksi Mäkelä, Rossow ja Tryggvesson (2002, 57–61) ovat arvioineet alkoholipolitiikkaa keventäneillä uudistuksilla olleen historiallisesti katsottuna suurin vaikutus niihin käyttäjiin, joiden kulutusta aiempi lainsäädäntö on rajoittanut. Hintojen aleneminen on auttanut etenkin pienituloisia kuluttajia, ja saatavuuden paraneminen niitä, joille alkoholi on tullut entistä helpommin ulottuville.

Joissakin haittoja esiin tuoneista puheenvuoroista todettiin, ettei alkoholipoliittisten toimenpiteiden rajoittaminen ongelmakäyttäjiiin ole riittävä tapa torjua haittoja, vaan universaaleja, lakisääteisiä toimenpiteitä tarvittaisiin myös tulevaisuudessa. Tätä perusteltiin esimerkiksi sillä, että Suomessa on alkoholin suurkuluttajien lisäksi paljon myös niin sanottuja riskikäyttäjiä. Riskikäyttäjien ryhmään luokiteltavien alkoholin kulutus on merkittäväällä tasolla, joten he tulisivat olemaan myöhemmin alttiita erilaisille alkoholista johtuville ongelmille vaikka eivät vielä niistä kärsisikään. Tutkimusten perusteella merkittävän osan Suomessa tapahtuvasta alkoholin käytöstä on katsottu olevan riskikäyttöä. Lintosen ja Mäkelän (2018) mukaan pitkäaikaisten alkoholihaittojen riskiryhmään kuului juomatapatutkimusten perusteella noin 13 prosenttia 15–79-vuotiaista, eli ainakin 564 000 ihmistä. Koska nämä riskikäyttäjät joivat kaikesta juodusta alkoholista noin 60 prosenttia, kaikesta alkoholin kulutuksesta noin 78 prosenttia oli luokiteltavissa riskikäytöksi.

Universaalia alkoholipolitiikkaa puolustaneissa puheissa välittyi siis halu kohdistaa jatkossakin ennaltaehkäiseviä toimia kaikkiin kuluttajiin, ei vain niihin, joiden tilanne on vaikein. Joissakin liberaalimpaa alkoholipolitiikkaa puoltaneissa puheenvuoroissa peräänkuulutettiin avun kohdistamista niihin kuluttajiin, joilla on todettavissa oleva alkoholiongelma, joten universaalia

alkoholipolitiikkaa puolustava puhe oli jossain määrin vastakohta puheelle, jossa toivottiin resurssien keskittämistä vaikeimmassa tilanteissa olevien auttamiseen.

Ote 9. Ehkä ikävin piirre alkoholikeskustelussa on nähdäkseni se, että tässäkin tänään on vedottu suuren osan suomalaisista hallitsevan alkoholinkäyttönsä ja että kaikki lainsäädäntö olisi jotenkin pahasta ja holhousta. Mielestäni tällaisella puheella helposti syyllistetään ne tuhannet ja taas tuhannet suomalaiset, joiden alkoholinkäyttö ei ole hallinnassa. Heistä tehdään ikään kuin reppanoita, joista meidän muiden ei tarvitse välittää. Tässä on vain sellainen perustavaa laatua oleva ongelma, että kenestä tahansa voi tulla tissuttelija tai alkoholisti. Varsinkin päivittäistavarakaupassa myytävien panimotuotteiden myynti on kasvanut viime vuosikymmeninä aika reippaasti. Myös mediassa ja, niin kuin sanoin, tässäkin keskustelussa on annettu runsaasti tilaa sellaiselle väittämälle, että alkoholihaitat ovat vain suurkuluttajien ongelma. Samojen tahojen on kuitenkin vaikea vastata kysymykseen, mistä niitä suurkuluttajia sitten tulee. Heitä tulee tavallisista työssä käyvistä isistä ja äideistä, eläkeikäisistä mummoista ja papoista. He eivät ole mikään homogeeninen joukko Helsingin Ympyrätalon tai Jyväskylän Kirkkopuiston kulmilla.

Ote 9 kuvastaa ajattelua, jota ilmeni yksittäisissä alkoholihaittoja koskevissa puheenvuoroissa. Niissä korostettiin siitä, ettei alkoholin käyttäjiä ei tulisi rajata vain ongelmakäyttäjiin ja ongelmattomiin kohtuuskäyttäjiin. Ei siis tulisi ajatella että alkoholia paljon käyttävät ovat oma ryhmänsä, eikä alkoholista aiheutuisi juuri ongelmia muille ihmisille. Ajatus on sen sijaan se, että koska alkoholiin liittyvät ongelmat voivat koskettaa ketä tahansa, tarvittaisiin alkoholipolitiikkaa joka pyrkisi ehkäisemään haittoja väestötasolla. Koska kenen tahansa alkoholinkäyttö voi muuttua ajan saatossa kohtuullisesta käytöstä ongelmalliseksi käytöksi, alkoholipolitiikan tulisi tavoittaa myös ne, joiden kulutus ei vielä ole ehtinyt muuttua suurkulutukseksi. Toteuttamalla koko väestöön kohdistuvaa alkoholipolitiikkaa voitaisiin ennaltaehkäistä terveydellisiä ja sosiaalisia haittoja ennen kuin ongelmat pahenevat yksilöiden kohdalla.

Ote 10. Nyt on puhuttu siitä, että jokaisella ihmisellä on oma vastuu ja vapaus ostaa, mutta kun sitä vastuuta ei se yksilö pysty kantamaan, se jää meidän yhteiseksi vastuuksi, haittavaikutusten merkitys koko maan tasolla on miljardeja, eikä se yksilö pysty sitä kantamaan. Kyllä tämä on vakavasti otettava asia, miten tämä vastuu kannetaan.

Joissakin puheenvuoroissa osoitettiin myös suoraa kritiikkiä sellaista ajattelua kohtaan, jossa alkoholihaitat nähdään vain suurkuluttajien ongelmana, eikä valtaväestöä koskettavana asiana. Otteessa 10 puhuja peräänkuuluttaa yhteiskunnan vastuuta alkoholihaittojen hoitamisesta, eikä katso että vastuuta alkoholinkäytön haitoista olisi realistista jättää lähinnä yksilön itsensä kannettavaksi.

Alkoholipolitiikkaa puolustavalle puheelle tyypillinen piirre oli juuri yhteiskunnan vastuun korostaminen. Alkoholihaittojen torjuntaan panostaminen nähtiin vastuullisena toimintana, mikä kertoo siitä, etteivät puhujat katsoneet kohtuulliseksi olettaa että kansalaisten tulisi vastata itsenäisesti kaikista alkoholiin liittyvistä riskeistä. Katson että näissä puheenvuoroissa valtion toivottiin siis

ottavan roolia kansalaistensa suojelijana, joka toimisi paternalistisesti kansalaisiaan kohtaan, ja pyrki ehkäisemään ongelmien syntyä. Tällaisessa puheessa vastuun kantaminen kansalaisista nähtiin siis tärkeämmäksi kuin mahdollisimman suuren valinnanvapauden tavoittelu, joten alkoholipolitiikkaa tarvittaisiin jatkossakin.

5.1.3 Alkoholipolitiikan tulee suojella heikompia ja käyttäjien läheisiä

Alkoholihaittoihin liittyvä puhe sai lähetekeskustelussa paljon tilaa monien edustajien tuotua kattavasti uuden alkoholilain odotettuja haitallisia vaikutuksia esille. Usein alkoholihaittoilla saatetaan ajatella ensimmäisenä käyttäjään itseensä kohdistuvia terveydellisiä ja sosiaalisia haittoja, mutta useat puhujat muistuttivat siitä, että myös käyttäjän läheiset joutuvat hyvin usein kärsimään alkoholihaittoista vaikka eivät itse alkoholia ongelmallisesti käyttäisikään. Kyse voi olla niin perheenjäsenistä, ystäväistä kuin työtovereistakin, mutta olennaista on se, että he ovat syyttömiä tilanteeseen. Läheisiin kohdistuvia haittoja käytettiin melko paljon argumentteina saatavuutta koskevia muutoksia vastaan – koska alkoholi aiheuttaa kärsimystä myös viattomille sivullisille, alkoholipolitiikan tulisi myös jatkossa pyrkiä suojelemaan heitä läheisten alkoholinkäytön seurauksilta. Alkoholipolitiikkaa määriteltäessä tulisi siis muistaa ottaa huomioon myös läheiset, ja pyrkiä minimoimaan yhteiskunnassa tapahtuvaa kulutusta heitä suojellakseen.

Ote 11. Tässä prosenttikeskustelussa monet vetoavat nyt yksilönvapauden ja kuluttajahyödyn nimiin, että sen varjolla tulisi nyt alkoholituotteiden saatavuutta parantaa. Mutta, hyvät kollegat, yksilönvapautta on myös vapaus saada tuntea olevansa turvassa niin kotona kuin esimerkiksi liikenteessä, ja kyselytutkimusten mukaan muiden ihmisten alkoholinkäytöstä johtuvien haittojen kokeminen on Suomessa muita Pohjoismaita yleisempää.

Koska liiallisesta alkoholinkäytöstä voi aiheutua kaikenlaista turvattomuutta ja levottomuutta käyttäjän elinympäristöön, tulisi valtion siis pyrkiä huolehtimaan siitä että myös tilankansalaiset saisivat olla mahdollisimman rauhassa lieveilmiöiltä. Esimerkiksi otteen 11 puhuja näki vapauden olevan myös oikeutta saada olla turvassa muiden alkoholinkäytön vaikutuksilta, ja katsoi sen olevan samalla tavalla tärkeää kuin yksilön vapaus saada hankkia alkoholia.

Ote 12. Entä kaikkein pienimmät? Pienimmän ääni kuuluu huonoiten alkoholikeskustelussa. Lasten ja nuorten ääni jää yleensä kuulumatta, alkoholilain valmistelussakin arviointi sen lapsivaikutuksista jäi ylimalkaiseksi, ja kaikkein vähiten huomioituiksi tulevat ne äänettömät, vielä syntymättömät, lapset, vaikka juuri heille alkoholi voi aiheuttaa elinikäisen vamman [...] Tässä on hyvä muistaa, että lähiympäristön mutta myös koko yhteiskunnan suhtautumisella alkoholiin on iso merkitys lasta odottaville perheille. Mitä helpommin alkoholia on saatavilla, mitä laajemmin se kuuluu jokapäiväiseen arkeen ja mitä alkoholimyönteisempi kulttuurimme on, sitä suurempi riski se on myös syntymättömälle.

Osansa huomiosta saivat luonnollisesti lapset, jotka joutuvat usein kärsimään syyttöminä vanhempiensa alkoholinkäytön haitallisista vaikutuksista. Lapsiin kohdistuvat haitat eivät näytelleet varsinaisesti pääosaa alkoholidebatissa, mutta lasten kohtaamat haitat nousivat esiin monissa alkoholin läheisiin kohdistuvia haittoja käsitelleissä puheenvuoroissa. Alkoholin lapsiin kohdistuvia vaikutuksia esiin tuoneet puhujat korostivat, ettei lapsia tulisi unohtaa uutta lakia säädettäessä. Koska lakiesityksen ennustettiin lisäävän alkoholin kulutusta, jotkut edustajat ilmaisivat selvästi huolensa lain vaikutuksista lasten kasvuolosuhteisiin. Perheiden pahoinvoinnin pelättiin kasvavan, ja lastensuojelun tarpeen lisääntyvän. Esiin nousi huolta siitä, että yhä useampi lapsi joutuisi kasvamaan entistä arvaamattomammassa kotiooloissa. Yllä lainaamassani otteessa 12 saatavuuden parantumisen pelättiin jopa voivan muuttaa suomalaista kulttuuria alkoholimyönteisemmäksi, mikä vaikutti olevan puhujan mielestä jo itsessään uhka lasten kannalta.

Keskeistä lasten asemaa kommentoinneille puheenvuoroille oli toive lasten hyvinvoinnin ottamisesta paremmin huomioon lakia valmisteltaessa – yksilönvapauden edistäminen ei saisi johtaa lasten unohtamiseen. Alkoholipolitiikan tulisi olla lasten edun mukaista, ja mikäli lasten etu vaatisi alkoholin saatavuuden rajoittamista, asia tulisi ottaa huomioon alkoholilainsäädäntöä tehtäessä. Katson lasten asemaa painottaneiden puheiden olleen luonteeltaan paternalistisia, sillä niissä suhtauduttiin epäillen vahvempien juomien tarjonnan lisäämiseen. Alkoholin saatavuutta rajoittavat toimenpiteet eivät sinänsä suoranaisesti kohdistuisi lapsiin, sillä oletusarvo on se, etteivät alaikäiset hanki itselleen alkoholia. Alkoholipoliittisten rajoitusten puoltaminen lasten etuun vedoten edustaa kuitenkin paternalistista ajattelua, sillä toiminnan motiivi on niin lasten kuin alkoholia nauttivien aikuisten suojeleminen alkoholihaitoilta. Usein paternalismi voi hyödyttää välillisesti niitäkin, joihin paternalistinen toimenpide ei suoraan kohdistu.

Ote 13. Kuten täällä on tänään useaan otteeseen jo todettu, hallitus lisää ja helpottaa alkoholin saatavuutta kioskeissa, kaupoissa ja huoltoasemilla. Samalla se nostaa kaupoissa ja kioskeissa ja huoltoasemilla myytävän alkoholin prosenttimäärän 5,5 prosenttiin ja vie myös tislattut alkoholijuomat, kuten vodkat, viskit ja rommit, kioskeihin, huoltoasemille ja vähittäiskauppoihin. Tämä tarkoittaa erityisesti nuorille suunnattujen limuviinon tuleamista kauppojen hyllyille. Jatkossa nuori voi ostaa rommikolaa tai vichykossua kioskeista tai huoltoasemilta. Laajemmat ja pitemmät aukioloajat myös lisäävät näiden juomien ostamista ja juontia. Todennäköisesti tämä tulee sitä kautta myös lisäämään alkoholin liikakäyttöä ja lisäkulutusta. Tämä on monellakin tapaa valitettavaa, sillä alkoholikulutus oli lähtenyt hyvään laskuun viimevuotisten eduskunnan päätösten ja erilaisten toimien seurauksena.

Toisaalta nuoret, niin alaikäiset kuin täysi-ikäisyyden jo saavuttaneet, eivät ole aina vain viattoman sivullisen roolissa, vaan he ovat usein itsekin alkoholin kuluttajia. Useissa puheenvuoroissa nousi esiin huolta siitä, kuinka lakiesityksessä ehdotetut muutokset vaikuttaisivat nuorten

kulutuskäyttäytymiseen. Erityistä huomiota saivat niin kutsutut limuviinat, eli erilaiset miedot juomasekoitukset. Kyseisiä tuotteita myytiin ruokakaupoissa ennen uutta alkoholilakiakin, mutta enimmäisvahvuuden korottaminen mahdollisti aiempaa vahvempien limuviinoiden rantautumisen ruokakauppoihin. Lisäksi uusi lainsäädäntö mahdollistaisi suoraan puhtaaseen alkoholiin tehtyjen sekoitusten myymisen aiemmasta poiketen. Kun juomasekoitusten valikoima monipuolistuisi, ja tuotteiden hinnat laskisivat kilpailun kiristymisen seurauksena, niiden kysyntä voisi kasvaa tyypillisiä talouden lainalaisuuksia noudattaen. Limuviinat nähtiin erityisen petollisina tuotteina, koska niiden uskottiin voivan koukuttaa nuoria ja kokemattomia käyttäjiä alkoholin pariin ja lisätä heidän kuluttamansa alkoholin määrää.

Useat lakia kritisoineet edustajat näkivät tämän vaarallisena kehityskulkuna, ja puheenvuorojensa perusteella he olivat halukkaita pitämään enimmäisvahvuuden 4,7 prosentissa, jotta limuviinat eivät tulisi jatkossa houkuttelevammiksi vaihtoehtoiksi. Edeltävä lainaus kuvastaa hyvin nuorista huolestuneiden puheenvuorojen sävyä. Vaikutti siltä että osa puhujista uskoi nuorten olevan verrattain helposti houkuteltavissa käyttämään enemmän alkoholia, mikäli juomasekoitusten tarjonta paranisi. Vaikka kokeneempienkin alkoholin käyttäjien kulutuksen noususta oltiin huolissaan, saamani vaikutelma oli se, että juuri nuoria olisi erittäin tärkeää suojella uusien tuotteiden houkutuksilta. Näiden puheenvuorojen perusteella alkoholilainsäädännön tulisi siis painottaa kulutusta kitkeviä toimia, eikä uusien tuotteiden kauppoihin tuominen soveltuisi yhteen tämän tavoitteen kanssa.

Limuviinoiden vaaroihin keskittyneissä puheenvuoroissa oli havaittavissa melko samaa logiikkaa kuin vanhempiin käyttäjiin viitanneissa puheissa: saatavuuden parantaminen olisi liian suuri riski, joten muutoksia ei tulisi tehdä. Kuten vanhempien kuluttajien kohdalla, myös nuoria käsitellessä puheenvuoroissa oli nähtävissä huolta siitä, että nuortenkin kulutus kääntyisi kasvuun saatavuuden parantuessa. Nuorten alkoholikulttuurin ei siis uskottu muuttuneen vielä niin pysyvästi, että juomatottumukset olisivat riippumattomia siitä millainen alkoholin saatavuus yhteiskunnassa vallitsee. On huomionarvoista, että alaikäisten alkoholin kulutus on vähentynyt viime vuosina selvästi niin Suomessa kuin monissa muissakin maissa (Raitasalo & Simonen & Tigerstedt & Mäkelä & Tapanainen 2018). Koska etenkin alaikäisten alkoholin kulutuksen on havaittu vähentyneen, ei ole yllätys, että osa edustajista vetosi juuri nuorten suojelemiseen vastustaessaan vahvempien juomien tuomista ruokakauppoihin.

Nuorten suojelemiseen halua osoittaneet edustajat lähestyivät aihetta paternalisesta näkökulmasta. Yleisesti ajateltuna tuotteiden saatavuuteen ja esillepanoon liittyvät päätökset ovat tyypillinen tapa toteuttaa paternalismia, sillä tuotevalikoimia muokkaamalla voidaan vaikuttaa huomattavasti

ihmisten tekemiin valintoihin ja ohjailta kuluttajia. Esimerkiksi liberaalia paternalismia kannattava Sunstein (2014, 14–15) toteaa päätöksenteon kontekstin vaikuttavan merkittävästi ihmisten tekemiin päätöksiin. Se, millaisia vaihtoehtoja on asetettu tarjolle, ja miten ne on esitetty, vaikuttaa siihen millaisiin valintoihin ihmiset päätyvät, vaikka he tekisivätkin varsinaisen päätöksen täysin omatoimisesti.

Juuri nuoriin ja lapsiin vetoaminen voi olla sinänsä myös vaikuttavaa, sillä rajoitusten perusteleminen heidän hyvinvoinnillaan voi kenties saada helpommin hyväksyntää. Yleisesti ottaen paternalismi on toimintaa, joka herättää helposti kansalaisissa vastustusta, mutta nuoriin ja lapsiin kohdistuvalla paternalismilla voi olla paremmat mahdollisuudet saada taakseen kannatusta ja hyväksyntää, sillä nuoremmat kansalaiset nähdään kehittymättömyytensä vuoksi haavoittuvampina ja alttiimpina huonoille päätöksille. Ben-Porath huomauttaa, että siinä missä monet paternalismiin kriittisesti suhtautuvat näkevät aikuisiin kohdistuvan paternalismin liiallisuuksiin vietyinä huolenpitona ja holhouksena, lapsiin kohdistuva paternalismi on yleisesti hyväksyttyä, eikä sitä tavata kyseenalaistaa samalla tavalla kuin aikuisiin kohdistettua paternalismia. Koska lapset eivät ole usein kykeneväisiä hahmottamaan valintojensa ja tekojensa seurauksia, on perusteltua että yhteiskunta pyrkii huolehtimaan siitä, etteivät lapset päädy tekemään heille vahingollisia asioita. Aikuiset eroavat lapsista kehittyneempien kognitiivisten kykyjensä ansiosta, joten monet paternalismiin kriittisesti suhtautuvat katsovat etteivät aikuiset ole samankaltaisen suojelun tarpeessa. (Ben-Porath 2010, 57–59, 97, 106–110.)

Ote 14. Minä ajattelen, että vahvempi kestää sen, minkä heikompi vaatii. Eli ne, joilla ei ole ongelmia alkoholin kanssa, voivat hakea jatkossakin vahvemmat alkoholinsa Alkosta. Kaikki tutkimukset osoittavat, että saatavuuden helpottaminen lisää alkoholin haittoja ja alkoholikuolemia. Arvoisa ministeri, emme kai me voi tässä sivistyneessä valtiossa säätää lakia, joka tulee lisäämään kuolemia? Joissakin puheenvuoroissa vedottiin yhteiskunnan heikompien suojelemiseen yleisellä tasolla. Näiden puheenvuorojen viestinä oli, että alkoholipolitiikan lähtökohtana tulisi olla heikoimmassa asemassa olevien suojeleminen – silläkin ehdolla että niin kutsutut vahvemmat joutuisivat joissakin tilanteissa tekemään myönnytyksiä heikompien edun vuoksi. Kuten otteen 14 puhuja toteaa, ne, joilla ei ole alkoholiongelmia voisivat hänen mielestään hankkia vahvemmat juomansa Alkosta, sillä näin toimimalla voitaisiin edistää suurempaa tavoitetta eli kansalaisten terveyttä ja hyvinvointia. Yksilöiden tulisi siis olla valmiita antamaan pois jotain omista eduistaan yhteisen hyvän vuoksi. Alkoholipoliittisia rajoitteita kuvattiin muun muassa solidaarisuuden osoituksena niitä kohtaan joille alkoholi tuottaa ongelmia. Alkoholipolitiikka nähtiin siis ennen kaikkea sosiaalipoliittisena välineenä, jolla voidaan hyvinvointivaltion idean hengessä auttaa apua tarvitsevia. Sen sijaan että

alkoholilainsäädäntöä muokattaisiin kuluttajien etua ja makumieltymyksiä painottaen, alkoholilain kansanterveydellinen tehtävä tulisi muistaa pitää jatkossakin etusijalla.

Yhteiskunnan vahvemmat ja heikommat ovat sinänsä hyvin yleisluontoisia käsitteitä, eikä niistä puhuttaessa voi aina päätellä selvästi mitä puhuja konkreettisesti niillä tarkoittaa. Oletan kuitenkin että lasten ja nuorten ohella heikommista puhuttaessa viitattiin alkoholikeskustelun kontekstissa erityisesti kansalaisiin, joiden sosioekonominen asema tai terveydentila on heikko, sekä päihdeongelmista jo kärsiviin. Vahvemmillä taas niin kutsuttuihin alkoholin kohtuukäyttäjiin, joiden katsottiin voivan tehdä myönnytyksiä heikompien edun vuoksi. Mikäli heikompien suojeleminen väestötason mittakaavassa pidettäisiin jatkossa alkoholipolitiikan ohjenuorana, tulisi alkoholipolitiikan olla jatkossakin lähtökohtaisesti paternalistista ja suojelevaa. Katson että valtion roolin tulisi tämän logiikan mukaan toimia jatkossakin alkoholin (ja myös muiden päihteiden) saatavuutta rajoittaen, sillä lainsäädäntö on helpoin tapa pyrkiä vaikuttamaan koko väestön käyttäytymiseen. Vaikutti siltä että joissakin puheenvuoroissa kansalaisista huolehtiminen nähtiin lähestulkoon lainsäätäjien velvollisuutena, joten paternalismin harjoittaminen koettiin hyväksyttäväksi.

5.1.4 Ei ole syytä muuttaa alkoholipolitiikan suuntaa

Oman kategoriansa uuteen lakiin kohdistetusta kritiikistä muodostivat puheenvuorot, joissa vastustettiin ruokakaupoissa myytävien tuotteiden enimmäisvahvuuden nostoa vedoten siihen, ettei hallituksen esityksessä ole yksinkertaisesti esitetty riittäviä perusteita hyvin toimivan alkoholipoliittisen linjan muuttamiselle.

Jotkut lakiesitykseen kriittisesti suhtautuneet viittasivat puheenvuoroissaan Suomessa viime vuosina vallalla olleeseen trendiin, eli alkoholin kokonaiskulutuksen vähenemiseen. Kokonaiskulutuksen kääntyminen laskuun 2000-luvun alun korkean kulutuksen vuosien jälkeen on ollut selkeä muutos suomalaisten alkoholinkäytössä. Mäkelän ja Härkösen (2017, 513) mukaan alkoholin kulutuksen laskua on selitetty muun muassa lukuisilla alkoholiverotukseen tehdyillä korotuksilla sekä Suomea vaivanneella taloudellisella laskusuhdanteella. Alkoholin kokonaiskulutus oli huipussaan 2000-luvun alkuvuosina, mutta vuodesta 2007 vuoteen 2016 kulutus väheni 15 prosenttia. Alkoholiverotusta on korotettu tuona ajanjaksona viidesti.

Ote 15. Edustaja Sarkomaa täällä viittasi siihen hyvään kehitykseen, mikä meillä viime vuosina on alkoholin kulutuksen suhteen varsinkin nuorten osalta. Sehän on nimenomaan sen ansiota, että meillä on vuodesta 2008 lähtien toteutettu viisi veronkorotusta ja mainonnan rajoitus. Nyt tätä hyvää kehitystä ei pitäisi vaarantaa vaan mieluummin edetä siihen suuntaan, mikä hallituksen esityksessä todetaan, eli tehokkainta olisi alkoholijuomien alkoholipitoisuuden alentaminen.

Monissa puheenvuoroissa käytetty perustelu alkoholipolitiikan ennallaan säilyttämiselle oli se, että alkoholin kokonaiskulutus oli jo kääntynyt laskuun Suomessa. Koska kokonaiskulutus oli ollut jo useamman vuoden ajan laskussa, ei tulisi tehdä muutoksia, jotka voisivat sotkea suotuisaa kehitystä. Näissä puheenvuoroissa tuotiin esiin alkoholipolitiikan onnistumisia – kulutuksen laskusuhdanne on osoittanut alkoholin hinnan vaikuttavan kulutukseen. Koska hallituksen esityksen ennustettiin sellaisenaan toteutuessaan alentavan alkoholin hintaa, sen uskottiin voivan tuhota viime vuosien myönteisen kehityksen.

Jotkut kansanedustajat vaikuttivat pitävän alentunutta kulutusta juuri alkoholipoliittisten toimenpiteiden ansiona, mikä viittasi siihen, etteivät he nähneet kulutuksen laskusuhdannetta niinkään merkinä suuremmasta kulttuurisesta muutoksesta. Kulutuksen lasku olisi siis ensisijaisesti seurausta alkoholin kallistumisesta, eikä siitä että kansalaisten tavoissa käyttää alkoholia olisi tapahtunut merkittäviä muutoksia. Kun vähentynyttä kulutusta selitetään alkoholipoliittisilla toimenpiteillä, tulkitsemisen sen tarkoittavan samalla myös sitä, että kuluttajien katsotaan toimivan ostopäätöksissään melko ennalta-arvattavasti. Jos kulutuksen laskua voidaan selittää ennen kaikkea alkoholin kallistumisella, saman logiikan mukaan hintojen muutokset päinvastaiseen suuntaan kääntäisivät kansalaisten ostokäyttäytymistä toiseen suuntaan. Katson siis ettei näissä puheenvuoroissa vaikuttanut olevan vielä suurta uskoa siihen, että suomalaisten suhtautuminen alkoholiin olisi vielä muuttunut ainakaan merkittävästi. Jos hinnan ja saatavuuden oletetaan vaikuttavan merkittävästi kulutukseen, olisi niiden kontrollointi jatkossakin olennaista haittojen hillitsemisen kannalta. Alkoholille olisi siis oletettavasti kysyntää kansalaisten keskuudessa, joten lainsäädäntöä luodessa ei tulisi luottaa liikaa siihen, että suomalaisten kiinnostus alkoholin käyttämiseen olisi ainakaan suuremmassa laskussa, vaikka kokonaiskulutus onkin laskenut. Toisaalta on ymmärrettävää, että osa puhujista näki vähentyneen kulutuksen olevan merkki alkoholipolitiikan toimivuudesta, sillä on kiistaton tosiasia, että kokonaiskulutuksen lasku on toteutunut samanaikaisesti veronkorotusten kanssa.

Useissa edustajien puheissa tuli siis selvästi esiin ajatus siitä, että sitä mikä toimii, ei pitäisi lähteä tarkoitushakuisesti muuttamaan, koska muutosten seuraukset voisivat olla arvaamattomat. Kuten jo aiemmin totesin, yritysten toimintaedellytysten helpottamista ja muuta byrokratian vähentämistä ei nähty huonoina uudistuksina, eivätkä sellaiset uudistukset herättäneet ainakaan lähetekeskustelun puheenvuoroissa lainkaan vastarintaa. Enimmäisvahvuutta koskevassa keskustelussa haluttomuus hyväksi ja toimivaksi koetun käytännön muokkaamiseen nosti kuitenkin selvästi päätään, sillä muutosten uskottiin sabotoivan aiemmalla alkoholipolitiikalla saavutetut asiat.

Erityisesti nuorten kulutustottumuksissa havaitut muutokset saivat paljon huomiota lähete keskustelussa, ja niihin viittasivat puheenvuoroissaan niin lakiesityksen puoltajat kuin kriitikotkin. Tämä johtunee siitä, että vaikka koko väestön kokonaiskulutus on ollut laskussa, etenkin nuorten vähentynyt kulutus on ollut selvä trendi. Myös nuorten kulutuksen lasku tulkittiin joissakin puheenvuoroissa signaalina alkoholipolitiikan onnistumisesta, ja myös tällä ilmiöllä pyrittiin perustelemaan sitä miksi saatavuuteen ei tulisi puuttua. Kuten luvussa 5.1.3 mainitsin, joillekin edustajille juuri nuorten suojeleminen alkoholihaitoilta vaikutti olevan eräs keskeinen peruste sille miksi myytävän alkoholin enimmäisvahvuuteen ei tulisi puuttua. Jotkut puhujat toivat esiin sitä, että olisi valitettavaa, mikäli uusi laki johtaisi myönteisen kehityksen katkeamiseen, ja nuorten kulutus alkaisikin lisääntyä.

Keskeistä pohjoismaisen linjan saavutuksia sivunneelle puheelle oli – puhuttiinpa sitten nuorten tai vanhempien kulutuksesta – että alkoholipolitiikka nähtiin ainakin suurimmaksi osaksi onnistuneena yksilöiden kannalta. Yksilöiden kannalta alkoholipolitiikka nähtiin näissä puheenvuoroissa melko positiivisessa sävyssä, ja puheissa korostuivat alkoholipolitiikalla saavutetut asiat. Alkoholipoliittisten rajoitusten negatiiviset vaikutukset yksilönvapauteen eivät saaneet näissä puheenvuoroissa samalla tavalla huomiota kuin liberaalimpaa alkoholipolitiikkaa puoltaneissa puheissa.

Puhuttaessa alkoholin kulutuksen vähenemisestä on olennaista huomioida kulutuksen laskun olleen ilmiönä voimakkaampi nuorten ikäluokkien keskuudessa. Tutkimusten mukaan erityisesti alaikäisten raittius on lisääntynyt, ja heidän kulutuksensa on vähentynyt jo kauan, mutta täysi-ikäisyyden saavuttaneiden kulutus on ollut samankaltaisempaa muun aikuisväestön kanssa (Raitasalo & Simonen 2011, 19–27; Lintonen & Härkönen & Raitasalo & Härkänen & Mäkelä 2016, 659). Alaikäisten kulutustottumukset ovat siis kehittyneet eri tavalla kuin muun väestön. Vaikka muun väestön alkoholin kulutus kääntyi nousuun vuoden 2004 veronalennusten myötä, alaikäisten kulutus ei tuolloinkaan lisääntynyt. 2000-luvun alkupuolella alaikäisten raitistuminen ei vielä näkynyt täysi-ikäisten nuorten käyttäytymisessä, vaan he nauttivat alkoholia kuin muutkin aikuiset. 2010-luvulla on alkanut kuitenkin näkyä merkkejä myös nuorten aikuisten alkoholinkäytön ja humalajuomisen vähentymisestä. (Tigerstedt & Mäkelä & Karlsson 2018, 252.) Alaikäisten kulutus on laskenut jo 1990-luvun lopulta saakka, mutta tullut ilmiönä vasta 2010-luvulla osaksi suomalaista julkista keskustelua. Suomalaisten alaikäisten vähentynyttä käyttöä on selitetty muun muassa sillä, että alkoholin hankinta on tullut vaikeammaksi, vanhemmat ovat paremmin selvillä lastensa edesottamuksista, ja alkoholin käyttö on menettänyt merkitystään osana sosiaalisten suhteiden ylläpitoa. (Raitasalo & Simonen & Tigerstedt & Mäkelä & Tapanainen 2018)

Ote 16. Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa kansanterveys on pitkään ollut yksi alkoholipolitiikan kulmakivistä. Suomi valitsee nyt erilaisen suunnan kuin naapurimaat. Ajatteleeko hallitus, että suomalaiset olisivat nyt jotenkin viisastuneet alkoholinkäytön suhteen?

Alkoholipoliittisen linjan ennallaan säilyttämistä perusteltiin myös vertaamalla Suomea muihin maihin. Jotkut yksittäiset edustajat ottivat esiin Ruotsin ja Norjan, ja ihmettelivät miksi Suomen pitäisi tehdä irtiotto naapurimaiden linjasta. Suomen toivottiin siis pitävän kiinni omasta verrattain tiukasta alkoholipolitiikastaan Ruotsin ja Norjan tapaan, eikä Suomen harjoittaman politiikan tulisi kadottaa keskeistä olemustaan, eli kansanterveyden suojelemisen pitämistä etusijalla. Tutusta linjasta poikkeaminen nähtiin siis tarpeettomana irtiottona perinteisestä pohjoismaisesta linjasta.

Ote 17. Euroopan unionin jäsenmaissa alkoholipolitiikkaa on pääsääntöisesti kiristetty 2000-luvulla — on tehty 69 rajoittavaa toimenpidettä ja 19 alkoholin saatavuutta liberalisoivaa toimenpidettä. Valmisteilla oleva alkoholilainsäädännön kokonaisuudistus liberalisoi alkoholin tarjontaa Suomessa. Suomi kulkee siis väärään suuntaan. Tarvitsemme nyt käsittelyssä olevaa alkoholilain kokonaisuudistusta, mutta siten, että myydyin ja käytetyn alkoholin kokonaismäärä ei kasva vaan että tuetaan yrittäjyyttä ja vähennetään byrokratiaa.

Vertailut eivät jääneet naapurimaihin, vaan joissakin puheissa tuotiin esiin myös sitä, ettei muissakaan Euroopan maissa olla juurikaan suunnittelemassa kevennyksiä alkoholipolitiikkaan, vaan trendinä on pikemminkin alkoholipolitiikan kiristäminen. Koska muuallakaan ei olla lieventämässä myyntiin kohdistuvia rajoituksia, Suomen ei pitäisi kulkea vastavirtaan ja poiketa muista maista. Esimerkiksi otteen 17 puhuja katsoo, ettei alkoholipolitiikan liberalisointi olisi linjassa muissa EU-maissa tapahtuvien kehityskulkujen kanssa. Koska rajoittavat toimenpiteet ovat olleet viime vuosina yleisempiä kuin liberalisoivat, ei Suomen tulisi lähteä keventämään alkoholin saatavuutta koskevaa lainsäädäntöä. Näissä puheenvuoroissa Suomen toivottiin siis suhteuttavan omat ratkaisunsa siihen mitä muut tekevät, ja ennen kaikkea siihen, mitä samankaltaista alkoholipolitiikkaa toteuttaneet naapurimaat tekevät.

Alkoholipolitiikan vapauttamisen tarpeettomuutta sivuttiin myös yksittäisissä puheenvuoroissa, joissa muistutettiin alkoholin hankkimisen olevan Suomessa hyvin helppoa voimassa olleen alkoholilainkin puitteissa. Vaikka vahvempia juomia ei tuotaisikaan päivittäistavarakauppoihin, kaupoissa olisi silti laaja valikoima alkoholituotteita kuluttajien saatavilla, ja lisäksi Alkolla on koko maan kattava myymäläverkostonsa. Alkoholin saatavuuden helppoudesta huomauttaneet katsoivat siis saatavuuden parantamisen olevan perustetonta, koska he eivät kokeneet alkoholin hankkimisen olevan Suomessa muutenkaan kohtuuttoman vaikeaa. Koska vahvempien alkoholijuomien hankkiminen on keskimäärin melko vaivatonta niitä haluaville, olisi heidän mukaansa perusteltua, ettei niiden saatavuutta helpotettaisi, koska rajoitteilla voidaan kuitenkin vähentää yhteiskunnallisia ongelmia.

Ote 18. Lähtisin siitä, että kannattaa asettaa ehkä kolme kysymystä aluksi: Onko meillä Suomessa alkoholiongelmia? Vastaus on kyllä. Onko meillä vaikeuksia saada alkoholia ja olutta ostettua tänä päivänä? Vastaus on ei. Onko meillä suuri yhteiskunnallinen tarve uudistaa alkoholilakia niin, että kysyntä lisääntyy? Minun mielestäni vastaus siihenkin on ei.

Otteen 18 puhuja vetoaa siihen, ettei alkoholin tarjonnan lisääminen ole perusteltua, koska alkoholin hankkiminen on jo valmiiksi helppoa, ja koska alkoholi aiheuttaa käyttäjilleen haittoja. Tämä on selvä kannanotto sen puolesta, ettei alkoholin kysyntää tulisi jättää täysin markkinoilla ratkaistavaksi, vaan valtion tulisi pyrkiä omilla toimillaan vaikuttamaan alkoholin tarjontaan ja sitä kautta kulutukseen. Kuluttajien tarpeiden tyydyttäminen ei tulisi olla ensisijaista, vaan alkoholipolitiikassa tulisi löytää tasapaino, jossa huomioitaisiin myös alkoholista aiheutuvat ongelmat. Tämän kaltaiset puheenvuorot ovat esimerkki puheesta, jossa alkoholiin suhtaudutaan toisin kuin suurimpaan osaan muista markkinoilla myytävistä tuotteista. Kulutusta ja voittoja ei olla halukkaita kasvattamaan loputtomiin, vaan saatavuutta ollaan valmiita rajoittamaan haittojen vähentämiseksi.

Ote 19. Niin kuin puheenvuorossani totesin, niin se merkitsee sitä, että Alkon vähittäismyyntimonopoli, joka meillä on jäljellä, on suuressa vaarassa EU-näkökulmasta sen tähden, että se on perusteltu 94 komissiolle vain terveysperustein — vain ja ainoastaan terveysperustein. Nyt kun terveysperusteet heitetään toisarvoisiksi jopa hyvinkin voimakkaasti ja elinkeinopolitiikka otetaan tilalle, niin se on tie, joka johtaa Alkon vähittäismonopolin murtumiseen. Väitän näin. Tällä tiellä uskon, että 5—10 vuoden kuluttua Suomessa ei ole enää Alkon monopolia.

Puhuttaessa hallituksen suunnittelemista uudistuksista nousi esiin luonnollisesti myös kysymys Alkon tulevaisuudesta. Jotkut edustajat ilmaisivat huolensa jopa monopolijärjestelmän mahdollisesta kuolemasta, mikäli vahvempia juomia alkaisi siirtyä 5,5-prosenttisten juomien jälkeen lisää päivittäistavara-kauppoihin. He vaikuttivat olevan huolissaan Alkon tulevaisuudesta, ja toivat esiin sitä, että Alkon aseman säilyttäminen vahvana olisi tärkeää myös tulevaisuudessa, sillä Alko on keskeinen osa suomalaisen alkoholipolitiikan toteuttamista.

Alkon mureneminen olisi sinänsä hyvin radikaali muutos, jonka vaikutuksia alkoholin kulutukselle olisi vaikea arvioida. Uusi alkoholilaki ei sinänsä ollut muuttamassa olennaisesti Alkon asemaa, sillä olutta vahvemmat juomat säilyisivät jatkossakin Alkojen hyllyillä. Keskustelussa kuitenkin tuotiin esiin myös sitä, että koska Alkon monopoli on saanut EU:lta oikeutuksensa sen kansanterveydellisen tehtävän vuoksi, alkoholipolitiikan keventäminen voisi johtaa siihen että monopolin asema voisi olla uhattuna.

Vaikutti siltä, ettei Alkon olemassaolon oikeutusta varsinaisesti kyseenalaistettu lähete keskustelussa. Useampi puhuja toi esiin Alkon hyödyllisyyden, eikä liberaalimpaa politiikkaakaan kannattaneissa puheenvuoroissa tuotu ainakaan näkyvästi esiin halua luopua Alkosta, joten että monopolijärjestelmällä oli lähete keskustelun perusteella vahva kansanedustajien tuki. Tulkitsen

Alkoa sivunneen puheen olleen suureksi osaksi huolestunutta puhetta Alkon tulevaisuudesta, ja siitä, millaiseen suuntaan suomalainen alkoholipolitiikka tulisi jatkossa kehittymään. Lähetekeskustelussa puhuttiin hyvin vähän vaikkapa viinien tuomisesta ruokakauppoihin, mutta arvioin kansanedustajien tiedostaneen puheenvuoroissaan sen, että alkoholipolitiikan kevennyksiä voitaisiin tehdä jatkossakin. Vaikka keskustelussa siis puhuttiin ensisijaisesti siitä millainen alkoholilaki Suomessa tulisi astua voimaan vuonna 2018, katson että alkoholin myyntiä koskevassa keskustelussa otettiin samalla kantaa myös siihen, millaiseen suuntaan alkoholipolitiikan tulisi jatkossa suuntautua.

5.2 Luonteeltaan liberaalit näkemykset

5.2.1 Alkoholikulttuuria tulisi kehittää eurooppalaisemmaksi

Vaikka lähetekeskustelussa ilmeni paljon kriittistä suhtautumista pyrkimyksille vapauttaa alkoholin myyntiä, pidettiin siinä myös lukuisia puheenvuoroja, joissa toivottiin muutoksia alkoholipolitiikan henkeen. Eräs useissa puheenvuoroissa esiin tullut toive koski alkoholikulttuurin muuttamista eurooppalaisemmaksi. Toive suomalaisten juomatottumuksien muuttamisesta tuli mainituksi useaan otteeseen, ja vaikutti siltä, että monet kansanedustajat kokivat niin kutsuttujen eurooppalaisten piirteiden tuominen suomalaiseen alkoholikulttuurin tavoittelemisen arvoiseksi asiaksi.

Ote 20. Edustaja Rehula kysyi eurooppalaisesta juomakulttuurista, ja se on tietenkin laaja asia. Siihen kulttuuriin liittyy muitakin asioita kuin juominen, eikä varmaan sellaista lakia voida säätää, että Suomeen nyt tulee eurooppalainen juomakulttuuri. Kuitenkin tämän prosessin, tämän vapautumisen lopputulos voisi esimerkiksi olla sellainen, että meillä voisi olla — olisipa sitten tai ei — aivan mitä tahansa juomia vaikka ruokakaupassa, eikä siitä seuraisi kansallista katastrofia eikä pelättäisi, että maa nielee.

Ote 21. Minä uskon, että kaikki ovat varmaan tässä salissa samaa mieltä siitä, että tavoite olisi siirtyä kohti eurooppalaisempaa kulttuuria. Minä olen tästä tavoitteesta samaa mieltä, ja onkin hyvä arvioida, miten hallitus itse näkee, mihin suuntaan kulutus tulee menemään. Yksi mittari tätä arvioida on se, siirtyykö kulutus kodeista ja kaduilta ravintoloihin. Jos näin tapahtuu, mielestäni se on hyvä tavoite.

Useammassa puheenvuoroissa esitettiin mainintoja eurooppalaisesta kulttuurista, ja peräänkuulutettiin alkoholipolitiikkaa, joka voisi tuoda suomalaiseen alkoholikulttuuriin lisää eurooppalaisia vivahteita. Käydyssä keskustelussa eurooppalaiseen kulttuuriin vaikutettiin yhdistävän ennen kaikkea maltillinen ja nautiskeleva tapa käyttää alkoholia, eli se nähtiin tavallaan humalahakuisen juomatavan vastakohtana. Siinä missä humaltumiseen johtavassa tavassa juoda alkoholia harvemmin nähdään mitään positiivista, eurooppalaiseen juomatapaan suhtauduttiin useissa puheenvuoroissa melko myönteisesti.

Eurooppalaiseen kulttuurin vaikutettiin liittävän myös ravintoloissa tapahtuva alkoholin käyttö kotona juomisen sijaan, ja alkoholinkäytön siirtäminen kohti ravintoloissa tapahtuvaa kulutusta nähtiin toivottavana. Yleisesti ottaen eurooppalaisesta alkoholikulttuurista piirtyi lähetekeskustelussa epämääräinen kuva. Se vaikutti olevan jotain, jota Suomeen tulisi yrittää saada, mutta sen tarkemmasta sisällöstä ei ollut selkeää, jaettua kuvaa. Vaikutti siltä että eurooppalainen kulttuuri näyttäytyi pikemminkin unelmana, jota kohti Suomen toivottaisiin ottavan askelia. Huomionarvoista joissakin Suomea ja muuta Eurooppaa koskevissa vertailuissa oli eurooppalaisten alkoholin käytön esittäminen melko ongelmattomassa valossa, jolloin eurooppalaisesta kulttuurista helposti muodostuu eräänlaiseen unelmaan rinnastettavissa oleva tila, jonne suomalaistenkin tulisi päästä muiden eurooppalaisten tapaan. Eurooppalainen tapa käyttää alkoholia nähtiin tulkintani mukaan jossain määrin ongelmattomampana kuin suomalaisen kulttuuriin yhdistetty tapa nauttia suuria määriä alkoholia kerralla.

Eurooppalaisen alkoholikulttuurin käsite voidaan kuulijasta riippuen ymmärtää erilaisin tavoin, ja lienee kokonaan oma kysymyksensä mitä eurooppalaisella tavalla käyttää alkoholia yleisellä tasolla tarkoitetaan. Eurooppalaiselle alkoholikulttuurille ei ole olemassa yhtenäistä määritelmää, ja sillä voidaan tarkoittaa eri asioita, mutta suomalaisessa alkoholikeskustelussa sillä on yleensä tavattu viitata tietynlaiseen tapaan käyttää alkoholia. Mustosen, Mäkelän, Metson ja Simpuran (2001, 265–266) mukaan EU-maiden juomatavat ovat tulleet samankaltaisemmiksi, mutta ei ole havaittu jonkinlaista yhtenäistä eurooppalaista tapaa käyttää alkoholia. Suomessa eurooppalaisen juomatavan ihanne on kuitenkin tavanomaisesti nähty samankaltaisena kuin eteläisen Euroopan viinimaihin yhdistetty tapa käyttää alkoholia. Monien suomalaisten mielikuvissa Etelä-Euroopassa käytetään alkoholia lähinnä pieninä annoksina kerrallaan aterioiden yhteydessä. Humaltumista vältetään ja sitä pidetään sosiaalisesti tuomittavana. Suomalaisten silmissä eurooppalaisessa kulttuurissa alkoholin on tavattu nähdä olevan luonteva osa arkea, kun taas Suomessa alkoholia käytetään lähinnä erityisissä tilanteissa, mutta suurempina kerta-annoksina. Myös Hellmanin ja Karlssonin mukaan (2012, 58) ajatus suomalaisten juomatapojen muuttamisesta eteläeurooppalaisiksi on ollut jo pitkään läsnä alkoholia koskevassa keskustelussa, joten kyse ei ole uudesta asiasta. Ajatus kulttuurin muuttamisesta vähemmän humalahakuiseksi, ja kohti pienempiä annosmääriä on ollut jo pitkään keskeinen osa pohjoismaista unelmaa erilaisesta alkoholikulttuurista. Tällöin alkoholilla olisi yhä oma paikkansa arjessa, mutta sitä ei käytettäisi niinkään juopumistarkoituksessa. Katson että näitä jo aiempien vuosikymmenten alkoholikeskusteluista tuttuja piirteitä näkyi selvästi myös vuoden 2017 kontekstissa. Monista Eurooppaan viitanneista puheista välittyi unelma alkoholin käyttämisestä

tavalla, johon alkoholiin liitetyt lieveilmiöt eivät kuuluisi, vaan alkoholi olisi pikemminkin luonnollinen osa arkea.

Aineiston perusteella eurooppalaisen kulttuurin saapuminen Suomeen näyttäytyi kansanedustajien mielissä toivottavana asiana, mutta toisaalta puheenvuoroissa ei aina esitetty konkreettisia keinoja sille, kuinka Suomeen voitaisiin luoda tällainen kulttuuri. Osa eurooppalaisempaa kulttuuria kaivanneista edustajista jakoi kuitenkin näkemyksiä siitä, kuinka Suomessa voitaisiin siirtyä kohti eurooppalaisia juomatapoja. Näiden puheenvuorojen perusteella eräs olennaisin toimenpide kulttuurin eurooppalaistamiseksi olisi alkoholipoliittisten rajoitusten asteittainen purkaminen, ja kansalaisten valinnanvapauden lisääminen. Lisäksi huomattavan moni puhuja toivoi toteutettavan toimenpiteitä, jotka ohjaisivat ihmisiä käyttämään enemmän alkoholia ravintoloissa.

Vaikka Euroopan suuntaan viitattiin etenkin alkoholilakiin myönteisesti suhtautuneiden joukossa, on tärkeää huomioida, että toiveita eurooppalaiseksi kutsutusta, maltillisemmasta juomatavasta oli myös lakia kritisoineiden joukossa. Kansanedustajien keskuudessa vaikutti olevan siis pitkälti jaettu ymmärrys siitä, että suomalaisten alkoholinkäyttöä olisi hyvä muuttaa vähemmän humaltumista tavoittelevaksi.

Jotkut puhujat argumentoivat alkoholipolitiikan keventämisen puolesta vedoten siihen että alkoholin parempi tarjonta voisi vaikuttaa suomalaiseen alkoholikulttuuriin positiivisesti. Kun myynnin rajoituksia purettaisiin järjestelmällisesti, alkoholi ei näyttäytyisi kansalaisten silmissä enää niin erityisenä tuotteena, ja alkoholista voisi tulla luonnollisempi osa arkea eurooppalaisen kulttuurin hengessä. Valtio voisi siis edesauttaa kulttuurin muutosta tuomalla vahvempia juomia paremmin kulkuttajien tarjolle.

Ote 22. Olemme mystifioineet alkoholia ja sen saatavuutta ja tehneet siitä sellaisen kielletyn hedelmän, jota on niin vaikea tavoitella mutta sitten niin ihana saada käsiinsä. Jos, puhemies, haluamme päästä kohti yleiseurooppalaista tilannetta, meidän pitää edetä hitaasti ja vastuullisesti mutta johdonmukaisesti, määrätietoisesti tätä kivistä polkua pitkin. Ja sillä polulla olemme olleet itse asiassa jo melkein 50 vuotta, sen jälkeen kun keskiolut vapautettiin maitokauppoihin ja vuonna 95 tuontikiintiöt melkein vapautettiin täysin. Vai olemmeko me suomalaiset jotenkin geneettisesti kykenemättömiä suhtautumaan normaalisti alkoholiin tai tuomittuja tämmöiseen elinkautiseen epämukavuuteen alkoholin suhteen? Enpä nyt usko.

Puheissa esiintyi siis viittauksia siihen, että saatavuuden säännöstelyyn perustunut alkoholipolitiikka on hidastanut kulttuurin kehittymistä muun Euroopan kaltaiseksi. Tämän argumentin mukaan alkoholista on muodostunut Suomessa kielletty hedelmä, johon ei osata suhtautua luonnollisella tavalla. Kielletyn hedelmän maine taas on johtanut siihen, että alkoholi nähdään tuotteena, jota käytetään vain erityisissä tilanteissa ja silloinkin humalahakuisesti. Kielletyn hedelmän mielikuva

voisi poistua, mikäli alkoholijuomia olisi helpompaa hankkia, ja näin ollen kulttuuri eurooppalaistuisi. Suomalaisetkin voisivat siis olla muiden eurooppalaisten kaltaisia, mikäli vain saisivat mahdollisuuden kehittyä sellaisiksi. Kuten otteen 22 puhuja viittaa, suomalaiset eivät eroa perustavanlaatuisella tavalla muista eurooppalaisista, joten Suomessakin voitaisiin harjoittaa kevyempää alkoholipolitiikkaa. Koska suomalaisilla ei ole sen enempää ongelmaa alkoholin käyttämisen kanssa kuin muillakaan, kansalaisten toimia alkoholin käyttäjinä ei tulisi rajoittaa, vaan heitä kohtaan tulisi osoittaa enemmän luottamusta. Lainsäätäjien tulisi siis luottaa kansalaisten kykyyn kehittyä muiden eurooppalaisten kaltaiseksi, ja tätä kehitystä tukisi alkoholin parempi tarjonta.

Ote 23. Esimerkiksi Alkon aukioloaikoja lisätään: kello yhdeksään saavat Alkot olla auki. Minkä takia? Sen takia, että haluamme edistää illalliskulttuuria, että haetaan se viinapullo sieltä Alkosta. Eli voidaan myöskin ajatella, että vapauttamalla alkoholikulttuuri muuttuu. Näin lukee tässä hallituksen esityksessä.

Liberaalissa, kuluttajan vapautta kunnioittavassa puheessa juuri vapauden lisääminen näyttäytyi ratkaisuna alkoholihaittoihin. Esimerkiksi otteen 23 puhuja vaikuttaa uskovan siihen, että saatavuutta parantamalla valtio voi vaikuttaa myönteisesti kansalaisten illalliskulttuurin kehittymiseen. Tämä on tyypillinen esimerkki vapauden myönteisiä vaikutuksia korostaneesta puheesta - kun alkoholin myynnin sääntely ei olisi niin voimakasta, juomakulttuuri voisi kehittyä hiukan eurooppalaisemmaksi. Kansalaisten suhde alkoholiin tulisi arkipäiväisemmäksi, ja alkoholia nautittaisiin kerralla pienempiä määriä. Kyse ei siis niinkään ole siitä että valtion tarvitsisi pyrkiä eliminoimaan alkoholin kulutusta, vaan saada ihmiset käyttämään alkoholia järkevästi jotta alkoholihaitat jäisivät vähäisemmiksi. Katson, ettei tällaisessa puhettavassa alkoholia itseään ei niinkään nähdä ongelmana, vaan ongelman voidaan nähdä olevan pikemminkin yksilöiden tavassa käyttää sitä sopivalla tavalla. Yksittäisissä puheissa tuotiin esiin myös sitä, ettei pohjoismainen alkoholipolitiikka ole onnistunut poistamaan Suomesta alkoholiongelmia, joten alkoholipolitiikassa voitaisiin yhtä hyvin kokeilla jatkossa toisenlaisia keinoja. Logiikka oli siis se, että koska paternalistinen alkoholipolitiikka ei ole onnistunut muuttamaan suomalaisten kulutusta maltillisemmaksi, olisi perusteltua kokeilla toisenlaista, suurempaan yksilönvapauteen nojaavaa lähestymistapaa. Tällainen puhe poikkesi selvästi edellisessä alaluvussa mainitsemastani puhettavasta, jossa vastustettiin uutta lakia vedoten juuri Suomessa toteutetun alkoholipolitiikan onnistumisiin.

Sääntelyn keventämisen näkeminen ratkaisuna Suomessa esiintyviin alkoholiongelmiin ei ole uusi ajatus. Piispan (1997, 25) mukaan liberaalimman alkoholipolitiikan kannattajille tyypillinen argumentti on ollut se, että alkoholin myynnin vapauttaminen veisi suomalaista alkoholikulttuuria pois humalahakuisesta juomisesta ja kansan juomatavat muuttuisivat sivistyneemmiksi. Kun valtio

lopettaisi kansalaistensa liiallisen holhoamisen, yksilöt oppisivat ottamaan vastuuta omasta juomisestaan. Sallivamman lainsäädännön myötä alkoholista tulisi myös luonnollisempi osa arkea, ja mystiikka ”kielletyn” alkoholin ympärillä hälvenisi. Alkoholipolitiikan vapauttaminen on nähty näissä liberaaleissa mielipiteissä käytännössä välttämättömäksi Suomen alkoholikulttuurin kehittymisen kannalta.

Alkoholipolitiikan liberalisointia kannattaneet puheenvuorot jäivät lähetekeskustelussa haittoihin keskittyneen puheen varjoon, mutta oli selvästi havaittavissa, etteivät kaikki kansanedustajat uskoneet alkoholipolitiikan ennallaan pitämisen olevan oikea ratkaisu tilanteeseen. Osa puhujista huomautti yhteiskunnallisen kehityksen olleen sellaista, että aika olisi kypsä alkoholipolitiikan liberalisoinnille, eikä vanhoista rajoitteista kiinni pitäminen olisi enää tarpeen. Liberalisoinnin puolesta argumentoitiin viitaten muun muassa kansanedustajia ilahduttaneeseen kehityskulkuun – nuorten alkoholin kulutuksen vähenemiseen.

Ote 24. On syytä kuitenkin katsoa esimerkiksi meidän nuorisoa, minkälainen suhde heillä tällä hetkellä on alkoholiin ja alkoholin kulutukseen ja siihen käyttäytymiseen. Kyllä meidän pitää uskoa siihen, että tämä kansa viisastuu. Ja tähän kansaan pitää luottaa, eikä pidä kielloin ja rajoituksin mennä eteenpäin ja vahvistaa sitä kielletyn hedelmän makua, joka näissä puheenvuoroissa täällä on ollut esillä.

Ote 25. Kun pysytään siinä tutkitussa tiedossa, jota ministerikin tässä keskustelun aluksi peräänkuulutti, niin voidaan tilastoista katsoa, että nuorison alkoholinkäyttö on vähentynyt koko 2000-luvun. Näin on aina ollut ihan riippumatta siitä, millaisia päätöksiä milloinkin tässä salissa on alkoholipolitiikkaan tehty. Nuoriso siis ryyppää koko ajan vähemmän ja vähemmän, ja tulevaisuudessa emme ehkä tässä asiassa enää poikkea muista sivistyskansoista ja voimme vapauttaa alkoholin myyntiä pois tältä holhouslinjalta. Mutta ihan vielä sen aika ei kuitenkaan ehkä ole, sillä oma sukupolveni ei ole yhtä fiksum kuin nuoriso ja suurimmat ongelmat — tämä on pakko tunnustaa — ovat suurten ikäluokkien tai, voisiko sanoa, tässä tapauksessa kosteiden ikäluokkien parissa.

Siinä missä lakiesitystä kritisoineet vaativat enimmäisvahvuuden säilyttämistä ennallaan nuorten vähenevän kulutuksen tukemiseksi, prosenttien nostoa kannattaneet puolestaan näkivät nuorten olevan edelläkävijöitä, jotka esimerkillään osoittavat suomalaisen alkoholikulttuurin alkaneen muuttua. Näiden lakiin myötämielisemmin suhtautuneiden puheissa nuorissa havaittu kehityskulku tulkittiin merkinä kulttuurin muuttumisesta eikä tiukentuneen alkoholipolitiikan ansiona. Kyse olisi siis näiden näkemysten perusteella orastavasta alkoholikulttuurin muutoksesta. Nuorten toiminta ilmentäisi kulttuurillista muutosta, joka todennäköisesti tarkoittaisi sitä, etteivät suomalaiset enää tulevaisuudessa käyttäisi alkoholia niin runsaita määriä kuin menneinä vuosikymmeninä.

Mikäli kulttuuri olisi vähitellen muuttumassa, ja suomalaisten luonnollinen alkoholin kulutus täten vähenemässä, alkoholipolitiikkaakin voitaisiin tämän logiikan perusteella muuttaa. Jos kansalaisilla

ei olisi intressejä käyttää alkoholia samassa mittakaavassa kuin ennen, saatavuutta ei enää tarvitsisi rajoittaa niin kuin Suomessa on totuttu. Mikäli yksilöiden käytöksen ei nähdä olevan seurausta alkoholipolitiikasta, tarvetta saatavuutta rajoittavalle politiikalle on helppo kyseenalaistaa. Yksilöistä lähtevää muutosta korostava puhe eroaakin luonteeltaan valtion roolia korostavasta puheesta siinä, ettei kontrolloivaa alkoholipolitiikkaa nähdä niin tärkeäksi lopputuloksen kannalta. Jos yksilöiden oletetaan muuttavan oma-aloitteisesti toimintaansa, valtion ei tarvitsisi pyrkiä ohjailemaan heitä paternalistisin keinoin, vaan muutokset kulutuksessa olisivat ennen kaikkea seurausta ihmisten omasta halusta toimia toisin kuin ennen.

Nuorten kulutuksen vähentymistä korostaneiden puhujien keskeinen viesti vaikutti siis olevan, että koska alkoholin kulutus on vähenemässä, voitaisiin tätä suuntausta tukea keventämällä säätelyä ja osoittamalla luottamusta viisastunutta kansaa kohtaan. Paternalismia ei tällöin nähtäisi niinkään ratkaisuna kansalaisten ohjaamiseen, vaan olennaisempaa olisi kunnioittaa kansalaisten autonomiaa, ja luottaa heidän kykyynsä tehdä henkilökohtaisia valintoja. Tosin esimerkiksi otteen 25 puhuja huomauttaa, että vaikka nuorison kehitys on ollut myönteistä, vanhemmissa ikäluokissa alkoholia kulutetaan edelleen paljon, ja tämän vuoksi aika ei välttämättä olisi vielä kypsä suuremmille muutoksille, vaikka hän itse toivookin holhouksen päättymistä. Tällöin olennaisempi kysymys on kenties se, kuinka aikuisia voitaisiin ohjata muuttamaan käytöstä nuorten tapaan. Joka tapauksessa näille pohjavireeltään liberaaleille puheenvuoroille oli tyypillistä optimistinen käsitys tulevaisuudesta - suomalaisten kykyyn vähentää alkoholinkäyttöään uskottiin.

Ote 26. Alkoholin käyttämistä emme pysty tämän salin lainsäädännöllä kovin paljon muuttamaan parempaan suuntaan, jos kodeissa tämä kasvatustehtävä laiminlyödään. Totta kai sitä kasvatustehtävää tehdään myös kouluissa ja päiväkerhoissa ja vaikka missä, mutta jos kodit laiminlyövät kasvatusvelvollisuuden, niin ei alkoholilainsäädännöllä kovin paljoa enää voida siihen vaikuttaa. Elikkä tässä asiassa isän ja äidin hyvät esimerkit ovat se ainoa tie, jolla voimme mennä eteenpäin.

Keskustelussa esiintyi myös otteen 26 kaltaisia yksittäisiä puheenvuoroja, joissa viitattiin kasvatuksen tai valistuksen olevan tarpeellista ongelmien ehkäisemisen ja kulttuurin kehittämisen kannalta. Ajatus lasten kasvattamisesta oikeaoppisiksi alkoholin käyttäjiksi on läheisessä yhteydessä alkoholikulttuuria koskevaan keskusteluun. Keskiössä on ajatus siitä, että ihmiset oppivat juomatapansa läheisiltään, joten mikäli ihmiset saisivat jo nuoruudesta alkaen hyvän esimerkin alkoholin käyttämiseen, he oppisivat käyttämään alkoholia oikein. Tästä voidaan taas johtaa, että mikäli ihmisten suhtautuminen alkoholiin olisi kunnossa, kulutus tuskin saisi ongelmallisia piirteitä. Mikäli alkoholiongelmien nähtäisiin olevan ratkaistavissa ennen kaikkea kasvatuksella ja valistuksella, universaalien alkoholipolitiikan tarve muuttuisi kyseenalaiseksi. Kuten edellisen otteen

puhujia katsoo, lainsäädäntö ei mahda sille mitään jos yksilöä ei ole kasvatettu käyttämään alkoholia maltillisesti. On kuitenkin huomionarvoista, että kasvatukseen ja valistukseen viittaavat puheet olivat keskustelussa hyvin vähissä. Tätä voisi pitää yllättävänä, sillä valistus on perinteisesti nähty liberaalimman alkoholipolitiikan kannattajien keskuudessa suosittuna ratkaisuna alkoholihaittoihin. Piispa (1997, 35–36) on tutkinut Suomen mielipideilmastoa niin alkoholin kuin tupakoinnin osalta. Hän on erottanut toisistaan kolme keskeistä argumentaatiostruktuuria: valistuspuheen, holhouspuheen ja suojelupuheen. Juuri valistus on ollut muun muassa mediassa suosittu ratkaisu alkoholiongelmien, sillä pelkkä valistus ei puutu yksilöiden valintoihin, vaan se jättää yksilöille vapauden valita itse haluamallaan tavalla. Yksilöitä varoitetaan vaaroista, mutta heidän vapauteensa ei puututa. Valistuspuheessa korostuukin vahvasti henkilökohtaisen vapauden tärkeys klassisen liberalismiin hengessä.

On kuitenkin syytä huomauttaa, että vaikka keskustelussa nousikin esiin toiveita rajoitusten purkamisesta, puheiden painotukset olivat maltillisia. Esimerkiksi viinien ja jopa kaikkien alkoholijuomien tuomista ruokakauppoihin sivuttiin yksittäisissä puheenvuoroissa, mutta suuri osa liberaalimman politiikan puolestapuhujista vaikutti kannattavan maltillisia uudistuksia, ja 5,5-prosenttisten juomien saapuminen ruokakauppoihin nähtiin sopivan maltillisena askeleena uuteen suuntaan.

Ote 27. Vuonna 1995 ruokakauppoihin tulivat lonkerot ja siiderit. Olemme yhä hengissä, yhä keskustelemme, väittelemme samoista asioista. Tuntuu erikoiselta, että alkoholipitoisuuden 0,8 prosentin nostosta syntyy näin kova vääntö. Ehkä tätä nostoa sitten voisi luonnehtia edustaja Wallinheimon sanoin äärimaltilliseksi. A-oluen salliminen päivittäistavarakauppoihin oli yksi omista vaaliteemoistani, ja kyllä se maltaalta maistuisi, että saataisiin tänäkin hyvä uudistus lasiin kuohumaan.

Lakiesitystä puolustettiin vedoten juuri sen maltillisuuteen. Koska 5,5 prosentin raja ei poikkeaisi merkittävästi aiemmasta 4,7 prosentista, muutos voitaisiin tehdä. Keskioluen vahvuiset juomat olisivat edelleen vahvasti läsnä tarjonnassa, eivätkä asiat muuttuisi radikaalisti. Keskustelussa vedottiin myös siihen, ettei uudessa laissa olisi kyse yhtä radikaalista uudistuksesta kuin vuoden 2004 veronalennuksissa, jotka tuolloin käänsivät kulutuksen selvään kasvuun. Lisäksi yksittäisessä puheenvuorossa mainittiin, ettei Suomella ole sinänsä tarvetta sitoutua Ruotsin ja Norjan alkoholipoliittiseen linjaan. Mikäli lain tuomat uudistukset eivät lisäisi alkoholihaittoja, alkoholipoliittikkaa voitaisiin jatkossa vapauttaa lisää. Suomi voisi siis etsiä omaa tietään sen suhteen millaiseksi kaupoissa myytävän alkoholin enimmäisvahvuus lopulta asetettaisiin. Tällainen puhe oli selvä vastakohta aiemmin mainitulle puheelle, jossa Suomen toivottiin pitävän kiinni samankaltaisesta linjasta Ruotsin ja Norjan kanssa. Suomen alkoholipoliittikka voisi näin ollen olla

jotakin muuta kuin millaisena se on totuttu näkemään, eikä sen olisi pakko perustua perinteiseen Pohjoismaiseen tapaan toimia.

5.2.2 Yksilöiden tulee saada tehdä omat valintansa

Jos lähetekeskustelua katsoo kokonaisuutena, on todettava, että siinä esitettiin myös melko liberaaleja puheenvuoroja, vaikka niiden määrä olikin vähäisempi kuin paternalistisia sävyjä sisältäneiden puheenvuorojen. Luonteeltaan liberaalille puheelle tyypillistä oli korostaa luottamusta yksilöiden kykyyn tehdä itsenäisiä päätöksiä. Valtion tulisi yrittää olla puuttumatta liiaksi yksilöiden päätöksiin kuluttajina ja kunnioittaa heidän autonomiaansa henkilökohtaisissa asioissa. Yksilöt ansaitsivat siis enemmän luottamusta osakseen.

Ote 28. Hallituksen esitys on tasapainoinen esitys elinkeinopolitiikan ja kansanterveyden näkökulmasta. Siinä on etsitty ratkaisua siihen, voidaanko Alkon monopolia hiukan murentaa ja siirtyä keskieuropalaiseen juomakulttuuriin, ja toisaalta, kuinka paljon meitä suomalaisia voi holhota perustaen väitteet pääasiassa terveystieteisiin syihin.

Yllämainittu ote kuvastaa melko hyvin liberaalimpien puheenvuorojen yleistä sävyä. Puhuja vihjaa, että olisi suotavaa pohtia kuinka paljon suomalaisia voi enää holhota, mutta toisaalta kuitenkin huomioi sen, ettei myöskään kansanterveydellistä näkökulmaa voida unohtakaan. Näin ollen alkoholipolitiikassa tulisi löytää sopiva kompromissi, jossa alkoholihaittojen torjunta ei unohtuisi, mutta jossa kansalaisten vapautta ei myöskään suitsittaisi kohtuuttoman paljon. Toisaalta, vaikka suuri osa myyntiä koskevien uudistusten kannattajista puhui asioista verrattain maltilliseen sävyyn, jotkut puhujat mainitsivat melko suoraan, ettei niin kutsuttu kansalaisten holhoaminen, jota paternalistisen alkoholipolitiikan voidaan katsoa edustavan, kuulu enää nykyaikaan.

Ote 29. Minun omantuntoni vapauden puitteissa uskon, että emme ole enää vahvan holhoamisen tarpeessa. Kieltolaista, viinakorteista ja alkoholitarkastajista on aika jättänyt. Lainsäädännön on muututtava yhteiskunnan mukana.

Suomessa toteutettua alkoholipolitiikkaa kuvattiin joissakin puheenvuoroissa siis vanhanaikaisena kansalaisten kontrollointina, joka ei enää sovellu muuttuneeseen maailmaan. Tällaiset kannanotot ovat selkeä vastalause paternalistiselle ajattelulle, sillä niissä vihjataan ihmisten olevan ainakin nykyään kykeneviä vastaamaan itse omista asioistaan, eivätkä he tarvitse enää valtion auttavaa kättä. Holhouksen käsite on tässä asiayhteydessä negatiivinen, koska sillä viitataan siihen että valtion kansalaisyhteiskuntaan kohdistama suojeleminen menee liian pitkälle, ja valtio pyrkii päättämään asioista heidän puolestaan. Tavallaan syytöksissä liiallisesta holhoamisesta on siis kyse siitä, ettei valtion katsota luottavan kansalaisten kykyyn huolehtia itsestään.

Valtion syyllistäminen liiallisesta holhouksesta on sinänsä tyypillistä paternalismin kritiikkiä, jota tavataan esittää usein paternalismista puhuttaessa. Le Grandin ja New'n mukaan (2015, 105) paternalismia on kritisoitukin usein siitä, ettei se tue yksilön kehitystä kohti autonomista kansalaista, joka kykenee tekemään omat itsenäiset ratkaisunsa elämässä. Paternalistista politiikkaa harjoittava valtio nähdään helposti holhousvaltiona, joka kohtelee kansalaisiaan kuin lapsia ja aliarvioi ihmisten kykyjä. Mikäli hallinto pyrkii liikaa ohjaamaan kansalaisia haluamaansa suuntaan, ihmisille ei jää tarpeeksi mahdollisuuksia oppia vastaamaan itsestään. Paternalismin seurauksena ihmisten motivaatio vastuun kantamiseen vähenee. Myös John Stuart Mill (1982, 180–181) uskoi yksilöiden tietävän ulkopuolisia auktoriteetteja paremmin mikä on heille kulloinkin parhaaksi. Kun ihmiset ottavat vastuun itsestään ja tekevät asioita itse, heidän tietoisuutensa erilaisista asioista lisääntyy ja arviointikyky paranee.

Yksittäiset kevyemmän sääntelyn kannattajat toivat esiin myös sitä, että koko väestön rajoittaminen lainsäädännöllä on epäoikeutettua, sillä alkoholin suurkuluttajat ovat vain pieni osa koko väestöstä. Koska vain pieni vähemmistö ihmisistä vastaa suuresta osasta kulutuksesta ja samoin alkoholihaitoista, pitäisi alkoholipolitiikkaa toteuttaa tasapuolisemmin, ja välttää enemmistön elämän vaikeuttamista erilaisilla rajoituksilla.

Ote 30. Alkoholin suurkuluttajat, joita kansankielessä juupoiksi kutsutaan, juovat, rähisevät ja kaatuilevat ja joutuvat ensiapuun paikattavaksi, vaikka Suomessa olisi kieltolaki voimassa ja kaupasta saisi vain ykkösmaitoa — juopot juovat kumminkin. He hakevat sitä juomaansa mistä tahansa, ja käyttävät sitten korvaavia, jos ei. Ja nyt näiden juoppojen takia normaalikansalaisten, kohtuukäyttäjien, juomiskulttuuria pitäisi sitten rajoittaa.

Ote 31. Puhe alkoholin haitoista lähtee mielestäni vähän oudoista lähtökohdista. Sen sijaan että puututtaisiin näihin vähemmistön kokemuksiin, kiistämättä vakaviin ja olemassa oleviin ongelmiin ja tarjottaisiin niihin, alkoholismiin, apua, pyritäänkin rajoittamaan ja vaikeuttamaan enemmistön elämää, joilla näitä kyseisiä ongelmia ei nyt sitten ole. Se ei johda yhtään mihinkään. Nämä laskelmat alkoholihaitoista, joita täällä esitetään, ovat kovin kaavamaisia.

Ilman että on aitoa, kokemusperäistä tietoa siitä, miten juuri tällainen muutos alkoholipolitiikassa vaikuttaisi, lasketaan nykyisistä lähtökohdista ja entisistä tilanteista ideologisesti sopivat lukemat unohtaen esimerkiksi sen, että ongelmakäyttäjät ovat tekemisissä aivan toisenlaisten ongelmien kanssa kuin sen, pitääkö hakea nelosolut kaupasta vai Alkosta. Kohtuukäyttäjä taas ei määräänsä enempää juo.

Joissakin puheenvuoroissa siis tehtiin selvä ero valtaväestön kohtuullisen kulutuksen ja suurkuluttajien ongelmallisen kulutuksen välille. Puhujat näkivät alkoholin aiheuttavan todellisia ongelmia vain pienelle osalle väestöstä, joten alkoholipolitiikan tulisi keskittyä näiden ongelmakäyttäjien auttamiseen. Niin kutsuttuihin normaaleihin kuluttajiin kohdistuvat alkoholipoliittiset rajoitteet taas nähdään melko hyödyttöminä, koska kohtuukäyttäjien kulutuksen

katsottiin olevan muutenkin maltillista. Vaikutti myös siltä, ettei myyntiä rajoittavan lainsäädännön uskottu näissä puheissa auttavan suurkuluttajiakaan, sillä kuten esimerkiksi otteen 30 puhuja viittaa, alkoholiriippuvaisten arveltiin hankkivan juomansa joka tapauksessa alkoholipolitiikasta riippumatta. Tällaiset puheenvuorot maalasivat Suomen alkoholipolitiikasta hiukan tehottoman kuvan, sillä sen ei katsottu kohdistuvan oikeisiin asioihin. Mikäli muiden kuin suurkuluttajien kulutuksen ohjaaminen nähdään perusteettomaksi, syntyy vaikutelma, ettei saatavuutta tulisi enää rajoittaa entiseen tapaan, sillä siitä on kansalaisille enemmän haittaa kuin hyötyä. Kohtuukäyttäjiiin kohdistetulla paternalismilla ei siis saavuteta tarpeeksi etuja, jotta se olisi oikeutettua.

Alkoholin kulutuksen jakautuminen populaatioissa epätasaisesti on sinänsä tutkittu tosiasia, sillä kaikista eniten alkoholia kuluttavien osuus väestön kokonaiskulutuksesta on yleensä suhteellisen suuri. Suomessakin väestöstä eniten alkoholia kuluttava kymmenys kuluttaa niin miehissä kuin naisissa yli puolet kaikesta alkoholista (Karlsson & Kotovirta & Tigerstedt & Warpenius 2013, 21). Toisaalta on argumentoitu, ettei huomion kiinnittäminen vain eniten alkoholia käyttäviin ole välttämättä järkevää. Esimerkiksi Karlsson ja kumppanit (2013, 28–30) huomauttavat, että alkoholihaittojen vähentämisen kannalta voi olla tehokkaampaa vaikuttaa suurkuluttajien sijasta kohtuullisella riskillä juoviin kuluttajiin. Koska merkittävä osa alkoholihaitoista koskee henkilöitä, joita ei luokitella suurkuluttajiksi, ei ole järkevää rajata toimenpiteitä vain eniten juoviin.

Katso, että kun huomio kiinnitetään puheissa kaikista eniten alkoholia kuluttaviin, kohtalaisesti tai vähän alkoholia kuluttavat näyttäytyvät suurena ryhmänä, joiden alkoholinkäyttö on melko riskitöntä. Kun alkoholihaitat liitetään ennen kaikkea suurkuluttajiin, tuotetaan muista alkoholista kuluttajista kuvaa tavallisina ihmisinä, joiden toimista ei ole tarpeellista huolestua, sillä he kykenevät kontrolloimaan kulutustaan omatoimisesti. Kohtuukäyttäjiiä ja heistä poikkeavia ongelmakäyttäviä korostavassa puhetavassa alkoholiongelmat nähtiin ennen kaikkea yksilöiden ongelmina, joihin vastauksena toimii yksilöiden auttaminen – ei koko väestöön kohdistuva alkoholipolitiikka. Mikäli alkoholipolitiikkaa uudistettaisiin suuntaan, jossa väestötason toimien sijaan painotettaisiin yksilöllistä päihdehoitoa, kyseessä olisi merkittävä suunnanmuutos, sillä pohjoismaisen alkoholipolitiikan eetokseen on kuulunut pitkään pyrkimys vaikuttaa koko väestön kulutukseen ja tarjota samalla tarveharkintaisia palveluja päihdeongelmallisille. Keskeistä käyttäjien eroja painottavalle puhetavalle oli eron tekeminen oikein ja väärin alkoholia käyttävien välille – ongelman nähtiin olevan niissä käyttäjissä, jotka ovat tulleet riippuvaisiksi alkoholista, ja jotka eivät enää kykene hallitsemaan kulutustaan. Toisaalta, vaikka puhujat jaottelivat kansalaisia ”meihin” ja ”muihin”, niin lausunnoissa oli kuitenkin havaittavissa halua tarjota yhteiskunnan toimesta apua suurkuluttajille. On kuitenkin olennaista huomioida, etteivät käyttäjien välisiä eroja esiin tuoneet

puheenvuorot saaneet suurta roolia keskustelussa, vaan puhetapa näkyi lähinnä yksittäisten liberaalimpaa alkoholipolitiikkaa kannattaneiden edustajien lausunnoissa.

Lisäksi joissakin yksittäisissä alkoholipolitiikan keventämistä puoltaneissa puheenvuoroissa vedottiin kansan tahtoon, ja väitettiin enemmistön kansasta toivovan vahvempien juomien myymistä ruokakaupoissa. Koska vapaammalle alkoholipolitiikalle on puhujien mukaan laajamittaista kannatusta, liberalisointi olisi täten myös kansan tahdon mukaan toimimista.

Puhetta, joissa ihmisiä olisi kehoitettu vain vastaamaan itse alkoholiongelmiansa ratkaisemisesta, ei tullut aineistossa juurikaan esiin. Moni puhuja suhtautui kriittisesti valtion taholta tulevaan yksilöiden ohjailuun, mutta puheenvuorojen perusteella kyse oli lähinnä siitä, että ihmisten toivottiin saavan tehdä rauhassa omia valintojaan sen sijaan että valtio päättäisi heidän puolestaan. Myöskään sellaista puhetta, jossa alkoholihaitoista kärsiviä olisi avoimesti syyllistetty vääristä valinnoistaan, ei juuri näkynyt. Yksittäisissä puheenvuoroissa oli hienovaraisia viittauksia siihen, että yksilöiden tulisi hallita alkoholin käyttönsä jotta haitallisia seurauksia ei syntyisi, mutta alkoholiongelmaisten suora syyllistäminen oli vähissä. Yksilönvapauden tärkeyttä tuotiin siis esiin useissa puheenvuoroissa, joiden keskeinen toive vaikutti olevan se, ettei valtio pyrkisi liikaa ohjaamaan kuluttajia, vaan osoittaisi luottamusta yksilöihin. Keventämällä lainsäädäntöä valtio voisi näyttää luottavansa yksilöiden kykyyn tehdä järkeviä valintoja. Liberaaleimmat puheenvuorotkin olivat mielestäni sävyiltään melko maltillisia, eikä toteutettua alkoholipolitiikkaa kohtaan kohdistettu ankaraa kritiikkiä. Puhe, jossa vaadittiin alkoholin myyntiä koskevan lainsäädännön tuntuva keventämistä, oli vähäistä, ja vaikutti siltä, ettei radikaalien muutosten toteuttaminen ollut puhujilla keskeisenä tavoitteena vuoden 2017 kontekstissa. Katson yksilönvapautta korostaneissa puheenvuoroissa olleen pikemminkin kyse halusta muuttaa suhtautumista alkoholia koskevaan sääntelyyn hiukan erilaiseksi kuin Suomessa on totuttu.

5.3 Taloudellisia vaikutuksia painottaneet näkemykset

Aineistossa esiintyi myös hengeltään paternalististen ja liberaalien puheenvuorojen lisäksi paljon puheenvuoroja, joissa otettiin selvästi kantaa siihen kuinka suomalaisten alkoholinkäyttöä tulisi valtion toimesta ohjata, mutta jotka eivät olleet luokiteltavissa paternalistisiksi tai liberaaleiksi näkemyksiksi. Tarkoitin tällä sitä, että useat puhujat esittivät kuluttajien ohjaamiselle motiiveja, joiden en tulkinnut olevan luonteeltaan niin paternalistisia kuin liberaalejakaan. Keskeistä näille puheenvuoroille oli se, että motiivit ihmisten toiminnan ohjaamiselle liittyivät ennen kaikkea talouteen. Alkoholin saatavuuden rajoittamista ei esimerkiksi perusteltu niinkään ihmisten terveyden tai lähimmäisten suojelemisella, vaan sillä, että alkoholihaitoista syntyy julkiselle taloudelle mittavia

kustannuksia ennen kaikkea sosiaali- ja terveydenhuollon menoina. Lisäksi useissa puheenvuoroissa peräänkuulutettiin ihmisten kulutuskäyttäytymisen ohjaamista muun muassa sellaisin tavoin, että ravintola-ala hyötyisi ja alkoholin tuonti ulkomailta vähenisi.

Alkoholista yhteiskunnalle koituvat kustannukset saivat lähetekeskustelussa todella paljon huomiota, mitä ei liene syytä pitää yllätyksenä. Mahdollisia alkoholin kulutuksen noususta aiheutuvia kustannuksia sivuttiin useissa puheenvuoroissa, ja monet edustajat ihmettelivät hallituksen halua säätää laki, joka voisi tuoda kunnille lisää kustannuksia kasvavina sosiaali- ja terveystaloudellisia seurauksia kritisoineet edustajat vastustivat lakia yleensä muistakin syistä, kuten esimerkiksi lisääntyvien terveydellisten haittojen vuoksi. Katson, että kun vallinnutta alkoholipolitiikkaa puolustettiin vedoten yksilöiden hyvinvoinnin edistämiseen, puheet olivat luonteeltaan paternalistisia, sillä motiivit myyntiä koskeville rajoitteille liittyivät kansalaisten hyvinvoinnin turvaamiseen. Kun rajoitteiden säilyttämistä taas perusteltiin kustannusten nousun estämisellä, katson, ettei toiminnan motiivi ollut enää paternalistinen, sillä kyse oli enemmänkin toimijan omien intressien ymmärrettävästä edistämisestä. Toiminnan motiivina oli siis etenkin alkoholista valtiolle ja kunnille aiheutuvien kustannusten nousun estäminen. Alkoholinkäytön yhteiskunnallisia kustannuksia esiin tuoneissa puheenvuoroissa ei ollut kyse myöskään liberaalista puheesta, sillä puheenvuoroissa keskityttiin lähinnä puhumaan myynnin rajoitteiden ylläpitämisen puolesta, ja kaikenlaiset yksilönvapautta rajoittavat toimenpiteet istuvat huonosti yhteen klassisen liberalismien hengen kanssa.

Ote 32. Alkoholilain muuttamisessa sanotaan olevan kyse ennen kaikkea holhoamisen purkamisesta ja yrittäjyyden edistämisestä. Onko näin? Ehkä holhous tällä vähenee ravintoloissa, mutta sairaaloissa, sosiaalitoimissa ja oppilaitosten arjessa sitä tarvitaan tällä lainsäädännöllä lisää.

Ote 33. Jos hyväksymme nyt käsittelyssä olevan lakiesityksen sellaisenaan, tulisi se lisäämään alkoholin kulutusta, sen haittavaikutuksia sekä terveyseroja. Asiantuntijat ovat myös todenneet, että alkoholinkäyttö heikentää työkykyä ja aiheuttaa poissaoloja, kuormittaa terveydenhuoltoa sekä peruspalveluissa että erikoissairaanhoidossa ja on isossa roolissa poliisin valvonta- ja hälytystehtävissä. Näistä koituvat kustannukset yhteiskunnalle tulevat lisääntymään alkoholin kokonaiskäytön kasvaessa. Alkoholin kulutuksen lisäyksen seurauksena tarvitaan arviolta 175 poliisia turvaamaan kansalaisten turvallisuutta ja selvittämään mahdolliset pahoinpitelyjen jatkotoimenpiteet.

Selvitysten perusteella alkoholin takia vuosittain menetettyjen työpäivien määrä on arvioitu 2 miljoonaksi, mikä vastaa noin 10 000:ta henkilötyövuotta. Tämän kustannukset varovaisimpienkin arvioiden mukaan ovat vuositasolla 500—700 miljoonaa euroa.

Koska kulutuksen uskottiin nousevan, pidettiin yhtä lailla selvänä, että myös alkoholiin liittyvät menot kasvaisivat haittojen lisääntymisen myötä. Enimmäisvahvuuden nostoa kritisoineet viittasivatkin usein myös lain taloudellisiin vaikutuksiin samalla kun toivat esiin yksilöille aiheutuvia haittoja. Taloudellisista vaikutuksista esitettiin paljon huolta, sillä kulutuksen nousun vaikutukset rasittaisivat toteutuessaan kuntien taloutta entisestään. Jotkut puhujat katsoivat lain tuovan tarvetta uusille työpaikoille lähinnä sosiaali- ja terveysaloilla, mikä taas tietäisi lisää palkkakustannuksia sinne missä harva kansanedustaja niitä kaipaisi. Lakiesitystä syyllistettiin esimerkiksi erään puhujan toimesta siitä, että alkoholin parissa toimivat yritykset keräisivät kasvavan myynnin hyödyt, mutta julkinen sektori joutuisi vastaamaan lain seurauksista.

Joissakin puheenvuoroissa nousi esiin myös lakiesityksen ristiriitaisuus samaan aikaan valmisteilla olleen sote-uudistuksen kanssa. Koska sote-uudistuksella pyrittiin hillitsemään sosiaali- ja terveysmenojen kasvua, alkoholilain koettiin olevan ristiriidassa sote-uudistuksen pyrkimysten kanssa. Joissakin puheenvuoroissa muistutettiin myös siitä, että monet runsaasti alkoholia käyttävät ovat normaalisti työelämässä mukana, joten alkoholin kasvava kulutus näkyisi myös työpaikoilla sairaspöissaoloina ja alentuneena työtehona, mikä olisi myös negatiivinen ilmiö kansantaloudellisesta näkökulmasta katsottuna. Kustannuksissa ei olisi siis kyse vain sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden kasvavasta tarpeesta, vaan myös siitä, että työelämässä mukana olevien tehokkuus ja hyvinvointi laskisivat.

Yleisesti ottaen yhteiskunnalle aiheutuvia kustannuksia tuotiin kattavasti esiin, ja lakiesityksen mahdollisesti negatiiviset taloudelliset seuraukset herättivät mittavaa kritiikkiä. Alkoholin käyttäjien ja heidän läheistensä kokemia haittoja korostaneisiin argumentteihin verrattuna taloutta painottaneissa puheissa toivottiin siis samaa ratkaisua, eli ruokakauppojen tuotevalikoiman säilyttämistä ennallaan.

Taloudellista näkökulmaa korostaneissa puheenvuoroissa tuli myös esiin ehdotuksia siitä, mihin suuntaan kansalaisten käyttäytymistä tulisi pyrkiä ohjaamaan. Paljon huomiota sai toive alkoholin käytön siirtymisestä suuremman määrän ravintoloihin kotona juomisen sijaan. Aineiston perusteella ravintoloissa tapahtuva kulutus nähtiin toivottavaksi niin lakiesityksen kannattajien kuin vastustajien puheissa.

Ote 34. Itse näen, että tässä esityksessä on paljon hyvää: nimenomaan tämä byrokratian purku ja pienpanimoiden ulosmyynti ja ajatus siitä, että voisimme vahvistaa olutkulttuuria Suomessa, helpottaa ravintoloiden myyntiä. Itse olisin nähnyt tärkeänä, että tällä olisi ohjattu käyttöä nimenomaan sinne ravintoloihin, valvottuihin oloihin. Mutta nyt kuitenkin kun samanaikaisesti tätä alkoholin prosenttia nostetaan vähittäiskaupassa, niin ainakin tämän hallituksen esityksen arvioissa

todetaan, että todennäköisesti se päinvastoin ohjaa sieltä ravintoloista kulutusta pois. Tämä on mielestäni hyvin valitettavaa.

Ote 35. Jotta tämä olisi ollut oikein hyvä ja todella niin kuin täydellinen esitys, niin minä olisin toivonut, että tämä ravintoloiden alvi olisi ollut siellä mukana. Olisi pudotettu ravintoloiden alvia alkoholin suhteen alemmaksi, jotta tavallaan se lähtöryypyn ottaminen, sekin jäisi pois. Siellä ravintolassa nautitaan hyvässä seurassa mukavia jutellen ja välillä eri mieltäkin ollen, mutta sovussa, sitä alkoholia. Käydään keskustelua, syödään ja nautitaan yhdessäolosta, eikä se ole sitä humalahakuista juomista sitten ollenkaan.

Yllä olevat otteet kuvastavat hyvin argumentointia, jossa toivottiin kulutusta ohjattavan enenevissä määrin ravintoloihin. Ravintoloissa tapahtuva kulutus nähtiin paremmaksi vaihtoehdoksi, sillä siellä juominen tapahtuu julkisella, valvotulla paikalla, ja samalla ravintola-alan yritykset hyötyvät. Ravintoloihin vaikutettiin yhdistettävän mielikuvissa myös maltillisempi, vähemmän humalahakuinen juominen.

Kansanedustajien myönteinen suhtautuminen ravintoloissa tapahtuvaan kulutukseen ei ole yllättävää, sillä Suomen alkoholipoliittisessa keskustelussa ravintoloissa tapahtuva juominen on tavattu nähdä myönteisessä valossa. Warpeniuksen ja Mäkelän mukaan (2018) ravintolakulutukseen on tavattu Suomessa liittää odotuksia sivistyneemmästä alkoholinkäytöstä, jossa nautittaisiin kohtuullisia määriä laadukkaita alkoholijuomia humalahakuisen juomisen sijaan. Kotona tapahtuva juominen taas altistaa käyttäjän läheiset alkoholihaitoille ja mahdolliselle lähisuhdeväkivallalle, mutta ravintoloissa olosuhteet ovat hallitummat. Suomalaisten alkoholinkäyttö kuitenkin tapaa painottua selvästi kotioloihin. Anniskelukulutuksen osuus kokonaiskulutuksesta on pienentynyt 2000-luvulla, ja esimerkiksi vuoden 2008 ja 2016 juomatapatutkimusten mukaan valtaosa alkoholinkäytöstä tapahtui kotioloissa.

Jotkut puhujat kritisoivat lakiesitystä siitä, ettei se kannusta ravintoloissa kuluttamiseen, sillä mikäli ruokakaupoissa myytävän alkoholin hinta laskisi, olisi todennäköistä, että ihmiset kuluttavat alkoholia enemmän kotona. Vaikka ravintoloiden liiketoiminta helpottuisi lakien modernisoinnin myötä, laki ei suoranaisesti ohjaisi ihmisiä käyttämään alkoholia ravintoloissa, sillä alkoholi olisi yhä ravintoloissa selvästi kalliimpaa kuin ruokakaupoissa ja Alkon myymälöissä. Toive ravintoloiden arvonlisäveron laskemisesta lausuttiin ääneen moneen otteeseen. Niin lakiin myönteisesti kuin kriittisesti suhtautuneiden edustajien keskuudessa oli havaittavissa kannatusta arvonlisäveron laskemiselle. Verotuksen keventämistä toivottiin käytettävän houkuttimena, jolla kansalaisten kulutusta voitaisiin saada ohjattua suuremmissa määrin ravintoloihin.

Yleisellä tasolla kansanedustajien keskuudessa vaikutti vallitsevan jaettu näkemys ravintoloissa tapahtuvan juomisen toivottavuudesta, ja osassa puheenvuoroja ravintoloissa tapahtuva

alkoholinkäyttö nähtiin suhteellisen positiivisessa valossa, sillä siihen yhdistettiin toive hillitystä, nautintahakuisesta käyttötavasta. Esimerkiksi otteessa 35 puhuja kuvailee ravintoloissa tapahtuvaa alkoholinkäyttöä hyvin myönteiseen sävyyn, ja tekee selvän eron sivistyneen ravintolajuomisen ja siitä eroavan humalajuomisen välille. Kun anniskelukulutus kuvataan myönteisten ilmausten kautta, alkoholinkäyttö ei näyttäydy kuuntelijalle asiana, jota tarvitsisi erityisemmin rajoittaa. Sivistynyttä ja asiallista kulutusta kaipaavassa puhetavassa ei korostu niinkään kansalaisten alkoholin käytön vähentäminen, vaan se, että olisi olennaista saada kansalaiset käyttämään alkoholia päättäjien toivomalla tavalla – pieniä määriä kerrallaan julkisissa tiloissa.

Ote 36. Lisäksi alkoholiverotulot ovat tärkeä osa valtion tulokertymää. Alkoholin vapauttaminen luo myös kilpailua, mistä seuraa tuotteiden hintatason lasku. Tämä tulee olemaan keskeinen tekijä, kun kilpaillaan kansainvälisillä ja vähemmän säädellyillä markkinoilla. Niin sanotusta Viron viinarallista on tullut jo käsite, joka merkitsee tuiki tarpeellisten veroeurojen valumista eteläiselle naapurimaallemme. Globaalistuvassa maailmassa välimatkat käyvät lyhyiksi ja pian emme enää kilpaile pelkästään naapurimaidemme kanssa.

Ote 37. Puhe alkoholin kustannuksista on myös osin älyllisesti epärehellistä. Sanotaan, että alkoholihaitat ovat julkisen sektorin niskoilla. No, niin voi ollakin, mutta toisaalta yhteiskunta kuitenkin kerää alkoholista hyvin paljon veroa. Alkoholiveron tuotto oli vuonna 2016 noin 1,3 miljardia, ja Suomessa oluen alkoholivero on koko EU:n korkein. Tämän verotuoton päälle tulevat tietysti muut alkoholin sivutuotteena syntyvät verotulot ravintolatoiminnasta ja vastaavasta.

Verotuotoista puheen ollen: sitä verotuottoa menetetään melko lailla juomien tuontiin EU-alueelta. Viron pienet alkoholiveron korotukset eivät tilannetta ratkaisevasti muuta, ja niihin reaktiona tuontia on jo Latvian suunnalta käynnistetty. Tähän emme EU:n jäsenenä voi paljonkaan vaikuttaa muuten kuin vapauttamalla ja järkevöittämällä omaa alkoholipolitiikkaamme. Kun muut tiukentavat ja me samalla ehkä hieman löysennämme, silloinhan tuonti tyrehtyy ja se on kokonaisuudessaan meidän etumme.

Pyrkimys kuluttajien valintojen ohjaamiseen taloudellisin kannustimin ilmeni myös toisella tapaa joidenkin kansanedustajien puheenvuoroissa. Suomalaisten Baltian maista matkustajatuontina tuoma alkoholi ei saanut yleisellä tasolla suurta roolia keskustelussa, mutta yksittäiset edustajat toivat esiin sitä, että Suomen pitäisi taistella myös Viron tuontia vastaan, sillä olisi tärkeää saada alkoholin myyntituotot Suomeen. Kun alkoholi ostetaan Suomesta, kaupan ala hyötyy, ja samalla alkoholin myynti tuo valtiolle verotuloja. Kuten otteen 37 puhuja muistuttaa, alkoholista saatavat verotulot ovat valtiolle merkittävä tulonlähde, joten alkoholin myynti tuottaa myös merkittävää taloudellista hyötyä.

Näin ollen Suomen pitäisi tehdä sellaisia ratkaisuja, jotka rohkaisisivat kansalaisia ostamaan alkoholinsa Suomesta Viron tai Latvian sijaan. Ajatuksena on se, että, koska alkoholia tullaan käyttämään joka tapauksessa, olisi tärkeää ohjata ihmisiä toimimaan niin, että Suomen talous hyötyisi alkoholin kulutuksesta mahdollisimman paljon. Näissä puheenvuoroissa keskeinen ajatus vaikutti

olevan se, että uusi alkoholilaki olisi hyvä tapa suitsia matkustajatuontia, koska suomalaisten kauppojen valikoima paranisi, ja hintojen laskiessa alkoholin hankkiminen Suomesta olisi houkuttelevampi vaihtoehto.

Ote 38. On myös oikeanlaista talouspolitiikkaa nimenomaan tässä taloustilanteessa purkaa sääntelyä ja siten kaataa lisää bensaa kasvun liekkeihin. Täytyy muistaa, että kuitenkin kääntöpuolena näille terveydellisille näkökulmille on se, että alkoholielinkeino tuottaa niin verotuloja kuin yhä enemmän myös vientituloja valtiolle. Sininen linja on korostaa yrittäjien parempia toimintaedellytyksiä.

Otteen 38 puhuja tuo esiin alkoholin myönteisiä taloudellisia vaikutuksia kielteisten sijaan, ja näkee alkoholin myynnin voivan palvella myös talouskasvua. Myös tässä puheenvuorossa muistutetaan, että haitoista huolimatta alkoholin myynnillä voidaan kartuttaa valtion tulokertymää, joten odotetuista haitoista huolimatta myynnin vapauttaminen toisi mukanaan myös hyvää. Puhetta, jossa alkoholi nähtiin tuotteena, jota myymällä voidaan saavuttaa paljon hyötyjä, oli aineistossa verrattain vähän. Katson kuitenkin, että joissakin vapaampaa alkoholipolitiikkaa puoltaneissa puheenvuoroissa alkoholin myynti nähtiin melkein kuin minkä tahansa tuotteen myyntinä, eli tuottavana liiketoimintana, jota olisi suotavaa edistää, jotta yritykset ja valtio saisivat enemmän tuloja. Alkoholista saatavia tuottoja esiin tuoneissa lausunnoissa ollaan kaukana paternalistisesta ajattelusta, sillä niissä huomio kiinnittyy kuluttajien toiminnan taloudellisiin vaikutuksiin heidän hyvinvointinsa sijasta. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä etteikö puhuja voisi yhtäältä olla huolissaan yksilöille koituvista alkoholihaitoista, vaan lähinnä sitä, että alkoholista saatavalle taloudelliselle hyödyllekin annetaan korkea arvo, ja myös myönteisten taloudellisten vaikutusten huomioiminen koetaan tärkeäksi lainsäädäntöä tehdessä.

Keskustelussa esiintyi myös hiukan argumentointia, jossa huomioitiin kansalaisten asema alkoholin kuluttajina. Näissä harvoissa puheenvuoroissa lakiesitystä puolustettiin vedoten sen myönteisiin vaikutuksiin kuluttajien kannalta. Koska lain ennustettiin laskevan alkoholin hintaa ja parantavan tuotevalikoimaa, juuri kuluttajat olisivat lakiuudistuksen voittajia, koska heidän ostovoimansa paranisi, ja heidän olisi aiempaa helpompaa hankkia haluamiaan alkoholituotteita. Taloudellista näkökulmaa esiin tuovalle puheelle oli tyyppillistä haittaphetta positiivisempi suhtautuminen alkoholiin. Uhkakuvien sijaan huomioitiin mitä mahdollisuuksia uusi laki toisi niin yrittäjille kuin tavallisille kuluttajille. Alkoholilain vaikutukset voitiin nähdä siis taloudellisesta näkökulmasta katsottuna hyvin erilaisin tavoin näkökulmasta riippuen.

6 YHTEENVETO

Tämän tutkielman tavoite oli selvittää kansanedustajien näkemyksiä alkoholipolitiikasta syksyn 2017 eduskuntakeskustelussa, jota käytiin ennen uuden alkoholilain säätämistä. Kiinnitin huomioni siihen, millä tavoin kansanedustajat haluaisivat ohjata kansalaisten käyttäytymistä alkoholipoliittisia keinoja käyttäen. Koska suomalainen alkoholipolitiikka on ollut historiallisesti katsottuna paternalistista, tutkin eduskuntapuhetta paternalismin käsitteen kautta, sillä olin kiinnostunut siitä, kuinka sopivana kansanedustajat pitävät paternalistista alkoholipolitiikkaa niin nykyhetken kuin tulevaisuuden kannalta. Halusin selvittää minkälainen paternalismi nähtäisiin hyväksyttävänä, sekä myös sitä, millä tapaa paternalismin vastakohta eli liberalismi, tulee esiin keskustelussa. Puheiden paternalistisuutta ja liberaaliuutta tutkimalla halusin selvittää ennen kaikkea sitä, millaisena kansanedustajat näkevät valtion roolin jatkossa alkoholipolitiikan toteuttajana.

Uuden alkoholilain keskeinen tavoite oli yksinkertaistaa alkoholilainsäädäntöä ja siten vähentää liiallista byrokratiaa. Vanhan lainsäädännön selkeyttäminen, eli hallituksen käyttämällä termistöllä normien purkamisen, sai lähetekeskustelussa käytännössä yksimielisen kannatuksen. Kukaan puhujista ei kritisoinut lähetekeskustelussa tätä tavoitetta suoraan, mikä kertoo siitä, että vaikka alkoholipolitiikan suurista linjoista oli erimielisyyttä, alkoholilain päivittäminen koettiin selvästi tarpeelliseksi, eikä tarvetta uudelle alkoholilaille kyseenalaistettu. Normien purkamisella pyrittiin helpottamaan etenkin ravintoloiden ja muiden alkoholimyynnin kanssa tekemisissä olevien toimijoiden tilannetta tekemällä lainsäädännöstä yksinkertaisempaa. Lisäksi uudella alkoholilailla pyrittiin parantamaan esimerkiksi pienten kotimaisten panimoiden toimintamahdollisuuksia. Erilaisten alkoholin parissa toimivien yritysten asemaa edistäviin muutoksiin suhtauduttiin lähinnä positiivisesti, eikä keskustelussa noussut esiin lainsäädännön yksinkertaistamista vastustavia mielipiteitä. Vaikutti siltä, että kauppojen, ravintola-alan ja alkoholiteollisuuden toimintamahdollisuuksien edistäminen koettiin tärkeäksi, ja kaiken erilaisen liiketoiminnan harjoittamista haluttiin tukea. Lähetekeskustelun perusteella on selvää, että yrittäjyyden tukeminen ja työllistymisen edistäminen olivat lähellä kansanedustajien sydämiä. Alkoholista saatavat taloudelliset hyödyt koettiin tärkeiksi, eikä liiketoiminnan harjoittamista haluttu vaikeuttaa säätämällä tiukempaa lainsäädäntöä.

Suuri osa lähetekeskustelun puheenvuoroista liittyi kuitenkin tavalla tai toisella kysymykseen myytävän alkoholin enimmäisvahvuudesta. Esitys enimmäisvahvuuden nostosta sai osakseen huomattavaa kritiikkiä, eikä ainakaan lähetekeskustelu luonut kuvaa muutoksesta, jolla olisi laaja eduskunnan tuki. Moni puhuja suhtautui kielteisesti enimmäisvahvuuden korottamiseen ja osoitti

haluttomuutta keskeisten alkoholipoliittisten käytäntöjen ravistelemiseen. Alkoholipolitiikan keventämisellekin oli luonnollisesti kannatusta, mutta keskustelulle oli leimallista, että lakiesitykseen epäillen suhtautuneet esittivät kattavaa kritiikkiä lakia kohtaan, ja nämä kriittiset äänenpainot saivat paljon tilaa.

Enimmäisvahvuuden nostoa kritisoitiin vetoamalla ennen kaikkea alkoholipoliittikkaa koskevaan tutkimustietoon. Koska kansainvälisen tutkimustiedon perusteella alkoholin saatavuuden parantuminen ja hintojen aleneminen ovat yhteydessä alkoholihaittojen lisääntymiseen, monet katsoivat että prosenttien nostaminen olisi edesvastuutonta toimintaa eduskunnalta. Tutkimusten lisäksi myös Suomessa aiemmin tehdyt alkoholin tarjontaa parantaneet lakimuutokset olivat johtaneet väestön alkoholinkulutuksen kasvuun, joten jotkut puhujat olivat huolissaan saman ilmiön toistumisesta uudelleen. Useat puhujat korostivat sitä, että alkoholipoliittisten ratkaisujen tulisi perustua tieteelliseen asiantuntemukseen, ja koska alan asiantuntijat selvästi vastustivat vahvempien juomien tuomista ruokakauppoihin, toimenpidettä ei tulisi tehdä. Koska THL ja muut asiantuntijatahot eivät pitäneet enimmäisvahvuuteen puuttumista hyvänä asiana, lakia ei olisi tullut muuttaa prosenttien osalta. Alkoholipolitiikan suuntaviivat tulisi siis ennen kaikkea määrittää asiantuntijoiden arvioiden perusteella, koska heillä on käytössään erityistä osaamista vaikutusten arvioimiseen. Vahvoja oluita ja juomasekoituksia vastaan argumentointiin monenlaisin tavoin, mutta yhteistä argumenteille oli vahva usko siihen, että asiantuntijoiden antamat ennusteet toteutuvista haitoista tulisivat toteutumaan. Monet puhuivat haittojen lisääntymisestä melko varmaan sävyyn, joten vaikutti että asiantuntijatietaa arvostettiin ja pidettiin luotettavana. Yksittäiset lakia kannattaneet puhujat osoittivat epäilystä asiantuntijoiden arvioita kohtaan, mutta yleisesti ottaen arvioita ei juuri kyseenalaistettu. Koska kulutuksen lisääntymistä ei juuri epäilty, monet puhujat peräänkuuluttivat kansanedustajien vastuuta: kulutuksen ja haittojen nousu tulisi estää ennaltaehkäisevästi pitämällä ruokakaupoissa myytävien juomien prosentit entisellään.

Asiantuntijoiden mielipiteet, sekä lain odotettuja haittoja kattavasti esiin tuonut lakiesitys HE 100/2017 muodostuivat keskeisiksi keskustelun kannalta, sillä monet lakia kritisoineet argumentoivat enimmäisvahvuuden nostoa vastaan vetoamalla lakiesityksen odotettuihin haittavaikutuksiin. Puheenvuoroissa tuotiin näkyviin lain negatiivisia vaikutuksia. Esimerkiksi kansanterveys kärsisi, yksilöiden ja perheiden pahoinvointi lisääntyisi, yleinen turvattomuus lisääntyisi ja hyvinvointierot kasvaisivat. Koska lain ennustettiin lisäävän alkoholin kulutusta ja alkoholihaittoja, lakiesitystä kritisoitiin sen ristiriitaisuudesta – lailla tavoiteltaisiin alkoholihaittojen vähentämistä, mutta samalla sen ennustettaisiin lisäävän alkoholin kulutusta. Koska lain odotetut vaikutukset olivat ristiriidassa myös tuolloin valmistelussa olleen sote-uudistuksen kanssa, useat puhujat ihmettelivät lakiesityksen

motiiveja. Nämä puhujat edellyttivät politiikalta johdonmukaisuutta ja kansanterveydellisen näkökulman painottamista alkoholipolitiikassa. Haittoja korostaneissa puheenvuoroissa painottui kansalaisten hyvinvoinnin asettaminen alkoholipolitiikan keskiöön. Kansanedustajien ei tulisi lainsäätäjänä luoda pahoinvointia lisäävää lainsäädäntöä, vaan suojella kansalaisia alkoholihaitoilta.

Laista aiheutuvia haittoja korostaneessa puheissa oli havaittavissa vahvaa paternalistista ajattelua, sillä osa puhujista vaikutti näkevän kansanedustajien velvollisuudeksi tehdä politiikkaa, joka tukisi kansalaisten terveyttä ja hyvinvointia. Alkoholien myymistä rajoittava lainsäädäntö nähtiin työkaluna, jota olisi oikeutettua käyttää kansalaisten edun ajamiseksi. Yksilöiden vapaus hankkia mieleistään alkoholia näyttäytyi tällaisissa puheenvuoroissa toissijaisena kansalaisten hyvinvoinnin ajamiseen nähden. Mitä alkoholien myyntiä koskevaan lainsäädäntöön tulee, puheenvuoroissa ei ollut kyse niinkään alkoholia koskevien rajoitteiden lisäämisestä, vaan lähinnä asioiden pitämisestä ennallaan, sillä enimmäisvahvuuden pitämistä tutussa 4,7 prosentissa ei juuri kyseenalaistettu. Vahvemmat kansalaisia suojelevat toimet, kuten ruokakaupoissa myytävän alkoholin enimmäisvahvuuden laskeminen, eivät saaneet merkittävässä määrin huomiota edustajien puheissa. Katson järjestelmän ennallaan säilyttämisen olleen monille puhujille tärkeää. Alkon monopoliasemaa ei haluttu horjuttaa siirtämällä tuotteita ruokakauppoihin, vaan asioiden tila haluttiin pitää totutun kaltaisena.

Sävyiltään paternalistisissa puheenvuoroissa tuotiin paljon esiin myös alkoholin vaikutuksia sivullisille ja haavoittuvassa asemassa oleville, sillä alkoholi tunnetusti vaikuttaa myös käyttäjän lähimmäisiin. Etenkin lasten ja nuorten suojeleminen alkoholihaitoilta nähtiin tärkeänä, ja puheissa tuli esiin huolta lakiesityksen vaikutuksista nuoriin. Moni puhuja kritisoi vahvempien juomasekoitusten, eli niin kutsuttujen limuviinon tarjonnan lisääntymistä ruokakaupoissa. Koska laki mahdollistaisi uudenlaisten juomasekoitusten tuomisen ruokakauppoihin, ja juomien hinta kenties alenisi kilpailun seurauksena, limuviinat voisivat tulla houkuttelevimmiksi nuorten silmissä. Vaikutti siltä, että markkinoille todennäköisesti saapuvien uusien tuotteiden pelättiin koukuttavan nuoria käyttämään alkoholia. Nuorten alkoholinkulutus on laskenut Suomessa ja maailmalla jo vuosien ajan, mutta osa puhujista arvioi kulutuksen voivan kääntyä jälleen nousuun, mikäli alkoholin tarjonta paranee. Katson, ettei näissä puheenvuoroissa ollut vahvaa uskoa siihen että nuorten kuluttajakäyttäytyminen olisi immuunina alkoholin hinnan vaihteluille. Toisin sanoen nuorten juomatapojen ei uskottu vielä muuttuneen niin perustavalla tavalla, että kulutus ei voisi kääntyä uuteen nousuun.

Joissakin puheenvuoroissa esiintyi myös huolta perheiden ja lasten hyvinvoinnista, sillä lisääntyvän kulutuksen myötä lasten pelättiin joutuvan kärsimään entistä enemmän vanhempinsa ongelmallisesta alkoholinkäytöstä. Pahoinvointi perheissä kasvaisi ja lasten kasvava avuntarve

näkyisi esimerkiksi lisääntyvänä lastensuojelun tarpeena. Lasten puolesta argumentoineet vaativat että alkoholipolitiikan tulisi olla lasten edun mukaista, eivätkä he nähneet alkoholin myynnin lisäämistä sopivana asiana lasten edun kannalta.

Koska suomalaisten alkoholin kulutus on ollut 2010-luvulla laskusuhdanteessa, alkoholipolitiikan liberalisoinnin pelättiin sotkevan myönteistä kehitystä. Monet puhujat ihmettelivät miksi alkoholipolitiikkaa pitäisi keventää, kun vallitsevalla linjallakin on saatu aikaan hyviä tuloksia. Tällaisissa puheenvuoroissa väestön vähentynyt kulutus nähtiin alkoholipoliittisten toimenpiteiden ansiona; koska alkoholin hintaa on nostettu viime vuosina veronkorotuksin, väestö on käyttänyt vähemmän alkoholia. Koska kulutus on vähentynyt veronkorotusten jälkeen, tulisi jatkaa samalla linjalla, eikä sekoittaa toimivaa politiikkaa ylimääräisillä muutoksilla. Valtion tulisi siis jatkossakin käyttää toimivia keinoja alkoholin kysynnän hillitsemiseksi. Monilla puhujilla ei vaikuttanut olevan luottoa siihen, että alkoholinkulutuksen laskusuhdanne voisi jatkua, jos vahvemmat oluet tuotaisiin kauppoihin. Muutosta vastustaneet eivät vaikuttaneet uskovan siihen, että suomalaisten tavoissa käyttää alkoholia olisi tapahtunut olennaisia muutoksia aiempaan verrattuna. Alkoholipolitiikkaa ei siis tulisi rakentaa oletukselle suomalaisten käyttötapojen selvästä muuttumisesta, vaan luottaa varmoihin keinoihin. Lisäksi jotkut lakia kritisoineet huomauttivat, ettei muualla maailmassa olla suunnittelemassa kevennyksiä alkoholipolitiikkaan, joten Suomeen ei tulisi kääntää kurssiaan. Alkoholipolitiikan pitäisi siis mukaila muissa maissa tehtäviä ratkaisuja.

Joissakin puheenvuoroissa tuotiin selvästi esiin, että alkoholipolitiikan tulisi jatkossakin olla hengeltään solidaarista. Toisin sanoen niiden, joilla ei ole ongelmia alkoholin kanssa, tulisi olla valmiita keuhkamaan alkoholin myyntiin kohdistuvia rajoituksia, sillä rajoitukset auttavat alkoholihaittojen torjunnassa, ja ehkäisevät paljon alkoholia käyttävien kokemia haittoja. Joissakin puheenvuoroissa muistutettiin että kuka tahansa voi päätyä käyttämään liikaa alkoholia, eikä ongelmista kärsiviä tulisi jättää liiaksi oman onnensa nojaan. Koko väestöön kohdistuvaa alkoholipolitiikkaa tarvittaisiin siis ehkäisemään haittojen syntymistä, koska sen avulla voitaisiin vaikuttaa väestön kokonaiskulutukseen. Myös alkoholipolitiikan merkitystä hyvinvointierojen tasoittajana tuotiin esiin. Jotkut edustajat muistuttivat alkoholihaittojen kasaantuvan erityisesti heikoimmassa yhteiskunnallisessa asemassa oleville, joten alkoholipolitiikan keventäminen voisi lisätä väestöryhmien välistä eriarvoisuutta. Tällaiset näkemykset olivat myös luonteeltaan paternalistisia, sillä niissä yksilön vapaus toteuttaa haluamiaan asioita asetettiin toissijaiseen asemaan heikompien auttamiseen nähden. Valtion tehtäväksi nähtiin haavoittuvammassa asemassa olevien tukeminen, eikä niinkään kohtuukäyttäjien etujen edistäminen.

Lakia arvostelleiden puheenvuorojen perusteella pohjoismaisen alkoholipolitiikan hengestä haluttiin pitää kiinni, eikä näissä puheissa esiintynyt juurikaan halua vapauttaa alkoholin myyntiä suuremmin. Valtion toivottiin huolehtivan jatkossakin kansalaistensa hyvinvoinnista alkoholipolitiikkaa harjoittamalla, eikä paternalistista alkoholipolitiikkaa juurikaan problematisoitu, vaan se nähtiin perustelluksi tavaksi toimia. Halu paternalistisen politiikan harjoittamiseen ei sulkenut pois halua tukea elinkeinoelämää, sillä monet lakia kritisoineet toivat esiin sitä, kuinka tärkeää on tukea erilaisia alkoholin myynnissä mukana olevia tahoja helpottamalla heidän mahdollisuuksiaan harjoittaa liiketoimintaa. Alkoholin roolia työllistäjänä ja verotulojen tuojana siis vaikutettiin arvostavan yhtä lailla paternalistisemmissä puheissa.

Keskustelu ei kuitenkaan ollut paternalististen näkemysten dominoimaa, vaan täysistuntosalissa esitettiin myös useita hengeltään liberaaleja puheenvuoroja. Niistä kävi selväksi, että lähetekeskustelussa puhuneidenkin keskuudessa oli kannatusta alkoholipolitiikan vapauttamiselle jossain määrin. Tarvetta rajoitusten väljentämiselle perusteltiin etenkin kulttuurisilla syillä. Useissa puheenvuoroissa – niin lakia vastustaneissa kuin kannattaneissa – toivottiin Suomen alkoholikulttuurin muuttuvan enemmän niin kutsutun eurooppalaisen kulttuurin kaltaiseksi. Eurooppalaiseen kulttuurin vaikutettiin yhdistävän alkoholin maltillinen käyttäminen pieninä annoksina humaltumisen sijaan. Pohjoismaissa harjoitettu paternalistinen alkoholipolitiikka nähtiin joissakin puheissa nykyaikaan heikosti sopivana instituutiona, joka on jarruttanut suomalaisen alkoholikulttuurin kehittymistä. Eurooppalainen alkoholikulttuuri näyttäytyi sen sijaan osassa puheenvuoroja päämääränä, jota kohti Suomen olisi syytä edetä alkoholipoliittista sääntelyä purkamalla. Koska käsitykseen eurooppalaisesta juomatavasta yhdistetään määrällisesti vähäisempi alkoholinkäyttö, ei ollut yllättävää että juomatapojen muuttamiselle oli laajaa kannatusta niin lakia arvostelleiden kuin kehuneiden keskuudessa.

Joissakin yksittäisissä eurooppalaisen kulttuurin perään haikailleissa puheenvuoroissa tuotiin esiin sitä, että Suomen tiukka alkoholipolitiikka on tehnyt alkoholista kielletyn hedelmän, johon kansalaiset eivät osaa suhtautua luonnollisesti. Mikäli alkoholia voisi hankkia käsiinsä helpommin, suhtautuminen siihen normalisoituisi, ja suomalaisten juomatavat voisivat tulla vähemmän humaltumiseen suuntautuneiksi. Alkoholipolitiikan liberalisointi nähtiin siis näissä puheissa tärkeänä asiana kulttuurin muuttamiseksi – kulttuurin ei uskottu voivan kehittyä vallitsevan politiikan aikana. Valtion tulisi siis tarjota ihmisille vähemmän sääntelyä, ja enemmän valinnanvapautta, jotta heidän suhteensa alkoholiin arkipäiväistyisi.

Myös alkoholin saatavuuden lisäämisen puolesta puhuneet toivat esiin nuorten laskeneen alkoholin kulutuksen. Nuoret nähtiin esimerkkeinä siitä, että Suomessakin on mahdollista käyttää alkoholia

pienempiä määriä kuin ennen. Koska nuorten kulutus on muuttunut, myös aikuisten juomatapojen uskottiin voivan muuttua. Katson, että kulutuksen väheneminen nähtiin orastavana kulttuurisena muutoksena, mistä johtuen pohjoismaisen alkoholipolitiikan tarvetta kyseenalaistettiin.

Yleisesti ottaen liberaali, vapaampaa alkoholipolitiikkaa puoltava puhetapa ei ehkä esiintynyt aineistossa yhtä vahvana kuin paternalistinen, mutta katson myös liberaalien argumenttien tulleen hyvin edustetuiksi. Niiden keskeinen viesti oli toive valtion toteuttaman liiallisen säätelyn vähentämisestä, sillä ihmiset ansaitsisivat enemmän luottamusta osakseen. Osassa puheenvuoroista huomautettiin suurimman osan suomalaisista käyttävän alkoholia kohtuudella, joten koko kansan rajoittaminen ei ole perusteltua. Koska vain vähemmistö käyttää alkoholia todella suurina määrinä, ei ole oikein, että enemmistön alkoholin hankkimista vaikeutetaan pitämällä vahvat juomat Alkojen hyllyillä. Alkoholin käyttäjien eroja korostanut puhe ei ollut määrällisesti runsasta, mutta sitäkin kuitenkin esiintyi aineistossa. Näissä puheenvuoroissa alkoholiongelmaiset näyttäytyivät muusta kansasta erillisenä ryhmänä, joita tulisi auttaa muilla keinoin kuin rajoituksin. Alkoholin saatavuuden rajoittamisen sijaan huomio tulisi kiinnittää yksilöllisiin juomisen taustalla oleviin ongelmiin. Koska enemmistö osaa käyttää harkintaa alkoholia koskevissa asioissa, valtion tulisi antaa kuluttajien tehdä valintansa rauhassa.

Myös hengeltään liberaalien puheenvuorojen yleinen vire oli mielestäni asteittaisia ja hallittuja muutoksia tukeva. Sen sijaan että kaikki juomat vapautettaisiin mahdollisimman nopeasti vapaaseen myyntiin, Suomi voisi pikemminkin etsiä omaa linjaansa vapauttamalla alkoholipolitiikkaa pienin askelin, ja katsoa mitä tapahtuu. Monet alkoholipolitiikan liberalisointiakin puolustaneet huomioivat puheissaan alkoholin haitalliset puolet, mutta erona lakia vastustaneisiin uskoivat alkoholilain voivan toteuttaa kansanterveydellistä tehtäväänsä, vaikka saatavuutta parannettaisiin. Jotkut puhujat huomauttivatkin, ettei alkoholipolitiikkaa olla uudistamassa kokonaan uudenlaiseksi, vaan uuden alkoholilainkin mukanaan tuomat muutokset olisivat melko maltillisia, ja siksi uudistukset voitaisiin toteuttaa.

Puhuessani paternalistisista ja liberaaleista näkökulmista onkin siksi tärkeää huomioida, ettei kyse ollut toisistaan räikeästi eroavista, vastakkaisista näkökulmista, vaan molemmissa puhetavoissa välittyi halua edetä maltillisesti alkoholipoliittisten uudistusten kanssa. Katson keskeisen eron olleen painotuksissa; siinä missä paternalistisessa puheessa toivottiin valtion pyrkivän aktiivisesti ennaltaehkäisemään haittoja väestötason politiikalla, liberaalimmassa puheessa korostui luottamus yksilöiden kykyyn tehdä järkeviä valintoja.

Lisäksi alkoholin taloudellisiin vaikutuksiin liittyvä puhe oli vahvasti läsnä keskustelussa. Odotetusta kulutuksen noususta aiheutuvat julkisten menojen kustannukset saivat paljon huomiota, ja sosiaali- ja terveyssektorien menoja lisäävää lakiesitystä pidettiin ihmeellisenä, sillä samaan aikaan hallitus valmisteli sote-uudistusta, jolla pyrittiin hillitsemään julkisen talouden menojen kasvua. Lakiesitystä kritisoitiin siitä, että sen aiheuttamat lisäkustannukset rasittaisivat valtion ja kuntien taloutta entisestään, ja työn tarve julkisen sektorin työpaikoissa lisääntyisi. Mitä ihmisten käyttäytymisen ohjaamiseen tulee, useissa puheenvuoroissa toivottiin alkoholin kulutuksen suuntaamista ravintoloihin verotuksen avulla. Suomalaiset juovat suuren osan alkoholista kotonaan, mutta niin lain kannattajat kuin vastustajat toivoivat, että kulutusta voitaisiin siirtää enemmän valvottuihin tiloihin enenevässä määrin. Tätä perusteltiin niin alkoholikulttuurin kehittämällä kuin turvallisuudellakin. Ajatus kulutuksen ohjaamisesta ravintoloihin on kiinteästi yhteydessä unelmaan eurooppalaisemmasta juomakulttuurista, jossa alkoholia nautitaan pieniä määriä ruuan kanssa. Lakiesityksen kannattajat toivat esiin taloudellisena motiivina Baltian maista tapahtuvan matkustajatuonnin kitkemisen. Mikäli uusi laki laskisi alkoholin hintaa Suomessa, olisi todennäköistä että suurempi osa ihmisistä hankkisi alkoholinsa Viron sijaan Suomesta. Tällaisissa puheenvuoroissa alkoholi nähtiin melko tavallisena kauppatavarana, eikä haittojen merkitys korostunut. Kuten mainittua, en katso taloudellisia motiiveja painottaneen puheen olleen enää samassa määrin paternalistista tai liberaalia, koska motiivit ihmisten ohjaamisen taustalla olivat taloudellisia. Talouspuhe silti kietoutui tiiviisti yhteen muun puheen kanssa, ja moni puhuja toi taloudellisia vaikutuksia esiin kritisoidessaan tai puolustaessaan lakia.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Kaiken kaikkiaan paternalistinen ajattelu näkyi vahvana lähetekeskustelussa. Vaikka monet edustajat olivat selvästi halukkaita lisäämään yksilöiden vapautta alkoholin hankkimisen suhteen, suuri osa puhujista kuitenkin vaikutti puoltavan pohjoismaisen alkoholipolitiikan eetoksen noudattamista. Tällöin kulutuksen hillinnässä olisi edelleen keskeistä koko väestöön kohdistuva alkoholipolitiikka, jotta toteutettaisiin rajaamalla keskiolutta vahvemmat juomat Alkon myymälöihin

Monet puhujat halusivat käyttää lainsäädäntöä hyvinvoinnin edistämiseen ja haavoittuvassa asemassa olevien auttamiseen, eikä näissä puheenvuoroissa juurikaan nähty lainsäädännöllisiä rajoituksia ongelmallisina. Vaikutti siltä, että koska alkoholin hankkimisen nähtiin olevan Suomessa kaikesta huolimatta melko helppoa, kuluttajien vapauksiin kohdistuvia rajoitteita ei nähty liian isona hintana suuremman hyvän saavuttamisesta. Vaikutti siltä, ettei useilla edustajilla ollut halua luopua

alkoholipoliittisten rajoitusten hyödyntämisestä, vaan niin toimiminen nähtiin hyväksyttävänä tapana edistää kansalaisten hyvinvointia. Näiden kansanedustajien puheissa ei käynyt eksplisiittisesti ilmi epäluottamus kansalaisten kykyyn tehdä terveellisiä valintoja elämäntapoja koskevissa kysymyksissä, mutta tulkitsen monien olleen haluttomia jättämään valintojen tekemistä yksilöiden itsensä vastuulle.

Katsonkin monissa alkoholipoliittikkaa puolustaneissa puheenvuoroissa tulleen ilmi, että kansanedustajien täytyisi käyttää rohkeasti asiantuntijatietoa ja omaa toimivaltaansa ehkäistäkseen alkoholihaittojen syntyä. Le Grandin ja New'n (2015, 167–171) mukaan paternalistista politiikkaa voidaan perustella juuri sillä, että poliitikot ja eri alojen asiantuntijat pystyvät arvioimaan tavallisia kansalaisia tarkemmin, mitkä asiat edistäisivät ihmisten hyvinvointia. Etenkin monimutkaisissa asioissa asiantuntijat kykenevät arvioimaan laajoja asiakokonaisuuksia monipuolisemmin ja objektiivisemmin kuin tavalliset kansalaiset. Hallitsijat joutuvat arvioimaan tarkemmin päätösten pitkäaikaisia vaikutuksia, kun taas yksilön toiminta perustuu todennäköisemmin siihen mitä yksilö milloinkin henkilökohtaisesti haluaa.

Kansanedustajat eivät syyttäneet ihmisiä huonoiksi valitsijoiksi, mutta katson että monet asiantuntijatietoon ja alkoholihaittoihin vedonneet puhujat pitivät tarpeellisena tehdä kansalaisia suojelevaa lainsäädäntöä ennen kuin ongelmia ehtisi ilmaantua. Eräs paternalismille tyypillinen elementti on toisen puolesta päättäminen, ja joissakin puheenvuoroissa oli aistittavissa halua siihen,. Tietenkään lainsäätäjät eivät voi vastata konkreettisesti yksilöiden valinnoista, mutta ratkaisullaan he voivat kuitenkin rajata tarjolla olevia vaihtoehtoja merkittävästi vaikuttaen samalla erilaisten valintojen todennäköisyyksiin.

Koska asiantuntijoiden kanta vahvojen juomien tuomisesta ruokakauppoihin oli selkeä, on ymmärrettävää, että moni kansanedustaja oli halukas pitämään kiinni vahvempia juomia koskevista myyntirajoituksista. Toisaalta joissakin puheenvuoroissa ilmennyt haittojen nousun näkeminen suorastaan väistämättömänä seurauksena näyttäytyi mielestäni myös hiukan kaavamaisena ajatteluna, jossa historian uskotaan toistavan itseään yhteiskunnallisista muutoksista huolimatta. Tällainen ajattelu voisi johtaa siihen, ettei Suomessa toteutetulle, varsin tiukalle alkoholipoliitikalle olisi tulevaisuudessakaan muita vaihtoehtoja, jos myyntiä koskevat muutokset nähtäisiin liian suurena yhteiskunnallisena riskinä. Toisaalta, tutkimustietoon perustuva politiikkakin voisi saada uusia suuntia, mikäli tutkimukset antaisivat erilaisia tuloksia saatavuuden parantamisen seurauksista. Asiantuntijatiedon asettaminen politiikkaa määrittäväksi tekijäksi mahdollistaisi myös myyntiä liberalisoivien muutosten tekemisen, mikäli asiantuntijat tulevaisuudessa katsoisivat alkoholipoliitiikan keventämisen olevan mahdollista.

Sen sijaan että puhujat olisivat pohtineet lievempien kannustimien käyttöä, monet edustajat osoittivat halua pitää vahvemmat juomat suosiolla Alkoissa, jotta ne eivät tulisi ruokakaupoissa asioivien ulottuville. Tällainen paternalistinen ajattelu on mielestäni melko samankaltaista kuin pakottava paternalismi (eng. coercive paternalism), jonka puolesta Sarah Conly puhuu. Conly tarkoittaa pakottavalla paternalismilla toimintaa, jossa ei kaihdeta pakottavien toimenpiteiden käyttöä, mikäli ne ovat tarpeen hyvän edistämisen kannalta. Conly katsoo asioiden kieltämisen ja rajoittamisen olevan hyväksyttävää, mikäli rajoitusten uskotaan edistävän ihmisten hyvinvointia. Hän suhtautuu skeptisesti liberalismiin, sillä liberalismiin periaatteisiin kuuluu jättää valintojen tekeminen yksilön vastuulle. Koska yksilöiden kykyyn tehdä itseään hyödyttäviä valintoja ei voi aina luottaa, Conly katsoo että on järkevämpää rajata joitakin haitallisiksi katsottavia vaihtoehtoja kokonaan pois kuin jättää valintojen tekeminen kokonaan yksilölle pehmeän paternalismin hengessä. (Conly 2013, 32–33, 44–45, 149.)

Katson keskustelussa esiin tulleen paternalismin olleen luonteeltaan lähinnä niin sanottua kovaa paternalismia, koska pääpaino oli koko väestöön kohdistuvassa rajoitteissa. Alkoholin hankkimista ei oltu tekemässä kohtuuttoman vaikeaksi, mutta monet toivoivat politiikan perustuvan jatkossakin siihen, ettei keskiolutta vahvempaa alkoholia saisi kuin Alkoista. Koska Alkon myymäläverkosto on olennaisesti harvempi kuin ruokakauppojen, katson vahvempien juomien pitämisen Alkoissa edustavan kovaa paternalismia, vaikka vahvoja juomia ei olekaan kielletty. Kevyempi lähestymistapa voisi olla vaikkapa soveltaa niin kutsuttua liberaalia paternalismia. Silloin kansalaisten ohjauksen keinona voisi olla esimerkiksi ihmisten houkutteleva parin esittämällä vaihtoehdot tietyllä tavalla, mutta rajoittamatta valikoimaa.

Koska lisääntyvät alkoholihaitat olisivat iskeneet todennäköisesti vahvimmin yhteiskunnan heikoimpiin, monet puhujat puolsivat pohjoismaista alkoholipolitiikkaa väestön välisen eriarvoisuuden lisääntymisen estämiseksi. Paternalismia on yleisesti puolustettu juuri tasa-arvoon vedoten, sillä vaikuttamalla ihmisten saatavilla olevaan vaihtoehtoihin voidaan ennaltaehkäistä erilaisten haittojen syntymistä. Esimerkiksi Gostin ja Gostin (2009, 218) katsovat paternalismin olevan tarpeellista kansanterveyden kannalta, sillä paternalistisilla toimenpiteillä voidaan tasoittaa väestön hyvinvointieroja.

Monien keskeinen argumentti oli se, että yhteiskunnan velvollisuus on auttaa heikommassa asemassa olevia, joten kansanedustajien tulee pyrkiä tasoittamaan hyvinvointieroja, vaikka se tarkoittaisikin sitä, että jotkut joutuvat joustamaan vapaudestaan. Tällainen puhe on mielestäni hyvin linjassa pohjoismaisen hyvinvointivaltion ideaalin kanssa. Katson suomalaisen alkoholipolitiikan edustaneen omalta osaltaan universalistiselle hyvinvointivaltiolle tyypillistä henkeä. Universalismissa on

Raunion (2009, 218) mukaan kyse julkisen sektorin keskeisestä roolista sosiaalipolitiikan toteuttajana, ja siinä hyvinvointia on pyritty edistämään valtiojohtoisesti koko kansalle suunnattujen palvelujen ja etuuksien kautta. Universaalit palvelut on suunnattu kaikille, ja keskeinen ajatus niiden takana on se, että kansalaiset ovat vastuussa toistensa hyvinvoinnista valtion kautta. Valtion tulee täten pyrkiä edistämään hyvinvoinnin toteutumista väestön keskuudessa ja torjua eriarvoisuutta.

Kuten Piispa (1997, 256) toteaa, kokonaiskulutuksen hillintään keskittyvä alkoholipolitiikka onkin ollut vuosikymmenten ajan keskeinen osa suomalaista hyvinvointivaltioprojektia. Alkoholipolitiikkakin on perustunut ajatukseen eräänlaisesta solidaarisuudesta. Yksilöt ovat joutuneet tinkimään mahdollisuuksistaan hankkia alkoholia, koska se on tehty kalliiksi, ja sen tarjontaa on rajoitettu. Vastapainoksi on kuitenkin kyetty estämään yhteiskunnallisen pahoinvoinnin ja huono-osaisuuden kasvua, ja lisäämään ihmisten turvallisuutta. Alkoholipolitiikassakin on siis tavallaan ollut kyse myönnytysten tekemisestä yhteisen hyvän eteen.

Alkoholiongelmiin on siis suhtauduttu perinteisesti samassa hengessä kuin muihinkin yhteiskunnallisiin ongelmiin. Valtio on pyrkinyt edistämään kaikkien hyvinvointia sen sijaan että yksilöt vastaisivat itse palvelujen hankkimisesta vapailta markkinoilta. Mikäli kansanedustajien näkemykset kertovat tulevaisuudesta mitään, vaikuttaa siltä, että universaali alkoholipolitiikka olisi myös tulevaisuudessa tärkeässä osassa alkoholihaittojen torjuntaa. Keskustelussa erottui vahvana ajatus siitä, että yhteiskunta on velvollinen auttamaan niitä, joilla on ongelmia alkoholin kanssa. Tästä voisi ajatella, että myös koko väestölle suunnattuja julkisin varoin kustannettuja päihdepalveluita tulisi olla jatkossakin tarjolla. Alkoholin saatavuudella voidaan ohjata ihmisten kulutustottumuksia, mutta lienee hyvin todennäköistä, ettei pelkästä saatavuuden kontrolloimisesta ole tulevaisuudessakaan alkoholihaittojen poistamiseen, vaan monet yksilöt tulevat vastaisuudessakin tarvitsemaan henkilökohtaista asiantuntija-apua ongelmiinsa. Mikäli heikossa asemassa olevien ja päihdeongelmista kärsivien tilanteeseen halutaan vaikuttaa, tarvitaan helposti saavutettavissa olevia palveluita. Suurin osa puhujista ei ottanut kantaa henkilökohtaisten päihdepalvelujen tilaan, vaan puhui ongelmista kärsivien auttamisesta väestötasolla. Koska puheissa kuitenkin tuotiin esiin päihteistä kärsivien auttamisen tärkeyttä, voisi olettaa että heidän intresseissään olisi tukea myös päihdepalveluiden järjestämistä, sillä ne ovat myös omalta osaltaan tärkeässä osassa alkoholihaittojen vähentämisessä.

Päihdepalveluista puhuttaessa on kuitenkin huomioitava, että keskeinen vastuu alkoholihaittojen seurauksien käsittelemisestä on kuitenkin kunnilla eikä valtiolla, sillä kunnat vastaavat lakisääteisten

sosiaalipalvelujen järjestämisestä. Kunnat saavat rahoituksensa valtiolta ja verotuloina, mutta on kuitenkin olennaista muistaa kunnilla olevan monien lakisääteisten tehtävien kohdalla yleinen järjestämisvelvollisuus, mikä tarkoittaa sitä, että kunta saa käyttää harkintavaltaansa arvioidessaan yksilön palveluntarvetta. Tämän vuoksi palveluiden pääsemisessä on kyse myös siitä, kuinka yksilön tilannetta ja avuntarvetta tulkitaan. (Toikko 2012, 80–81.) Päihdehuollon järjestämisessä on kuntakohtaisia eroja, sillä ainakin toistaiseksi kunnat ovat vastuullisia järjestämään päihdepalvelut sopivaksi katsomallaan tavalla. Kunnat voivat tuottaa palveluita itse, toteuttaa niitä yhteistyössä muiden kuntien kanssa tai hyödyntää ostopalveluita. Tämän vuoksi palvelutarjonnassa voi olla selkeitä eroja eri kuntien välillä, eivätkä kaikki kansalaiset ole täten välttämättä aina tasa-arvoisessa asemassa. (Kuusisto & Kalliomaa-Puha 2019, 84.) Päihdepalvelujen saatavuudessa on alueellisia eroja riippuen siitä millaista kunnan palvelutarjontaa on, ja kuinka saavutettavia palvelut ovat asiakkaan kannalta. Yleiseen tarpeeseen suhteutettuna päihdepalveluja ei ole ollut riittävästi tarjolla. Mahdollisuudet asianmukaisten päihdepalvelujen tarjontaan ovat heikentyneet viime vuosina, sillä päihdeongelmista kärsivien parissa työskentelevillä ei ole ollut käytettävissään riittäviä resursseja laadukkaiden palveluiden takaamiseksi asiakkaille. (Pehkonen & Kekoni & Kuusisto 2019, 8–10.)

Onkin mielenkiintoinen kysymys, millä tavoin kansanedustajien halu auttaa huono-osaisia voisi näkyä tulevaisuudessa henkilökohtaisten päihdepalveluiden ja muun sosiaalityön tasolla. Vuoden 2017 suuren alkoholikeskustelun perusteella voisi olettaa, että myös julkisten palveluiden laadun takaaminen koettaisiin tärkeäksi, mutta asiasta tekee toki monimutkaisen se, että alkoholipolitiikkaa tehdään toistaiseksi niin valtion kuin kuntien tasolla. Toisaalta, vaikka päihdehuoltoa tai sosiaalityötä ei valtion tasolta organisoidakaan, ei liene syytä olettaa etteikö kyseisille aloille voitaisi ohjata taloudellista tukea voimakkaammin, mikäli niihin haluttaisiin kohdistaa lisää resursseja.

Yksi keskeisimmistä argumenteista uudentalaiselle politiikalle oli huomion kiinnittäminen tulevaisuuden toivoihin. Liberaaleissa argumenteissa muistutettiin siitä, että nuorten tavat käyttää alkoholia poikkeavat selvästi siitä, millaiseksi suomalainen alkoholinkäyttö on tavattu mieltää. Nuorten vähentyneen kiinnostuksen alkoholiin katsottiin kertovan siitä, että suomalaiset ovat vihdoinkin viisastuneet toimintansa suhteen.

Suomalaisiin on liitetty perinteisesti mielikuvissa suurien määrien juomien kerralla, ja kenties juuri tästä stereotypiasta kumpuaakin usein etenkin liberaaleissa puheenvuoroissa esiin nouseva kaipuu eurooppalaisia juomatapoja kohtaan. Toisaalta suomalainenkin alkoholikulttuuri on muuttunut huomattavasti aikojen saatossa, ja on aiheellista kysyä, onko perusteltua määritellä suomalaisten alkoholinkäyttöä enää 2010-luvulla samalla tavalla kuin aiempina vuosikymmeninä. Esimerkiksi Törrösen ja Härkösen (2016, 38–39) mukaan humaltuminen ei ole enää 2000-luvulla suomalaisten

alkoholinkäytön keskeinen motiivi, vaikka humalaan sinänsä suhtaudutaankin yleensä melko myönteisesti. Tyypillisiä syitä suomalaisten alkoholin käyttämiseen ovat sosiaaliset tilanteet, rentoutuminen ja alkoholin nauttiminen aterian yhteydessä. Nykyaikana suomalaisten alkoholikulttuuri on pikemminkin sekoitus vanhaa ja uutta kulttuuria, eli humaltumiseen asti etenevää kulutusta ja pienempien kerta-annoksien käyttöä.

Sinänsä kohuttu nuorten kulutuksen väheneminen ei rajoitu Suomeen, vaan on muuallakin havaittu ilmiö. Alaikäisten vähentynyt alkoholinkäyttö on ilmiö, joka on näkynyt 2000-luvulla laajasti eri Euroopan maissa (Kraus ym. 2018, 1325–1328). Kulutuksen vähenemiselle ei ole kyetty nimeämään yhtä erityistä syytä, mutta sille on esitetty lukuisia selityksiä, joiden uskotaan vaikuttavan yhdessä nuorten muuttuneen käytöksen taustalla. Niihin kuuluvat esimerkiksi muuttuneet, alkoholiin tiukemmin suhtautuvat kasvatustyyli, vanhempien ja lasten aiempaa paremmat suhteet, nuorten aktiivinen sosiaalinen median käyttö ja lisääntynyt terveystietoisuus. Myös joustavammat sukupuoliroolit ovat saattaneet vähentää tarvetta käyttää alkoholia identiteetin rakentamisen työkaluna. Lisäksi ruotsalaisista nuorista tehdyssä tutkimuksessa havaittiin myös juomiseen kohdistuvan sosiaalisen paineen olevan vähäisempää kuin ennen, mikä jättää enemmän sijaa yksilöllisille valinnoille. (Törrönen & Roumeliotis & Samuelsson & Kraus & Room, 2019) Kenties alkoholikulttuurin perustavanlaatuisen muutos todella on lähdössä liikkeelle nuorista sukupolvista, mutta toisaalta kulttuurin muuttumisesta puhuminen ei ole vielä helppoa, sillä yleisesti ottaen juomatavoilla on tapana muuttua hitaasti. Olisi toisaalta mielenkiintoista, mikäli nuorten keskuudessa havaitut trendit alkaisivat näkyä voimakkaammin myös vanhemmissa ikäluokissa. Mikäli kulutuksen lasku voimistuisi vanhempienkin keskuudessa, olisi syytä kysyä, onko kyseessä vaikuttava kulttuurinen muutos, joka tapahtuu harjoitettavasta alkoholipolitiikasta riippumatta.

Piispan (1997, 201–203) mukaan liberaalimpaa alkoholipolitiikkaa puoltavat ovat vedonneet usein kahteen argumenttiin. Ensimmäinen on ollut se, että suomalaiset ovat oppineet juomaan kohtuudella, eikä alkoholi ole Suomessa yhteiskunnallinen ongelma. Koska enemmistö osaa käyttää alkoholia hallitusti, liialliset rajoitukset eivät ole perusteltuja. Piispan mukaan toinen tyypillinen argumentti liberaalimman politiikan puolesta on taas se, että suomalaisten tapa juoda alkoholia on sivistymätön ja liian humalahakuinen. Tähänkin ongelmaan on tavattu nähdä ratkaisuna alkoholipolitiikan liberalisointi, koska vapaammat käytännöt mahdollistaisivat juomatapojen kehittymisen sivistyneemmiksi. Rajoittava alkoholipolitiikka ei ole tämän logiikan mukaan ongelmia poistanut, vaan on pikemminkin vaikuttanut niiden syntyyn holhoamalla kansalaisia liikaa.

Näissä kahdessa keskeisessä puhettavassa siis nähdään alkoholinkäyttö joko ongelmattomana tai ongelmallisena, mutta yhteistä niille on se, että sääntelyn purkaminen näyttäytyy ratkaisuna

tilanteeseen. Piispan mukaan liberaalin alkoholipolitiikan keskiössä on luottamus yksilön kykyyn huolehtia itsestään ja kantaa vastuuta. Piispan kuvaamat liberaalit diskurssit ilmenivät melko selkeinä vuoden 2017 kontekstissakin. Jotkut liberaalia politiikkaa puoltaneet puhujat muistuttivat enemmistön käyttävän alkoholia kohtuudella, ja jotkut taas vetosivat siihen, että holhoava politiikka on tehnyt alkoholista kielletyn hedelmän, jota ei osata käsitellä sopivalla tavalla. Keskeistä liberaalille puheelle oli juuri luottamuksen peräänkuuluttaminen – kansalaisten koettiin ansaitsevan osakseen luottamusta, sillä suurin osa osaa huolehtia itse omista asioistaan.

Se, että puhe suomalaisten vääristyneestä suhteesta alkoholiin oli eräs liberaalia politiikkaa kannattaneiden argumentti sääntelyn keventämiselle, ei liene yllättävää. Samat ideat ovat esiintyneet muussakin julkisessa keskustelussa. Hellmanin ja Kataisen (2016, 456) mukaan 2010-luvun kansalaiskeskustelussa on ollut nähtävissä samoja elementtejä kuin kansanedustajien puheissa. Rajoittava alkoholipolitiikka on nähty alkoholipolitiikkaa kommentoivien kansalaisten kuvauksissa usein eräänlaisena hallinnon toteuttamana strategiana, joka estää ihmisten kasvun autonomiksi yksilöiksi. Kielletyn hedelmän argumentin mukaisesti yksilöistä voisi tulla oikeasti vapaita ja vastuullisia vasta sitten kun sääntelyä purettaisiin.

Puheissa eurooppalaisesta kulttuurista ja kielletyn hedelmän myyttisyydestä oli paljon yhtymäkohtia puhetapaan, jota Törrönen kutsuu utopistiseksi liberalismiksi. Suomalaisten alkoholipoliittista maallikkoajattelua tutkineen Törrösen (2000b, 147–152) mukaan utopistinen liberalismi on alkoholikeskustelussa esiintyvää puhetta, jossa toivotaan suomalaisen alkoholikulttuurin voivan muuttua eurooppalaisemmaksi. Puhetavalle on tyypillistä kielteinen suhtautuminen alkoholipoliittisiin rajoituksiin, sillä niiden katsotaan problematisoineen suomalaisten suhdetta alkoholiin. Kun alkoholista on muodostunut myyttinen tuote, siihen ei ole voitu suhtautua normaalilla tavalla. Utopistisessa liberalismissa korostuu yksilön vastuu alkoholinkäytöstään – yksilöiden tulisi kyetä hillitsemään halujaan ja osata rajoittaa kulutustaan.

Puhe kohtuukäyttäjistä ja ongelmakäyttäjistä edusti aineiston antipaternalistista osaa, sillä siinä suhtauduttiin kriittisesti valtion paternalistisiin pyrkimyksiin alkoholiongelmiensa ehkäisemisessä. Kohtuukäyttäjien vapautta ei tulisi rajoittaa pienen vähemmistön vuoksi. Kohtuukäyttäjää käsittelevässä puheessa voi nähdä häivähdyksiä Millin logiikastakin. Jos kohtuukäyttäjät eivät aiheuta toimillaan haittaa muille ihmisille, on kyseenalaista pyrkiä vaikuttamaan heidän tekemisiinsä perustelemalla sitä yhteisellä hyvällä. Valtion tulisi keskittää voimavaransa avun tarpeessa oleviin, eikä käyttää rajoitteita niihin, joille alkoholi ei ole ongelma.

Vaikutti siltä, että kun kohtuukäyttäjien ja ongelmakäyttäjien välille muodostettiin selvä ero, niin kohtuukäyttö nähtiin ongelmattomana asiana, jonka ei pitäisi kuulua valtiolle. Kohtuukäyttö ilmeni joissakin puheenvuoroissa suorastaan optimaalisena tilana – yksilö nauttii alkoholistaan kohtuudella, eikä kukaan kärsi. Lisäksi kansantalous kiittää kun yksilö kuluttaa alkoholia. Havaitsin kohtuukäyttöä koskevassa puheessa samoja sävyjä, joista Robin Room (2011) on maininnut artikkelissaan. Roomin mukaan liiallista alkoholin käyttöä ja siitä johtuvaa humaltumista pidetään yleisesti melko kielteisenä asiana, mutta toisaalta ihmisten ei silti odoteta pidättäytyvän alkoholista kokonaan. Humalahakuisen juomisen ja raittiuden väliin jäävä kohtuullinen alkoholin käyttö nähdään monien mielestä tavoiteltavana ja ihanteellisena toimintatapana. Kohtuudella alkoholia käyttävä ihminen osoittaa itsekuria ja kykyä järkevien valintojen tekemiseen. Roomin mukaan kohtuukäyttäjä, joka kuluttaa alkoholia ajoittain, mutta kykenee välttämään humaltumisen, voidaan nähdä eräänlaisena nykyaikaisena sankarihahmona, joka osaa hallita itseään niin, ettei juomisesta koidu kenellekään harmia. Mikäli yksilöt nauttisivat alkoholia kurinalaisesti ja välttäisivät liiallista humaltumista, ei alkoholin saatavuuden rajoittamiseen olisi tarvetta. Näin ollen vastuu alkoholiongelmista paikantuu yksilöihin.

Kaiken kaikkiaan keskustelusta syntyi kuva, että moni edustaja katsoi totutun kaltaisten alkoholipoliittisten rajoitusten olevan perusteltuja jatkossakin. On kuitenkin syytä huomauttaa, että omassa aineistossani puhui vain 75 kansanedustajaa, eivätkä kaikki puhujat edes ottaneet selkeää kantaa siihen millainen valtion roolin tulisi olla. On mahdollista, että monet edustajat, jotka eivät tässä yhteydessä ilmaisseet mielipidettään, suhtautuvat myönteisesti alkoholipolitiikan liberalisointiin. Eduskunnan suuressa alkoholipoliittisessa debatissa näkyi myös se, että osa edustajista suhtautui aiheeseen intohimoisesti ja kommentoi aihetta useaan otteeseen eri päivinä. Sen sijaan jotkut edustajat kommentoivat aihetta vain vähän tai ei lainkaan. Näin ollen puheiden sävyyn voi vaikuttaa sekin, että aiheesta eniten kiinnostuneet puhujat olivat eniten äänessä.

En keskittynyt erittelemään lain vastustajia tai kannattajia puoluekannan perusteella, mutta oli havaittavissa, että myönteisimmin lakiin vaikutettiin suhtautuvan kokoomuksen, perussuomalaisen ja sinisten jäsenistössä. Mielenkiintoisempi havainto oli se, että merkittävä osa alkoholin liberalisointia kaivanneista puhujista oli miehiä. Sinänsä tämä ei liene yllättävää, sillä on havaittu, että naiset suhtautuvat myönteisemmin alkoholipoliittisiin rajoituksiin kuin miehet, ja miehille vahvojen juomien saaminen ruokakaupoista on tärkeämpää kuin naisille. (Lindeman & Karlsson & Österberg 2013, 519.)

Aineistossa silti näkyi myös jonkin verran huolta siitä, minne suomalainen alkoholipolitiikka on menossa, mikäli liberalisoinnit lisääntyvät. Alkon monopoli sai laajaa kannatusta, mutta toisaalta

senkään asemaa ei pidetty horjumattomana, mikäli tulevaisuudessa alkoholipoliittisia rajoituksia kevennetään lisää. Mäkelän ja Karlssonin (2019, 626) mukaan monopolin mahdollinen päättymisen muuttaisi Suomen alkoholiympäristöä radikaalisti, sillä se avaisi ovet kilpailulle, ja vahvoja juomia voitaisiin myydä hyvin eri tavalla kuin nyt. Monopolin purkamisen keskeinen seuraus olisi alkoholin fyysisen saatavuuden lisääntyminen uusien myyntipisteiden myötä, ja se, että päivittäistavarakauppojen juomavalikoima laajentuisi huomattavasti.

Uusi laki on ollut voimassa vuodesta 2018 alkaen. Alkoholinkulutuksen jo vuosikymmenen ajan jatkunut lasku pysähtyi vuonna 2018, vaikka alkoholiverotusta korotettiin hallituksen lupauksen mukaisesti. Kokonaiskulutus ei kuitenkaan noussut merkittävästi, vaan vain 0,4 prosentilla. Merkittävä syy odotettua vähäisempään nousuun lienee se, etteivät juomien hinnat laskeneet odotetulla tavalla. Vahvojen oluiden ja vastaavien tuotteiden hinnan arvioitiin voivan laskea jopa 40 prosentilla hintakilpailun johdosta, mutta esimerkiksi vahvemman oluen keskihinta laski vain noin 7 prosentilla ensimmäisten 9 kuukauden aikana. (Karlsson & Mäkelä, & Tigerstedt & Keskimäki, 2020.) Lakimuutoksen itsenäisen vaikutuksen arvioimista, jossa suljetaan pois muut kulutukseen vuonna 2018 vaikuttaneet tekijät kuten alkoholiveron korotus ja poikkeuksellinen hellekesä, on kuitenkin vielä tarpeen tehdä tarkemman vaikutuksen arvioimiseksi. (Mäkelä & Karlsson 2019, 621.)

Uuden lain vaikutuksista on toistaiseksi rajallisesti tietoa, mutta kulutus ei noussut vuonna 2018 merkittävästi, vaikka vuosikausia jatkunut laskusuhdanne päättyikin. On mielenkiintoista nähdä mitä alkoholipolitiikalle tapahtuu, mikäli uuden lain seuraukset kansanterveydelle eivät nouse merkittävän suuriksi. Jatkossa tullaan varmasti käymään lisää keskustelua uusien liberalisointien tekemisestä, kuten esimerkiksi viinien tuomisesta ruokakauppoihin. Vaikka vuonna 2017 perinteisellä alkoholipolitiikalla oli vahvaa kannatusta, ei ole lainkaan poissuljettua etteikö tilanne voisi muuttua huomattavasti tulevaisuudessa.

8 LÄHTEET

- Babor, Thomas & Caetano, Raul & Casswell, Sally & Edwards, Griffith & Giesbrecht, Norman & Graham, Kathryn & Grube, Joel & Hill, Linda & Holder, Harold & Homel, Ross & Livingston, Michael & Österberg, Esa & Rehm, Jürgen & Room, Robin & Rossow, Ingeborg (2010) *Alcohol: No Ordinary Commodity. Research and public policy*. Second edition. Oxford: Oxford University Press.
- Beauchamp, Tom L. & Childress, James F. (2009) *Principles of Biomedical Ethics*. Sixth Edition. New York: Oxford University Press.
- Ben-Porath, Sigal (2010) *Tough Choices: Structured Paternalism and the Landscape of Choice*. Princeton: Princeton University Press.
- Chaloupka, Frank J. & Grossmann, Michael & Saffer, Henry (2002) The Effects of Price on Alcohol Consumption and Alcohol-Related problems. *Alcohol Research and Health* 26 (1), 22–34.
- Clarke, Simon (2002) A definition of paternalism. *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 5 (1), 81–91.
- Conly, Sarah (2013) *Against Autonomy. Justifying Coercive Paternalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dworkin, Gerald (2013) Defining paternalism. Teoksessa Christian Coons & Michael Weber (toim.) *Paternalism. Theory and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press, 25–38.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Edwards, Griffith & Anderson, Peter & Babor, Thomas F. & Casswell, Sally & Ferrence, Roberta & Giesbrecht, Norman & Godfrey, Christine & Holder, Harold D. & Lemmens, Paul & Mäkelä, Klaus & Midanik, Lorraine T. & Norström, Thor & Romelsjö, Anders & Room, Robin & Simpura, Jussi & Skog, Ole-Jørgen & Österberg, Esa (1996) *Alkoholipolitiikka ja yhteinen hyvä*. Suom. Leevi Lehto. Helsinki: Edita.
- Gostin, L.O & Gostin K.G (2009) A broader liberty: J.S. Mill, paternalism and the public's health. *Public Health* 123 (3), 214–221.
- Harisalo, Risto & Miettinen, Ensio (1997) *Klassinen liberalismi*. Tampere: Tampere University Press.
- Hansson, Sven Ove (2015) Mill's Circle(s) of Liberty. *Social Theory and Practice* 41 (4), 734–749.
- HE 100/2017 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle alkoholilaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
- Hellman, Matilda & Karlsson, Thomas (2012) In fear of a reversal back to the spirits-drinking era – the 2004 decrease of Finnish alcohol taxes in public discourse. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* 29 (1) 57–77.
- Hellman, Matilda & Katainen, Anu (2016) Alkoholipoliittinen liberalismi nettiraivon aikakaudella. *Tapaus #viski. Yhteiskuntapolitiikka* 81 (4), 453–460.
- Herttua, Kimmo & Mäkelä, Pia & Martikainen, Pekka (2008) Changes in alcohol-related mortality and its socioeconomic differences after a large reduction in alcohol prices: a natural experiment based on register data. *American Journal of Epidemiology* 168 (10), 1110–1118.

Härkönen, Janne & Törrönen, Jukka & Mustonen, Heli & Mäkelä, Pia (2013) Changes in Finnish drinking occasions between 1976 and 2008 – The waxing and waning of drinking contexts. *Addiction Research and Theory* 21(4), 318–328.

Häyry, Matti & Takala, Tuija (2010) Paternalismi ja pakottaminen. Teoksessa Juha Räikkä (toim.) *Yhteiskuntafilosofia*. Kuopio: UNIpress, 65–77.

Jokinen, Arja (2016) Poliitikkojen puheet puntarissa. Kaupunginvaltuutettujen asunnottomuuspuheen logiikka. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 179–211.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2016) Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 25–50.

Karlsson, Thomas (toim.) (2009) Suomen alkoholiolot 2000-luvun alussa. Kulutus, haitat ja politiikka. Raportti 15/2009. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Karlsson, Thomas & Mäkelä, Pia & Österberg, Esa & Tigerstedt, Christoffer (2010) A new alcohol environment. Trends in alcohol consumption, harms and policy: Finland 1990 – 2010. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* Vol 27 (5), 497 – 513.

Karlsson, Thomas & Kotovirta, Elina & Tigerstedt Christoffer & Warpenius, Katariina (toim.) (2013) Alkoholi Suomessa. Kulutus, haitat ja politiikkatoimet. Raportti 13/2013. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Karlsson, Thomas (2014) Nordic Alcohol Policy in Europe. The Adaptation of Finland's, Sweden's and Norway's Alcohol Policies to a New Policy Framework, 1994–2013. Research 137. Helsinki: National Institute for Health and Welfare.

Karlsson, Thomas (2018) Mitä tilastot kertovat suomalaisten alkoholinkäytöstä ja sen haitoista? Teoksessa Pia Mäkelä, Janne Härkönen, Tomi Lintonen, Christoffer Tigerstedt & Katariina Warpenius (toim.) *Näin Suomi juo. Suomalaisten muuttuvat alkoholinkäyttötavat*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 15–25.

Karlsson, Thomas (2019) Alkoholipoliittiset mielipiteet 2019. Tilastoraportti 18/2019. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Karlsson, Thomas & Mäkelä, Pia & Tigerstedt, Christoffer & Keskimäki, Ilmo (2020) The Road to the Alcohol Act 2018 in Finland: A conflict between public health objectives and neoliberal goals. *Health Policy* 124 (1), 1–6.

Kraus, Ludwig & Seitz, Nicki-Nils & Piontek, Daniela & Molinaro, Sabrina & Siciliano, Valeria & Guttormsson, Ulf & Arpa, Sharon & Monshouwer, Karin & Leifman, Håkan & Vicente, Julian & Griffiths, Paul & Clancy, Luke & Feijão, Fernanda & Florescu, Silvia & Lambrecht, Patrick & Nociar, Alojz & Raitasalo, Kirsimarja & Spilka, Stanislas & Vyshinskiy, Konstantin & Hibell, Björn (2018) 'Are The Times A-Changin'? Trends in adolescent substance use in Europe. *Addiction* 113 (7), 1317–1332.

Kuusisto, Katja & Kalliomaa-Puha, Laura (2019) Päihdeongelmaisen asiakkaan asema ja oikeudet – mitä sosiaalihuoltolain uudet välineet tarkoittavat päihdehuollossa? Teoksessa Aini Pehkonen, Taru Kekoni & Katja Kuusisto (toim.) *Oikeus päihdehuoltoon*. Tampere: Vastapaino, 83–113.

- Le Grand, Julian & New, Bill (2015) *Government Paternalism. Nanny State or Helpful Friend?* Princeton: Princeton University Press.
- Lindeman, Mikaela & Karlsson, Thomas & Österberg, Esa (2013) Public opinions, alcohol consumption and policy changes in Finland, 1993–2013. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* 30 (6), 507–524.
- Lintonen, Tomi & Härkönen, Janne & Raitasalo, Kirsimarja & Härkänen, Tommi & Mäkelä, Pia (2016) Decreasing adolescent drinking: Is there evidence of a continuation into future adult cohorts? APC analysis of adolescent drinking in Finland, 1983–2013. *Scandinavian Journal of Public Health* 44 (7), 654–662.
- Lintonen, Tomi & Mäkelä, Pia (2018) Kuinka suuri osa juomisesta on alkoholin riskikäyttöä? Teoksessa Pia Mäkelä, Janne Härkönen, Tomi Lintonen, Christoffer Tigerstedt & Katariina Warpenius (toim.) *Näin Suomi juo. Suomalaisten muuttuvat alkoholinkäyttötavat*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 39–48.
- Mill, John Stuart (1982) *On Liberty*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Mustonen, Heli & Mäkelä, Pia & Metso, Leena & Simpura, Jussi (2001) Muutokset suomalaisten juomatavoissa: toiveet ja todellisuus. *Yhteiskuntapolitiikka* 66 (3), 265–276.
- Mäkelä, Pia (1999) Alcohol-related mortality as a function of socio-economic status. *Addiction* 94 (6), 867–886.
- Mäkelä, Pia & Rossow, Ingeborg & Tryggvesson, Kalle (2002) Who drinks more and less when policies change? The evidence from 50 years of Nordic studies. Teoksessa Robin Room (toim.) *The Effects of Nordic Alcohol Policies. What happens to drinking and harm when alcohol controls change?* Helsinki: Nordic Council for Alcohol and Drug Research, 17–70.
- Mäkelä, Pia & Österberg, Esa (2009) Weakening of one more alcohol control pillar: a review of the effects of the alcohol tax cuts in Finland in 2004. *Addiction* 104 (4), 554–563.
- Mäkelä, Pia & Herttua, Kimmo & Martikainen, Pekka (2015) The socioeconomic differences in alcohol-related harm and the effects of alcohol prices on them: a summary of evidence from Finland. *Alcohol and Alcoholism* 50 (6), 661–669.
- Mäkelä, Pia & Härkönen, Janne (2017) Suomalaisten alkoholinkulutus on vähentynyt – keiden ja millainen kulutus? *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (5), 513–526.
- Mäkelä, Pia & Karlsson, Thomas (2019) Miten alkoholimonopolit vaikuttavat väestön alkoholinkulutukseen? Katsaus tutkimuskirjallisuuteen. *Yhteiskuntapolitiikka* 84 (5-6), 618–628.
- Nelson, Jon & McNall, Amy (2016) Alcohol prices, taxes, and alcohol-related harms: A critical review of natural experiments in alcohol policy for nine countries. *Health Policy* 120 (3), 264–272.
- Palonen, Kari (2012) *Parlamentaarinen retoriikka*. Teoksessa Kari Palonen (toim.) *Parlamentarismi retorisenä politiikkana*. Tampere: Vastapaino, 60–96.
- Patra, Jayadeep & Giesbrecht, Norman & Rehm, Jürgen & Bekmuradov, Dennis & Popova, Svetlana (2012) Are alcohol prices and taxes an evidence-based approach to reducing alcohol-related harm and promoting public health and safety? A literature review. *Contemporary Drug Problems* 39 (1), 7–48.

- Pehkonen, Aini & Kekoni, Taru & Kuusisto, Katja (2019) Johdanto: On aika puhua päihdeongelmaisten asiakkaiden oikeudesta päihdehuoltoon. Teoksessa Aini Pehkonen, Taru Kekoni & Katja Kuusisto (toim.) Oikeus päihdehuoltoon. Tampere: Vastapaino, 7–20.
- Pekonen, Kyösti (2011) Puhe eduskunnassa. Tampere: Vastapaino.
- Piispa, Matti (1997) Valistus, holhous, suojele. Tutkimus alkoholipoliittisesta ja tupakkapoliittisesta mielipideilmastosta. Acta Universitatis Tamperensis 564. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Proksch, Sven-Oliver & Slapin, Jonathan B. (2015) The Politics of Parliamentary Debate. Parties, Rebels and Representation. Cambridge: Cambridge University Press.
- Päihdetilastollinen vuosikirja 2018: Alkoholit ja huumeet. Suomen virallinen tilasto. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Raitasalo, Kirsimarja & Simonen, Jenni (2011) Alaikäiset juovat entistä vähemmän, mutta nuorten aikuisten juominen lisääntyy. Yhteiskuntapolitiikka 76 (1), 17–29.
- Raitasalo, Kirsimarja & Simonen, Jenni & Tigerstedt, Christoffer & Mäkelä, Pia & Tapanainen, Heli (2018) What is going on in underage drinking? Reflections on Finnish European school survey project on alcohol and other drugs data 1999–2015. Drug and Alcohol Review 37 (S1), 76–84.
- Raunio, Kyösti (2009) Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.
- Raunio, Tapio & Wiberg, Matti (2014) Johdanto: Eduskunta Suomen poliittisessa järjestelmässä. Teoksessa Tapio Raunio & Matti Wiberg (toim.) Eduskunta. Kansanvaltaa puolueiden ja hallituksen ehdoilla. Helsinki: Gaudeamus, 7–38.
- Room, Robin (2011) Addiction and personal responsibility as solutions to the contradictions of neoliberal consumerism. Critical Public Health 21 (2), 141–151.
- Schreier, Margrit (2012) Qualitative Content Analysis in Practice. Lontoo: SAGE Publications.
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (2017) Alkoholilain kokonaisuudistus. Yhteenveto esitysluonnosta koskevista lausunnoista.
- Sulkunen, Pekka (1997) Ethics of alcohol policy in a saturated society. Addiction 92 (9), 1117–1122.
- Sulkunen, Pekka (2000) The Liberal Arguments. Teoksessa Pekka Sulkunen, Caroline Sutton, Christoffer Tigerstedt & Katariina Warpenius (toim.) Broken Spirits. Power and Ideas in Nordic Alcohol Control. Helsinki: Nordic Council for Alcohol and Drug Research, 67–91.
- Sulkunen, Pekka & Sutton, Caroline & Tigerstedt Christoffer & Warpenius, Katariina (2000) Introduction. (2000) Teoksessa Pekka Sulkunen, Caroline Sutton, Christoffer Tigerstedt & Katariina Warpenius (toim.) Broken Spirits. Power and Ideas in Nordic Alcohol Control. Helsinki: Nordic Council for Alcohol and Drug Research, 7–14.
- Sulkunen, Pekka & Sutton, Caroline & Tigerstedt Christoffer & Warpenius, Katariina (2000) Broken Spirits. (2000) Teoksessa Pekka Sulkunen, Caroline Sutton, Christoffer Tigerstedt & Katariina Warpenius (toim.) Broken Spirits. Power and Ideas in Nordic Alcohol Control. Helsinki: Nordic Council for Alcohol and Drug Research, 243–251.
- Sunstein, Cass R. (2014) Why Nudge? The Politics of Libertarian Paternalism. New Haven & Lontoo: Yale University Press.

Tigerstedt, Christoffer & Mäkelä, Pia & Karlsson, Thomas (2018) Mikä on muuttunut 2000-luvulla, mikä ei? Teoksessa Pia Mäkelä, Janne Härkönen, Tomi Lintonen, Christoffer Tigerstedt & Katariina Warpenius (toim.) Näin Suomi juo. Suomalaisten muuttuvat alkoholinkäyttötavat. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 251–257.

Toikko, Timo (2012) Sosiaalipalveluiden kehityssuunnat. Tampere: Tampere University Press.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Törrönen, Jukka (2000a) Alkoholipoliittinen liberalismi maallikkoajattelussa. *Yhteiskuntapolitiikka* 65 (1), 20–34.

Törrönen, Jukka (2000b) Mundane social policies in the context of the fragmentation of welfare-state-oriented alcohol policy in Finland. *Contemporary Drug Problems*, 27 (1), 137–162.

Törrönen, Jukka & Härkönen, Janne (2016) Studying ritual and individual orientations to alcohol use: Drinking motives and their connection to intoxication in Finland in the 2000s. *International Journal of Drug Policy* (29), 33–40.

Törrönen, Jukka & Roumeliotis, Filip & Samuelsson, Eva & Kraus, Ludwig & Room, Robin (2019) Why are young people drinking less than earlier? Identifying and specifying social mechanisms with a pragmatist approach. *International Journal of Drug Policy* (64), 13–20.

Wagenaar, Alexander & Tobler, Amy & Komro, Kelli (2010) Effects of Alcohol Tax and Price Policies on Morbidity and Mortality: A Systematic Review. *American Journal of Public Health* 100 (11), 2270–2278.

Warpenius, Katariina & Mäkelä, Pia (2018) Missä suomalaiset juovat? Alkoholinkäyttö koti- ja anniskeluympäristössä. Teoksessa Pia Mäkelä, Janne Härkönen, Tomi Lintonen, Christoffer Tigerstedt & Katariina Warpenius (toim.) Näin Suomi juo. Suomalaisten muuttuvat alkoholinkäyttötavat. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 112–124.

Wiberg, Matti (2006) *Politiikka Suomessa*. Helsinki: WSOY.

Digitaaliset lähteet

Eduskunta (2018). Lainvalmistelun vaiheet.

https://www.eduskunta.fi/FI/lakiensaataminen/lainvalmistelu_vaiheet/Sivut/default.aspx . Viitattu 7.11.2018

Dworkin, Gerald (2017) Paternalism. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2017 Edition). Edward N. Zalta (ed.). <https://plato.stanford.edu/archives/win2017/entries/paternalism/> . Viitattu 17.7.2018

Helsingin Sanomat 15.12.2017. Vahvat oluet pääsevät ruokakauppoihin: Eduskunta kannatti alkoholiprosentin ylärajan nostoa äänin 98–94. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000005491010.html> . Viitattu 14.1.2020.

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (2018) Alkoholilain kokonaisuudistus. <https://stm.fi/alkoholilain-kokonaisuudistus> . Viitattu 20.11.2018